

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

Управління екології та природних ресурсів

РЕГІОНАЛЬНА

ДОПОВІДЬ

ПРО

СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО

СЕРЕДОВИЩА

У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ЗА 2017 РІК

Вступне слово

Волинь – край унікальної природи, лікувального мікроклімату, самобутнього народного мистецтва і великої історико-культурної спадщини. За наявності природних рекреаційних ресурсів, які зазнали відносно невеликого антропогенного впливу і добре зберегли рекреаційну здатність, область належить до перспективних регіонів України з розвитку туристично-рекреаційної галузі.

Волинь вважається регіоном, де населення і влада традиційно дбають про збереження унікальних природних ландшафтів, раціональне використання ресурсів лісу, озер, боліт, надр, піклуються збереженням чистоти атмосфери і води.

Для забезпечення більш широкого доступу громадськості до екологічної інформації щороку оприлюднюється на офіційному сайті Волинської ОДА (<http://voladm.gov.ua/>) Доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області (надалі - Доповідь). У пропонованій Доповіді приведені систематизовані дані про якісний стан довкілля області в 2017 році (атмосферного повітря, земельних та водних ресурсів, рослинного та тваринного світу), поводження з відходами, екологічну та радіаційну безпеку, контроль у галузі охорони природи та природокористування, впровадження еколого-економічних реформ, виконання регіональних екологічних програм, екологічний моніторинг навколишнього середовища, діяльність громадських екологічних організацій, наукові дослідження в сфері екології, охарактеризовано ключові екологічні проблеми області та визначено пріоритети регіональної екологічної політики на майбутнє.

Матеріали даного видання знайомлять читачів зі станом екологічної ситуації в Волинській області, а також розкривають особливості всіх складових довкілля.

Над Доповіддю працював колектив управління екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації при активній інформаційній підтримці суб'єктів системи екологічного моніторингу: Державної екологічної інспекції у Волинській області, Волинського управління водних ресурсів, Волинської філії державної установи «Інституту охорони ґрунтів України», Волинського обласного центру з гідрометеорології, Головного управління статистики у Волинській області, Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства, управління житлово-комунального господарства, розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської облдержадміністрації, Департаменту інфраструктури та туризму облдержадміністрації, Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, Східноєвропейського національного університету ім.Л.Українки, Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна». Сподіваємося, що дана Доповідь стане в нагоді та буде цікавою і корисною для діяльності наукових установ, представників ЗМІ, громадських організацій та окремих громадян, небайдужих до збереження та охорони довкілля.

Колектив управління екології та природних ресурсів Волинської облдержадміністрації.

1. Загальні відомості.

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості Волинської області.

Волинська область розміщена на північному заході України. На півночі вона межує з Брестською областю Республіки Білорусь, на сході – із Рівненською областю, на півдні – із Львівською, на заході – із Хелмським і Замостським воєводствами Республіки Польща. Площа області складає 20,1 тис. кв. км. або 3,3% від загальної території України.

Фізико-географічне розміщення Волинської області доволі вигідне. Область належить до регіонів із відносно збереженими природно-територіальними комплексами (геосистемами). Хоча простежують суттєві відмінності в їх освоєності у різних частинах області. Найбільше перетворені ландшафти південної лісостепової частини Волинської області.

Основні фізико-географічні особливості ландшафтів області Волинського Полісся – це наявність крейдових порід, рівнинність, значний розвиток льодовикових форм рельєфу, карсту, високе залягання ґрунтових вод, значні показники густини річкової мережі та заозереності, перезволоженість і заболоченість, широкий розвиток долинних ландшафтів.

Протягом тривалого часу природні ландшафти Волинського Полісся змінювалися під впливом господарської діяльності людини. Інтенсивні перетворення ландшафтів Волинського Полісся почались у 60-х роках і визначались активним розвитком промисловості, транспортної мережі, осушенням поліських ґрунтів, екстенсивним веденням сільського господарства, зменшенням площ лісу. Проведення рубок головного користування, створення штучних лісонасаджень призвело до зміни мікроклімату ландшафтних систем, їх фауністичного та флористичного складу.

За природними умовами область поділяють на три зони: північнополіську, південнополіську і лісостепову. На теренах Волинської області чітко виділяють два види ландшафтів – поліський і лісостеповий. Для поліських ландшафтних районів характерні велика лісистість, заболоченість місцевостей, переважання малородючих ґрунтів, наявність значної кількості заплачних і карстових озер. Для лісостепових ландшафтних районів властивий долинно-грядовий рельєф, ускладнений яружно-балочними й карстовими формами із сірими опідзоленими ґрунтами в поєднанні з малогумусними черноземами.

Клімат області помірно континентальний: зима м'яка, із нестійкими морозами; літо тепле, нежарке; весна та осінь – затяжні зі значними опадами. Річні суми опадів складають 600–650 мм.

1.2. Соціальний та економічний розвиток області.

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ.

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників підприємств, установ та організацій області (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) у 2017р. становила 5849 грн, що на 44,5% більше, ніж у 2016р. (в Україні – 7104 грн і на 37,1% більше). За рівнем зарплати Волинь випередила Житомирську, Кіровоградську, Тернопільську, Херсонську, Чернівецьку та Чернігівську області.

Найбільш оплачуваною була робота працівників, зайнятих у виробництві меблів (10484 грн), машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (10362 грн), автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (9337 грн), у сферах фінансової і страхової діяльності (8493 грн) та державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування (8303 грн). Значно нижчими були заробітки у сферах поштової та кур'єрської діяльності (3040 грн) і тимчасового розміщування й організації харчування (3843 гривень).

На промислових підприємствах середньомісячна зарплата становила 7186 грн, на підприємствах транспорту, складського господарства та допоміжної діяльності у сфері транспорту – 6042 грн, в освітніх закладах – 5462 грн, у будівельних організаціях – 5455 грн, в сільськогосподарських підприємствах – 5318 грн, установах охорони здоров'я – 4606 гривень.

Індекс реальної заробітної плати у 2017р. порівняно з 2016р. становив 125,5% (в Україні – 119,1%).

Впродовж грудня загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати зменшилась на 44,2%, або на 15,1 млн.грн і на 1 січня 2018р. становила 19,2 млн.грн, що дорівнює 1,5% фонду оплати праці, нарахованого за грудень 2017р.

Недоотримали зароблене 3,7 тис. волинян, зайнятих в економічно активних підприємствах області, або 2,1% від середньооблікової кількості штатних працівників. Кожному із зазначених працівників не виплачено в середньому 4456 гривень.

СПОЖИВЧІ ЦІНИ.

За даними Держстату, індекс споживчих цін (індекс інфляції) в області за 2017р. становив 114,6%, в Україні – 113,7% (за 2016р. – 111,8% та 112,4% відповідно).

Ціни на продукти харчування та безалкогольні напої підвищились на 18,1%. Найбільше подорожчало сало (в 1,7 раза). Зросли ціни на свинину, фрукти, яловичину і телятину, м'ясо птиці, сметану, молоко, сир і м'який сир, масло, овочі, кисломолочну продукцію, хліб, рис, яйця, макаронні вироби (на 39,7–12,2%). Водночас подешевшали крупи гречані (на 24,8%) та цукор (на 6,7%).

Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 10,3%, в т.ч. утримання будинків та прибудинкових територій – на

42,7%, водопостачання – на 26,9%, плата за електроенергію – на 28,1%, каналізацію – на 14,0%, гарячу воду – на 6,1%, опалення – на 4,1%.

Зростання цін в сфері охорони здоров'я на 7,3% відбулося внаслідок подорожчання послуг лікарень на 25,6% та амбулаторних послуг – на 12,0%.

Підвищення цін на транспорт у цілому на 17,2% зумовлено подорожчанням транспортних послуг на 26,9%, палива та мастил – на 21,1%.

У сфері зв'язку ціни зросли на 9,3% за рахунок подорожчання поштових послуг на 66,8%, підвищення абонентної плати за користування мобільним зв'язком на 13,2%, мережею Інтернет – на 8,7%, місцевим телефонним зв'язком – на 6,7%.

Зростання вартості послуг освіти на 25,3% пов'язано з підвищенням плати за навчання у вищих навчальних закладах на 27,6%, плати за перебування дітей у дошкільних закладах – на 18,1% та навчання на курсах іноземних мов – на 10,4%.

ПРОМИСЛОВІСТЬ.

Індекс промислової продукції за підсумками 2017р. становив 105,1%, у т.ч. у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – 82,1%, переробній – 106,1%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 100,4%.

У переробній промисловості порівняно з 2016р. досягнуто приросту у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин та устаткування, коксу та продуктів нафтоперероблення, виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності, машинобудуванні, виробництві харчових продуктів, напоїв на 26,9 – 0,2%.

Підприємствами області у 2017р. реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на суму 27,1 млрд.грн, або 26,1 тис.грн у розрахунку на одного жителя області.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

За попередніми даними, у 2017р. порівняно з 2016р. індекс сільськогосподарської продукції становив 104,4%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 109,9%, у господарствах населення – 100,9%.

Індекс продукції рослинництва порівняно з 2016р. становив 108,1%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 117,9%, у господарствах населення – 102,6%.

У 2017р. зібрано рекордний за останні роки урожай зернових і зернобобових культур – 1159,2 тис. т (у масі після доробки), що на 4,5% більше порівняно з 2016р. Середня врожайність зерна становила 40,0 ц з 1 га (на 6,1% більше).

Виробництво буряку цукрового фабричного (585,8 тис.т) збільшилося на 0,9% за рахунок розширення площі збирання на 2,2% при зменшенні

урожайності на 1,2%.

Урожай ріпаку і кользи (98,6 тис.т) збільшився у 2,1 раза, що зумовлено збільшенням площі його збирання у 1,5 раза та урожайності на 35,2%. Виробництво сої (79,7 тис.т) зменшилось на 6,1% внаслідок зменшення площі його збирання на 11,5%.

Обсяг виробництва соняшнику становив 39,4 тис.т, що у 2,5 раза більше, ніж у 2016р., насамперед за рахунок збільшення на 9,5 тис. га площ збирання; середня урожайність становила 24,7 ц з 1 га (на 1,6% більше).

Господарствами всіх категорій зібрано 1139,3 тис.т картоплі (на 0,6% більше, ніж у 2016р.), 302,6 тис.т овочів (на 4,8% більше), 36,8 тис.т культур плодкових та ягідних (на 0,5% менше).

Індекс продукції тваринництва порівняно з 2016р. становив 99,5%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 100,9%, господарствах населення – 98,3%.

Господарствами всіх категорій реалізовано на забій 164,9 тис.т худоби та птиці (у живій масі), що на 0,6% більше, ніж у 2016р., вироблено 412,5 тис.т молока (на рівні минулого року) та 202,4 млн.шт яєць (на 0,1% більше). Частка господарств населення в загальному виробництві цих продуктів тваринництва становила відповідно 36,3%, 79,6% та 86,9%.

За розрахунками, на 1 січня 2018р. поголів'я великої рогатої худоби становило 146,7 тис. голів (на 4,0% менше, ніж на 1 січня 2017р.), у т.ч. корів – 99,4 тис. голів (на 2,5% менше), свиней – 316,7 тис. голів (на 0,1% більше), овець і кіз – 17,2 тис. голів (на 2,4% більше), птиці всіх видів – 7,8 млн. голів (на 1,1% менше). Населенням утримувалось 68,8% загальної кількості великої рогатої худоби, у т.ч. корів – 82,2%; свиней – 68,4%, овець і кіз – 91,3%, птиці всіх видів – 37,9%.

БУДІВНИЦТВО.

Підприємства виконали будівельні роботи на суму 1473,9 млн.грн. Індекс будівельної продукції у 2017р. порівняно з 2016р. становив 98,4%.

Будівництво будівель скоротилось на 4,2%, у т.ч. житлових – на 27,0%, нежитлових – збільшилось на 15,0%. Будівництво інженерних споруд зросло на 3,6%.

На спорудженні будівель виконано 64,4% усіх робіт, решта – на будівництві інженерних споруд.

За характером робіт переважали нове будівництво, реконструкція та технічне переозброєння (69,5%), решта – капітальний і поточний ремонт (24,3% і 6,2% відповідно).

Будівельники м.Луцька та Луцького району виконали 79,0% загального обсягу будівництва.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.

Експорт товарів у січні–листопаді порівняно із відповідним періодом

2016р. збільшився на 9,1% і становив 618,6 млн.дол. США, імпорт – на 19,5% і складав 1239,1 млн.дол. Від’ємне сальдо дорівнювало 620,5 млн.дол. (у січні–листопаді 2016р. – також від’ємне 469,8 млн.дол.).

У загальному обсязі експорту товарів переважали машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, деревина і вироби з деревини, продукти рослинного походження, меблі, живі тварини; продукти тваринного походження, готові харчові продукти.

До країн Європейського Союзу (ЄС) експортовано товарів на 483,5 млн.дол. (78,2% загального обсягу), що на 9,2% більше, ніж у січні–листопаді 2016р.

В товарній структурі імпорту переважали палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, крім залізничного, пластмаси, полімерні матеріали, каучук, гума, недорогі метали та вироби з них, живі тварини; продукти тваринного походження, деревина і вироби з деревини, текстильні матеріали та текстильні вироби.

З країн ЄС надійшло товарів на 743,9 млн.дол., що на 21,1% більше, ніж у січні–листопаді 2016р. і склало 60,0% загального обсягу імпорту.

ВНУТРІШНЯ ТОРГІВЛЯ.

Оборот роздрібною торгівлі, що включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2017р. становив 15,3 млрд.грн, що у порівнянних цінах на 5,8% менше обсягу 2016р.

У грудні оборот роздрібною торгівлі збільшився проти грудня 2016р. на 12,9%.

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2017р. склав 9,6 млрд.грн та у порівнянних цінах проти попереднього року зменшився на 14,3%.

У грудні обсяг роздрібного товарообороту становив 1,1 млрд.грн, що на 2,8% більше, ніж у грудні 2016р.

ТРАНСПОРТ.

Автомобільним транспортом перевезено 4,6 млн.т вантажів та виконано вантажооборот обсягом 1605,9 млн.ткм, що відповідно на 5,7% менше та на 11,1% більше, ніж у 2016р. Підприємства автотранспорту перевезли майже три чверті загального обсягу вантажів, решту – фізичні особи-підприємці.

Усіма видами транспорту (крім залізниці) виконано пасажирооборот обсягом 2013,7 млн.пас.км та перевезено 103,1 млн. пасажирів, що відповідно на 0,1% більше та на 3,2% менше, ніж у 2016р.

Послугами автомобільного транспорту (з урахуванням перевезень фізичними особами-підприємцями) скористалися 74 млн. пасажирів, що на 8,2% менше від обсягів перевезень пасажирів у 2016р., міського електротранспорту – 29,1 млн. пасажирів, що на 12,3% більше.

Крім того, залізничними станціями області (за попередніми даними)

відправлено 1,1 млн.т вантажів та 2,2 млн. пасажирів.

2. Атмосферне повітря.

2.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

2.1.1. Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами.

За даними обласного управління статистики в 2017 році в атмосферне повітря надійшло 5,1 тис.тонн шкідливих речовин. Порівняно з минулим роком, загальний обсяг шкідливих речовин, які потрапили в атмосферне повітря від роботи стаціонарних джерел викидів, збільшився 9,9 % через збільшення обсягів виробництва окремих підприємств області.

Відповідно збільшилась щільність викидів і становила 0,255 тонн на 1 км² території, що на 0,055 т більше, ніж у попередньому році. На кожного мешканця області в середньому припало по 4,9 кг шкідливих речовин проти 4,5 кг в попередньому році.

У зв'язку із збільшенням навантаження пересувних та стаціонарних джерел на атмосферне повітря відбувається погіршення якості довкілля, санітарного стану території, фіксуються перевищення концентрацій забруднюючих речовин. Найвища щільність викидів від стаціонарних джерел спостерігається у містах обласного підпорядкування це: Луцьк, Ковель, Нововолинськ та Володимир-Волинський. Найменше викидів припадає на Рожищенський, Старовижівський, Шацький, Ратнівський та Ковельський райони.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря за 2013 - 2017 р.р. наведені в таблиці.2.1.

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т.

Таблиця 2.1.

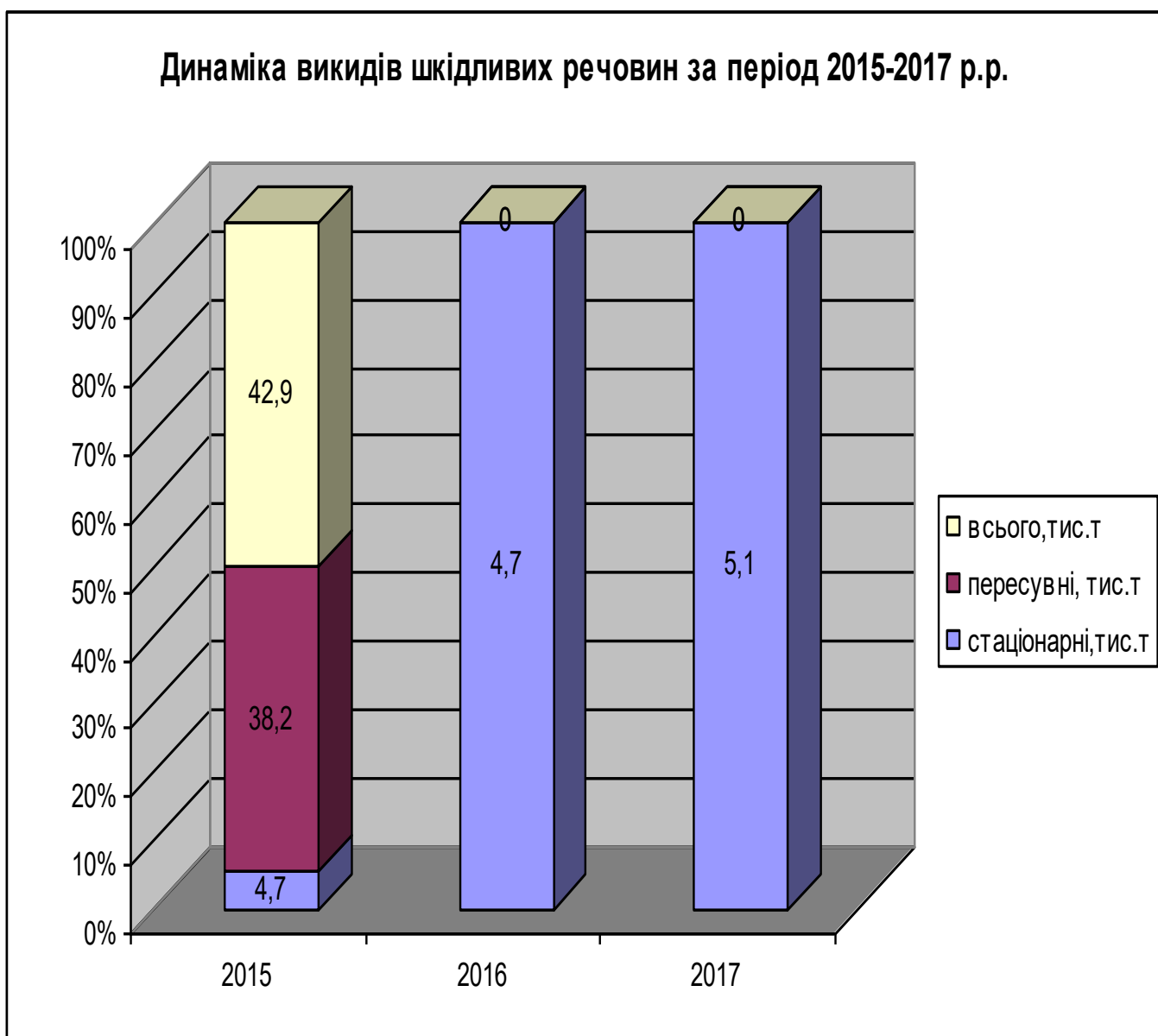
Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис.т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП, тис.т/млн.грн.
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2013	48,5	6,6	41,8	2400	46,6	0,00021
2014	45,8	4,3	41,5	2300	44,0	0,0018
2015	42,9	4,7	38,2	2100	41,1	0,0001
2016	*	4,7	*	200,0	4,5	0,0001
2017	*	5,1	*	255,0	4,9	**

*розрахунок викидів забруднюючих речовин та парникових газів від транспортних засобів не проводиться відповідно до наказу Державної служби статистики від 19.02.2015 № 60 про визнання таким, що втратив чинність наказ Державного комітету статистики України від 13 листопада 2008 року № 452 "Про затвердження Методики розрахунку викидів забруднюючих речовин та парникових газів у повітря від транспортних засобів".

** - значення ВРП за 2017 рік облстатуправління буде оприлюднено в кінці травня 2019 року.

Динаміка викидів шкідливих речовин за період 2015-2017 р.р.

2.1.2. Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах Волинської області.

У загальному обсязі викидів від стаціонарних джерел забруднення переважають метан (13,1 %), речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (27,2%) та оксид вуглецю (33,5%).

У сумарній кількості шкідливих речовин викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, становили відповідно 0,7 та 0,1 тис.т. Крім того, від стаціонарних джерел в атмосферу потрапило 520,8 тис.т діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату.

Динаміку викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення в містах обласного підпорядкування, подано в табл. 2.2.

*Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря
від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремим населеним пунктам,
тис.т*

Таблиця 2.2

	2014	2015	2016	2017
<i>Всього,</i>	4,3	4,7	1,5	1,6
<i>м.Луцьк</i>	0,95	0,89	0,8	0,8
<i>м.Нововолинськ</i>	0,17	0,19	0,3	0,3
<i>м.Ковель</i>	0,31	0,38	0,2	0,3
<i>м.Володимир-Волинський</i>	0,16	0,14	0,2	0,2

На протязі 2017 року викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря надійшли від 254 стаціонарних джерел підприємств та організацій області, що становило 5,1 тис.т. В порівнянні з минулим 2016 роком становить 109,9 %, це майже на 10% більше.

Основними підприємствами - забруднювачами в м.Луцьку були ПАТ "Гнідавський цукровий завод", ДКП «Луцьктепло» та ДП МОУ ЛРЗ "Мотор", на які припадало 62,2% викидів у місті. По м.Ковелю: Волинське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів та ПТМ «Ковельтепло», на які припало майже 58 % викидів міста. По м.Нововолинську: ТЗОВ «Кроноспан УА» та ПАТ «Нововолинський ливарний завод», на які припало 58 % викидів міста.

2.1.3. Основні забруднювачі атмосферного повітря (за сферами діяльності).

Основними забруднювачами повітря протягом року були підприємства переробної промисловості, сільського, лісового та рибного господарства, ремонту автотранспортних засобів. На них припадає понад 65% загальнообласних викидів.

Найбільша частка викидів (від загального обсягу) припадала на підприємства Луцька (15,4 %), Ковеля (6,3%), Локачинського (14,4 %), Маневицького (9,9 %) та Володимир–Волинського (7,7 %) районів.

Серед основних забруднювачів – Локачинський цех ПАТ «Укргазвидобування» (9,5 %), ПАТ «Гнідавський цукровий завод» (5,6 %), ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» (4,8 %), ТЗОВ «Птахокомплекс «Губин» (4,8%), ТЗОВ «Волинь-зерно-продукт» (11,4%).

Основні забруднювачі атмосферного повітря подані в табл. 2.3; 2,4.

Основні забруднювачі атмосферного повітря

Таблиця 2.3

№ п/п	Підприємство - забруднювач	Відомча приналежність	Валовий викид, т		Зменшення /- збільшення /+	Причина зменшення/ збільшення
			2016 р.	2017 р.		
1.	ТзОВ «Волинь-зерно-продукт»	-	48,788	585,739	536,951	Збільшення виробництва
2.	ПАТ «Укргазвидобування» Локачинський цех з видобутку нафти, газу і конденсату ЛВ ГПУ «Полтавагазвидобування»	Міністерство палива та енергетики	393,956	450,915	56,959	Збільшення виробництва
3.	ПАТ «Гнідавський цукровий завод»	-	260,44	286,899	26,461	Зменшення технологічних викидів
4.	ТзОВ «Птахокомплекс «Губин»	-	290,011	249,489	-215,8	Зменшення технологічних викидів
5.	ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика»	-	247,3	247,3	-	Не відбулося змін у виробництві

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

Таблиця 2.4

№ з/п	Види економічної діяльності	Кількість підприємств, які мали викиди, одиниць	Обсяги викидів по регіону		Викинуто в середньому одним підприємством, т.
			тис. т	у % до 2016 р.	
	Всі види економічної діяльності	254	5144,006	109,9	20,252
1	Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ним послуг	23	588,698	96,7	25,596
2	Лісове господарство та лісозаготівлі	12	359,697	117,6	29,975
3	Добування камяного та бурого вугілля	4	38,237	68,2	9,559
4	Добування сирої нафти та природного газу	1	450,915	114,5	450,915
5	Виробництво харчових продуктів	24	834,790	103,2	34,783
6	Виробництво напоїв	2	5,798	118,2	2,899
7	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1	0,508	95,3	0,508
8	Обробка деревини та виготовлення виробів з дерева	8	233,563	116,2	29,195
9	Поліграфічна діяльність	1	41,201	91,5	41,201
10	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	2	220,318	104,8	110,159
11	Виробництво хімічних речовин і хім.продукції	1	0,034	147,8	0,034
12	Виробництво гумових і пластмасових виробів	2	9,326	68,6	4,66
13	Виробництво інфої неметалевої мінеральної продукції	9	165,674	83,5	18,408
14	Металургійне виробництво	2	63,215	128,9	31,608
15	Виробництво готових металевих виробів	1	24,866	135,4	24,866
16	В-цтво комп'ютерів	1	0,702	23,4	0,702
17	В-цтво електричного устаткування	2	0,119	167,6	0,060
18	В-цтво машин	1	41,424	112,3	41,424
19	В-цтво автотранспортних засобів і напівпричепів	2	13,206	75,2	6,603
20	В-цтво меблів	3	37,597	50,0	12,532
21	Ремонт і монтаж машин і устаткування	2	1,669	45,4	0,853
22	Постачання електроенергії, газу	18	289,205	69,7	16,067
23	Каналізація, відведення й очищення стічних вод	2	0,204	-	0,102

24	Збирання, оброблення й видалення відходів	1	3,012	100	3,012
25	Будівництво будівель	2	3,632	57,8	1,816
26	Будівництво споруд	2	80,174	63,0	40,087
27	Оптова торгівля	4	588,346	16114,7	147,08
28	Роздрібна торгівля	1	2,240	90,2	2,240
29	Наземний і трубопровідний транспорт	9	132,122	63,0	14,680
30	Складське господарство	10	34,074	370,2	3,407
31	Поштова та курерська діяльність	1	0,514	98,1	0,514
32	Тимчасове розміщування	1	0,249	55,0	0,249
33	Операції з нерухомим майном	7	13,855	116,5	1,979
34	Ветеринарна діяльність	1	1,148	93,9	1,148
35	Оренда, прокат і лізинг	1	1,414	66,7	1,414
36	Обслуговування будинків і територій	1	17,316	150	17,316
37	Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	36	517,052	106,4	14,363
38	Освіта	19	46,967	82,6	2,472
39	Охорона здоров'я	21	116,344	86,3	5,540
40	Надання послуг догляду із забезпеченням проживання	8	71,409	278,5	8,926
41	Діяльність у сфері творчості	1	0,421	5,3	0,421
42	Надання інших індивідуальних послуг	1	0,001	100	0,001

2.2. Транскордонне забруднення атмосферного повітря.

Волинським гідрометеоцентром на протязі 20 років проводяться спостереження за програмою транскордонного переносу на метеостанції М Світязь. Середньодобові концентрації визначаються при відборі проб 5 разів на добу.

За даними спостережень, рівень забруднення на М Світязь становив:

- по діоксиду сірки - 0,01 ГДК с.д.;
- по діоксиду азоту - 0,25 ГДК с.д.

По даних спостережень на М Світязь у 2017 році спостерігався 1 випадок перевищення ГДК с.д. по діоксиду азоту, у 2016 році перевищень не було.

У звітному році по М Світязь, порівнюючи з 2016 роком, середньорічні концентрації по діоксиду азоту не змінилися, а по діоксиду сірки дещо знизилися. На М Світязь коливань середньорічних концентрацій за п'ятирічний термін по діоксиду азоту не спостерігалось, а по діоксиду сірки ми бачимо незначне підвищення концентрацій.

2.3. Якість атмосферного повітря в населених пунктах.

Спостереження за станом атмосферного повітря та вмістом забруднюючих речовин, у тому числі радіоактивного забруднення, на території області проводять 2 суб'єкти державної системи моніторингу довкілля: Волинський обласний центр з гідрометеорології, Головне управління Держпродспоживслужби у Волинській області.

Державною гідрометеорологічною службою в області оцінка стану забруднення атмосферного повітря здійснюється за даними спостережень в місті Луцьку на 3-х стаціонарних постах спостереження. Програма обов'язкового моніторингу якості атмосферного повітря включає сім забруднюючих речовин: пил, оксид азоту, діоксид азоту (NO₂), діоксид сірки (SO₂), оксид вуглецю, фенол, формальдегід (H₂CO), а також показники

радіоактивного забруднення (гамма-фон, мкР/год). Вміст основних забруднюючих речовин наведено в таблиці 2.5.

Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі

Таблиця 2.5

Речовина	Клас небезпеки	Кількість міст, охоплених спостереженнями	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК	Частка міст (%), де середньорічний вміст перевищував:			Частка міст (%), де максимальний разовий вміст перевищував:		
							1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК	1 ГДК	5 ГДК	10 ГДК
Пил		1	0.09	0.15	0.29	0.5				-	-	-
Діоксид сірки	3	1	0.002	0.05	0.011	0.5				-	-	-
Оксид вуглецю	4	1	0.46	3	4.0	5				-	-	-
Діоксид азоту	3	1	0.1	0.04	0.44	0.2				4,9	-	-
Оксид азоту	3	1	0.04	0.06	0.21	0.4				-	-	-
Фенол	2	1	0.005	0.003	0.016	0.01				1,6	-	-
Формальдегід	2	1	0.008	0.003	0.098	0.035				0,8	-	-

Середня за рік концентрація формальдегіду в атмосферному повітрі по області була на рівні 2,6 гранично допустимих концентрацій (ГДК), фенолу - 1,8, окису азоту - 0,67, двоокис азоту - 2,58, пилу - 0,58, двоокису сірки - 0,04, окису вуглецю - 0,15 (дані наведені в таблиці 2.6).

Найбільші середні і максимальні концентрації забруднюючих речовин (в кратності ГДК) в атмосферному повітрі міст

Таблиця 2.6.

Забруднююча речовина	Місто	Середньорічна концентрація	Максимально разова середньорічна концентрація
Речовини у вигляді суспендованих твердих частинок	м. Луцьк	0,58	0,60
Діоксид сірки	м. Луцьк	0,04	0,022
Оксид вуглецю	м. Луцьк	0,15	0,80
Діоксид азоту	м. Луцьк	2,58	2,2
Оксид азоту	м. Луцьк	0,67	0,52
Фенол	м. Луцьк	1,8	1,59
Формальдегід	м. Луцьк	2,6	2,80

Рівень забруднення атмосферного повітря м.Луцька вище середнього рівня забруднення атмосфери по Україні. Індекс забруднення атмосфери ІЗА м.Луцька за 2017 рік становить 9,42, у 2016 році він складав 8,98. Рівень забруднення атмосферного повітря за значеннями ІЗА наведено в таблиці 2.7.

Рівень забруднення атмосферного повітря за значенням ІЗА

Таблиця 2.7

Міста	значення ІЗА	Забруднюючі речовини, які визначають високий рівень забруднення атмосферного повітря
м.Луцьк	3,46	Формальдегід
м.Луцьк	2,58	Діоксид азоту
м.Луцьк	2,13	Фенол
м.Луцьк	0,58	Пил
м.Луцьк	0,67	Оксид азоту

За даними Державної екологічної інспекції у Волинській області протягом року на підприємствах, які забруднюють повітря міста Луцька, було проведено 3 інспекційні перевірки підприємств з дотримання нормативів ГДВ і перевірено 8 джерел викидів. Відібрано 68 об'єднаних проб і проведено 276 визначень по 6 показниках. Перевищень норм викидів не виявлено.

Головне управління Держпродспоживслужби у Волинській області здійснює спостереження за якістю атмосферного повітря у житловій та рекреаційній зонах, зокрема поблизу основних доріг, санітарно-захисних зон та в робочих зонах підприємств, в зонах житлових будинків розташованих поблизу промислових об'єктів, на території шкіл, дошкільних установ та медичних закладів. Крім того, вона проводить аналіз якості повітря у житловій зоні за скаргами мешканців.

Аналізуючи викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, можна зробити висновок, що головними причинами, що обумовлюють незадовільний стан атмосферного повітря в населених пунктах є недотримання підприємствами технологічного режиму експлуатації пилогазоочисного устаткування; низькі темпи впровадження сучасних технологій очищення викидів, зростання одиниць автомобільного транспорту, які не забезпечені приладами для нейтралізації відпрацьованих газів, і як наслідок збільшується кількість викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря.

2.4. Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря.

Спостереження за радіаційним забрудненням атмосфери є важливою та найоперативнішою ланкою в системі моніторингу радіоактивного забруднення навколишнього природного середовища. Система спостережень за радіоактивним забрудненням атмосфери є невід'ємною частиною національної радіаційної безпеки.

На території Волинської області контроль за рівнем радіаційного забруднення атмосферного повітря здійснює Волинський обласний центр з гідрометеорології на шести метеостанціях, які знаходяться в містах Володимир-Волинський, Ковель, Луцьк, смт Любешів, Маневичі та с. Світязь.

За рівнем природної радіоактивності проводяться спостереження приладами ДБГ-06Т та ДРГ-01Т та планшетні спостереження (крім м. Ковель).

Протягом 2017 року перевищення радіаційного забруднення

атмосферного повітря не виявлено, рівень природного фону за рік на території області становив 8-14 мкР/год. Найбільший рівень потужності експозиційної дози гама-випромінювання було зафіксовано на М Володимир-Волинський (14 мкР/год), мінімальний - на М Світязь та М Любешів (8 мкР/год).

В порівнянні з 2017 роком, середньорічні та максимальноразові значення гама-фону коливалися у межах 1-2 мкР/год, залишаючись значно нижче рівня природного фону.

2.5. Використання озоноруйнівних речовин та їх вплив на довкілля.

За даними Державної екологічної інспекції у Волинській області перевірки щодо використання на підприємствах області озоноруйнівних речовин не проводились.

2.6. Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття.

Спільна дія багатьох чинників (соціальних, медичних, біологічних, способу життя та забруднення атмосферного повітря й питної води) значною мірою зумовлює стан здоров'я населення і захворюваність людського організму. Темпи індустріалізації та урбанізації з одночасним розвитком стресових ситуацій призвели до того, що протягом останніх років стан здоров'я населення став погіршуватись.

Забруднення атмосферного повітря впливає на здоров'я людини та біорізноманіття різними шляхами – від прямої негайної загрози до повільного поступового руйнування систем життєзабезпечення організму. Постійні атмосферні забруднення несприятливо впливають на загальну захворюваність населення. Доведено прямий зв'язок між інтенсивністю забруднення повітря і станом здоров'я, а також зростанням хронічних неспецифічних захворювань, зокрема, таких, як атеросклероз, хвороби серця, рак легень тощо. Забруднене повітря значно знижує імунітет, впливає на органи дихання, сприяючи виникненню респіраторних захворювань, катарів верхніх дихальних шляхів, ларингіту, ларинготрахеїту, фарингіту, бронхіту, пневмонії. Забруднення спричиняє серцево-судинні та інші захворювання, зумовлює виникнення віддалених наслідків, тобто мутагенну, канцерогенну, токсичну, тератогенну, алергенну, ембріотоксичну і атеросклеротичну дію. Довготривале забруднення повітря відбивається також на генетичному апараті людини. Це призводить до зниження народжуваності, народження недоношених або ослаблених дітей, до їх розумової та фізичної відсталості, тощо. Забруднене атмосферне повітря значно підвищує захворюваність та смертність населення від хронічного бронхіту, емфіземи легень, бронхіальної астми, раку легень та захворювань серцево-судинної системи, що різко знижує працездатність населення.

Дуже небезпечними для людини є сполуки азоту – нітриту і нітрату, що потрапляють у повітря з відпрацьованими газами автомобілів та під час внесення мінеральних добрив. Деякі з них є вихідними продуктами для синтезу канцерогенних речовин. Вдихання оксидів азоту є причиною розвитку емфіземи легень, звуження дихальних шляхів, набряку легень.

Зростаюче забруднення повітря свинцем сприяє накопиченню його в

печінці, селезінці, нирках та інших органах. Свинець, що міститься у відпрацьованих газах автомобільного транспорту, прискорюючи розпад еритроцитів, діє як протоплазматична отрута. Свинцеве отруєння викликає також функціональні зміни вищої нервової діяльності. Основними скаргами внаслідок свинцевого отруєння є головний біль, запаморочення, підвищена роздратованість, швидка втомлюваність, порушення сну.

Забруднення атмосферного повітря діоксидом сірки частіше призводить до виникнення таких захворювань, як хронічний і астматичний бронхіт, бронхіальна астма, емфізема легенів. Такі явища особливо характерні для дітей, хоча на їх здоров'я ніяким чином не впливають шкідливі умови праці, паління та інші чинники.

Здоров'я населення можна оцінити такими показниками, як середня тривалість життя при народженні або після досягнення певного віку, загальна смертність та смертність дітей до одного року життя, захворюваність і функціональні відхилення, поширеність хвороб. До прикладу, за даними Головного управління статистики в області чисельність наявного населення, за оцінкою, на 1 січня 2018р. становила 1038,5 тис. осіб. Упродовж січня–листопада 2017р. кількість жителів зменшилась на 2262 особи.

Обсяг природного скорочення у порівнянні з 2017р. збільшився на 1674 особи.

Кількість живонароджених протягом 2017р. становила 11914 осіб, померлих – 13588 осіб. Серед основних причин смертності: хвороби системи кровообігу – 9363 випадки, новоутворення – 1537 випадків, хвороби органів дихання – 409 випадків.

2.7. Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря.

У 2017 році відповідно до Регіональної екологічної програми “Екологія 2016 – 2020” було заплановано виконання 8 природоохоронних заходів щодо охорони атмосферного повітря, на які були заплановані витрати на суму 2813,468 тис. гривень - власні кошти підприємств.

За рахунок власних коштів підприємств впроваджено ряд природоохоронних заходів, а саме:

- ремонт циклонів в с. Прилісне Маневицького району на суму 20,0 тис. гривень;
- розроблено проект реконструкції гальванічної ділянки на суму 540,7 тис. гривень;
- проведено режимно-налагоджувальні роботи на газоспалювальному обладнанні (ДП “АСЗ № 1” АТ “АК “Богдан Моторс”) на суму 22,6 тис. гривень;
- проведено режимно-налагоджувальні роботи на котлоагрегатах ДКП “Луцьктепло” на суму 199,6 тис. гривень;
- встановлено обладнання (приточно-витяжна система вентиляції) з рекуперацією теплової енергії від печей відпалу на суму 1850,0 тис. гривень;
- проведено інвентаризацію джерел забруднення атмосферного повітря (Луцьке підприємство електротранспорту) на суму 49,5 тис. гривень;

- проведено інвентаризацію джерел забруднення атмосферного повітря ПП “Поликруд” на суму 39,344 тис. гривень;
- проведено інвентаризацію джерел забруднення атмосферного повітря ПП “Полум’я” на суму 24,124 тис. гривень.

За 2017 рік було освоєно 2745,868 тис. гривень, що складає 97 % до запланованих.

3. Зміна клімату.

3.1. Тенденції зміни клімату.

Волинський центр з гідрометеорології, аналізуючи погодні умови 2017 року стверджує, що по Волині відслідковується тенденція до потепління.

Зима

Переміщення потужних циклонів по північних районах Європи зумовило на початку січня теплу погоду. Середньодобова температура повітря на 3-5⁰ перевищувала багаторічну норму, мінімальна вночі становила 1-5 морозу, вдень підвищувалась до 0-2⁰ тепла. Черговий активний циклон з північного заходу зумовив сильні вітри до 15-17 м/с та різку зміну погоди: протягом доби 5 січня середньодобова температура повітря знизилась на 10-12⁰. 6-8 січня вона становила 15-20⁰ морозу, що на 10-15⁰ нижче за багаторічні показники. Вночі стовпчики термометрів фіксували 17-22⁰ морозу, вдень 14-17⁰. Надалі морози послабшали, але холодна погода утримувалась до 12 січня, середньодобова температура повітря на 3-8⁰ знижувалась від норми. Мінімальна температура повітря становила 9-18⁰, вдень підвищувалась до 5-10⁰ морозу. До кінця місяця чергувались короткі періоди відносно теплої та холодної погоди. Середньодобова температура повітря то на 1-5⁰ була вищою за норму, то на 1-5⁰ знижувалась від неї. Температура повітря також коливалась у великих межах: вночі від 8-15⁰ до 0-5⁰ морозу, вдень – від 2⁰ тепла до 7⁰ морозу. 26 січня вночі температура повітря знижувалась до 16-21⁰ морозу, а середньодобова на 5-9⁰ була нижчою за норму.

Протягом першої декади січня опади були невеликі або зовсім відсутні. Найбільше опадів випало в другій декаді. 14 січня місцями пройшов сильний сніг та відмічалось налипання мокрого снігу до 17-33 мм. Сніговий покрив, який утворився на початку місяця, досяг максимальної висоти (15-30 см) і зберігався протягом всього січня. Протягом місяця відмічалась ожеледиця.

Не дивлячись на те, що в перший тиждень лютого середньодобова температура повітря на 3-5⁰ перевищувала багаторічні показники, зберігався зимовий характер погоди. Добовий хід був незначний, температура коливалась від 0 до 8⁰ морозу. З 7 лютого почалось вторгнення холодних повітряних мас, і температура суттєво знизилась. Середньодобова на 2-8⁰ стала нижчою за норму, а вночі стовпчики термометрів опускалися до позначок 7-12⁰ морозу, в окремі дні - до 13-18⁰. Вдень було 2-9⁰ зі знаком мінус.

З 15 лютого, завдяки поширенню теплих повітряних мас із Середземного моря та Атлантики, температурний режим підвищився. Середньодобова стала на 2-11⁰ вищою за багаторічні показники і переважали плюсові позначки. Вночі температура коливалась від 2-9⁰ морозу до -3+5 в третій декаді. Вдень

підвищувалась до 0-7⁰ тепла, в окремі дні - до 10-12⁰, а 28 лютого був перевищений абсолютний максимум для цього дня – 15,5⁰ тепла.

В першій декаді лютого переважала нестійка, з частими опадами погода. З виходом активного циклону з Балкан, 7-8 лютого пройшли сильні снігопади. Висота снігового покриву, яка в кінці січня становила 6-17 см, знову збільшилась до 11-38 см. В другій декаді на погоду впливали антициклони. Було сухо, а з 15 по 17 лютого спостерігались метеорологічні умови забруднення атмосфери. В третій декаді активізувалась Атлантика: почалось переміщення теплих повітряних мас, температура протягом доби була плюсовою. З 21 по 25 лютого переміщувались декілька циклонів. Пов'язані з ними атмосферні фронти викликали дощі та сильні вітри, що 23-24 лютого призвело до повного сходу снігового покриву. Загалом, опадів в січні випало близько місячної норми (по північно-східних районах –88-100%) та менше за неї (на решті території зафіксовано всього 67-79%), в лютому – близько норми(по південних районах) та більше за неї (на решті території 125-154% від місячної норми).

Весна

Березень відзначився дуже теплою погодою. Середньодобова температура повітря була на 2-8⁰, в окремі дні першої декади на 9-11⁰ вищою за норму. Максимальна температура повітря коливалась від 3 до 15, в окремі дні сягала 17-19⁰ тепла. Тричі в Луцьку був перевершений багаторічний максимум по днях за період спостережень з 1947 року: 5, 8 і 29 березня. Мінімальна змінювалась від 3⁰ морозу до 8⁰ тепла, але переважала плюсова температура.

Протягом березня переважала циклонічна діяльність, що зумовило сильні вітри та окремі грози. Особливо активним був циклон 2 березня. По всій території області пориви вітру сягали 16-23 м/с, а в Ковелі – шквал 26 м/с. Протягом місяця часто випадали дощі: від невеликих до помірних. Загальна сума опадів майже по всій області перевищила норму (150-190%), лише у південно-західних районах вона була близькою до норми.

В першій декаді квітня утримувалась дуже тепла погода. Середньодобова температура на початку квітня на 7-12⁰ перевищила кліматичну норму і відповідала травневим показникам. Максимальна підвищувалась до 17-25 тепла. 1 та 2 квітня був перевершений абсолютний максимум для цих днів за період спостережень з 1947 року по Луцьку. З 6 квітня почалось нахождение арктичного повітря і, відповідно, зниження температурного режиму. Але, середньодобова температура утримувалась на 1-6⁰ вищою за норму. Денна температура становила 8-12⁰ тепла. Лише 9-10 квітня вона підвищувалась до 14-20⁰. Вночі було 2-10⁰ тепла. 9 квітня спостерігались перші весняні заморозки до -1,-4 градусів. З 11 квітня відбулось подальше зниження температури. Середня доба коливалась в межах норми. З 17 квітня надходження арктичних повітряних мас спричинило дуже холодну погоду із заморозками до -6⁰ на поверхні ґрунту і до -4⁰ в повітрі. Середньодобова стала на 1-6⁰ нижчою за норму. Протягом першої декади переважала суха погода. В другій та третій декадах переміщення циклонів з Північної Атлантики зумовило холодну дощову погоду. 13 та 14 квітня спостерігався сніг та слабкий град, 23 та 24

квітня відмічався мокрий сніг. Все це супроводжувалось сильними вітрами до 15-19 м/с. Загалом, по північних районах області випало 138-144 % опадів, на решті території 54-88 %.

Травень розпочався холодною погодою і вирізнявся дуже різким коливанням температури. Середня добова була на 1-5⁰ нижчою за багаторічну норму, або на 1-6⁰ перевищувала її. Мінімальна температура повітря також коливалась у великих межах – від 1-5⁰ до 10-15⁰ тепла. Максимальна підвищувалась від 7-14⁰ до 21-26⁰, а в кінці місяця сягала 27-28⁰ тепла. 9 – 11 травня, з переміщенням арктичних повітряних мас, середня добова температура знизилась на 5-9 від кліматичних показників, а мінімальна опускалась до позначок 0-2⁰ морозу.

Таке різке коливання температурного режиму зумовила нестійка синоптична ситуація в травні: активна циклонічна діяльність почергово змінювалась антициклонами. Особливо динамічною погода була в першій та третій декадах. Активні циклони спричинили сильні грози, зливові дощі, що супроводжувались шквалами до 15-20 м/с та градом. Нерівномірним був і розподіл опадів по декадах: найбільш дощовою погода була в третій декаді. Однак, загалом, місячна кількість опадів становила 80-110% від норми. Лише в південно-західних районах випало 140% від багаторічних показників.

Літо

Червень розпочався прохолодною погодою. Середня добова температура повітря була близько норми та на 1-3⁰ нижче за неї, максимальна – 18-22⁰, мінімальна – 6-13⁰ тепла. З 4 червня потепліло і до кінця першої декади утримувалась помірно тепла погода з середньодобовою температурою на 1-4⁰ вищою за норму. З 13 червня, з переміщенням циклону з Північної Атлантики знову почало надходити холодне повітря. Внаслідок чого, середня дещо знизилась від норми, 17 червня вона була на 1-3⁰ нижчою за норму, а максимальна не перевищила 14-17⁰. А з 18 червня, за рахунок переміщення теплих повітряних мас із Середземного моря та Туреччини, середня температура повітря на 1-7⁰ перевищила норму, максимальна коливалась від 20⁰ до 29⁰ і декілька днів погода була навіть спекотною – 30-35⁰. Внаслідок утворення тривалого періоду сухої погоди та відсутності ефективних опадів, з 5 по 16 червня 2017 року місцями по області склались умови надзвичайної пожежної небезпеки: коефіцієнт перевищив 60000 (5 клас).

В другій половині переважала нестійка погода. Проходили дощі різної інтенсивності, місцями – сильні. 28 червня потужний циклон з Атлантики сприяв надходженню дуже теплого повітря із Середземного моря та утворенню спекотної погоди на Волині. Загалом же, опадів випало набагато менше норми – 41-55 %. Лише в Любешівському районі кількість їх досягла 80 %.

В перших двох декадах липня, за винятком декількох днів, коли середня перевищила норму на 2-5⁰, середня добова температура повітря на 1-5⁰ була нижчою за норму. В третій декаді стабільно утримувалась тепла та жарка погода з середньодобовою температурою на 1-5⁰ вищою за норму. Максимальна коливалась від 18⁰ до 27⁰, в окремі дні до 28-33⁰, вночі – від 7⁰ до 19⁰.

За повідомленням з метеостанції Володимир-Волинський, 15 липня 2017 року в південно-західній частині району з 12.10 по 12.30 по МСЧ спостерігався смерч. Смерч супроводжувався грозою, сильним дощем із градом. В повітря піднімало пісок, несло гілки дерев. 21 липня спостерігались дуже сильні грози, пориви вітру до 18-23 м/с, сильні дощі 19-26 мм та град 12 мм у Маневичах. Метеостанцією Луцьк було відмічено всього 12 мм опадів, але в самому місті Луцьк пройшов дуже сильний дощ і з градом, який також завдав шкоди місту: на 2 години був паралізований рух транспорту.

Загалом, у Луцькому, Шацькому та Маневицькому районах опадів випало набагато більше норми: 136-180 %, по Володимир-Волинському та Ковельському районах – близько норми. Лише в Любешівському районі кількість їх досягла 66 мм (80 %).

Цьогорічний серпень, як і в попередні два роки, був аномально теплим. Особливо вирізнялись дві перші декади. Завдяки надходженню тропічного повітря середня добова температура перевищувала норму, здебільшого, на 4-10⁰. Вночі вона коливалася від 14⁰ до 20⁰, а вдень сягала 24-34⁰. На початку першої та другої декад фіксувалася сильна спека 35-37⁰. Чотири рази: 1, 2, 12 та 19 серпня був перевершений абсолютний максимум для цих днів за період спостережень по місту Луцьк. Лише наприкінці першої декади місяця та 13 серпня температура повітря відчутно знижувалась, однак, це похолодання було короткочасним. Опади випадали вкрай рідко та були невеликими і помірними. Лише 3 і 17 серпня у Маневицькому та Ковельському районах пройшли сильні дощі. Тому, відповідно, на цій території сума опадів наблизилась до норми, в інших районах їх було вкрай недостатньо, особливо – в північних (6-7% від багаторічних показників). Внаслідок сухої та спекотної погоди, в нашому краї довгий період утримувався високий, у північних районах – надзвичайно високий рівень пожежної небезпеки.

На початку третьої декади серпня активний холодний атмосферний фронт зі Скандинавії вніс суттєві корективи в характер погоди. По всій території області пройшли помірні дощі, середня добова температура повітря на 1-2⁰ стала нижчою від кліматичних показників. І до кінця місяця переважала тепла та прохолодна погода, в окремі дні – з невеликими дощами. Загальна кількість опадів в серпні становила 20-57 %, у Маневицькому та Ковельському районах – 91-98%.

Осінь

Вересень по температурному режиму доволі чітко розподілявся на теплі та холодні періоди. Середня добова температура на 1-4⁰ була нижчою за норму та на 1-7⁰ перевищувала її. Максимальна температура повітря змінювалася від 13 до 25⁰ тепла. Особливо тепло було в другій декаді, 10-11 вересня температура підвищувалася до 26-29⁰. Мінімальна також коливалася у широких межах: від 5⁰ до 18⁰ тепла. З 29 вересня вона знизилась до 0-4⁰, на поверхні ґрунту відмічалися заморозки 0,-3⁰. Протягом всього місяця, за винятком останньої п'ятиденки, переважав циклонічний характер погоди. З 4 до 8 вересня, пройшли сильні дощі та прогрімилі грози. З 9 вересня до нас надходило повітря з Середземного моря. Це зумовило на декілька днів по-

літньому теплу погоду – «бабине літо». Надалі переміщення низки активних циклонів спричинило сильні вітри, грози та дощі різної інтенсивності. Загалом, сума опадів за вересень набагато перевищила місячну норму: майже по всій області випало 130-180 %, по Ковельському та Шацькому районах – до 220%.

З 26 вересня на погоду впливав блокуючий антициклон з центром над Білим морем, який утримувався до кінця місяця, що спричинило суху погоду та утворення метеорологічних умов високого забруднення атмосфери. Подальше переміщення холодного арктичного повітря з північного сходу призвело до заморозків. 29-30 вересня було зафіксовано на ґрунті $-0, -3^{\circ}$ морозу.

В першій декаді жовтня переважала прохолодна погода. Середня добова температура повітря на 1-6⁰ була нижчою за норму. Максимальна температура підвищувалася до 8-15⁰ тепла, вночі знижувалася до 2-11⁰ тепла. 1 та 2 жовтня спостерігалися заморозки до 0-10⁰ морозу. Надалі переважала тепла погода. Найтеплішою була друга декада: середня добова температура перевищувала норму на 1-8⁰. Максимальна температура підвищувалася до 11-18⁰ тепла, в окремі дні сягала 20-23⁰, а 18 та 19 жовтня у Луцьку був перевищений абсолютний максимум для цих днів за період спостережень з 1947 року. Мінімальна становила 4-13⁰ тепла. В третій декаді середня добова на 1-5⁰ перевищувала багаторічні показники, але кілька днів були прохолодними, із середньою температурою на 1-3⁰ нижчою за норму. Відповідно, і максимальна в третій декаді коливалася від 11-13⁰ до 3-8⁰ тепла. Мінімальні вночі були 1-10⁰ тепла.

На початку місяця погоду зумовлювала периферія антициклону арктичного походження. Переміщення активного циклону 5 жовтня, викликало помірні дощі та сильний вітер 15-17 м/с, у південній половині до 24 м/с. Холодні арктичні повітряні маси, які надходили в тилу цього циклону, зумовили заморозки 8 жовтня.

З 16 по 20 жовтня погода зумовлювалась периферією антициклону. Спостерігались тумани. Другий дуже активний пірнаючий циклон з Північної Атлантики 29-30 жовтня зумовив сильні дощі 17-19 мм, сильний вітер 17-20 м/с, який зберігався більше 2 діб. Загалом, протягом жовтня переважала дощова погода. У південних районах кількість опадів склала 163-179% від місячної норми, на решті території області вона досягла 225-251%.

Протягом листопада переважала тепла погода. Особливо вирізнялася перша декада. Середня добова температура на 1-6⁰ перевищувала норму. Лише в другій та на початку третьої декади вона знижувалася до норми і на 1-2⁰ була нижчою за неї. Максимальна температура в першій декаді підвищувалася до 7-13⁰, в решту періоду переважала 1-7⁰ тепла. Добовий хід був незначним. Мінімальна складала 1-8⁰ тепла, в другій половині місяця знижувалася до від'ємних значень від -0 до -5°

Вплив циклонів на погоду чергувався з антициклонами. Атмосферні фронти, які перетинали Волинь, були малоактивними. Переважали невеликі опади. Загальна кількість опадів по районах області коливалась близько норми: 93-107 %. Лише у південно-східних районах вона перевищила норму на 13-28 %. Часто спостерігалися тумани. 24 та 28 листопада вони тривали майже

добу, а 24 листопада у Володимир-Волинському районі видимість погіршувалась до 50 м. Відповідно синоптичної ситуації протягом листопада спостерігались тривалі періоди метеоумов забруднення атмосфери.

Зима

В грудні переважала тепла, як для цього часу, погода. Середня добова температура повітря перевищувала норму на 1-6⁰, в окремі дні – на 7-11⁰. Вночі температура повітря коливалась з перевагою до плюсових позначок від 1-6⁰ морозу до 1-4⁰ тепла. 25 грудня нічна температура нижче 7⁰ тепла не опускалась. Вдень було 1-8⁰ тепла, в окремі дні максимальна підвищувалась до 10-13 градусів. Тричі в грудні у Луцьку був перевершений абсолютний максимум : 12 грудня – 11,6⁰, 24-го – 9,6⁰ та 25-го – 8,8⁰ тепла.

Майже протягом всього місяця переважав вплив циклонів атлантичного походження. На початку місяця активний циклон з Північної Атлантики та пов'язані з ним холодні атмосферні фронти зумовили сніг, мокрий сніг, місцями сильний, налипання мокрого снігу до 31-34 мм. 16 грудня проходження холодного фронту з хвилями, пов'язаного з потужним циклоном з центром над Великобританією, зумовило опади (в Луцьку - сильні), у вигляді дощу, які згодом перейшли у сніг. Утворився тимчасовий сніговий покрив висотою 1-7 см. Надалі, з переміщенням холодних повітряних мас з Північної Атлантики, деякий час утримувався зимовий характер погоди. Промерзання ґрунту досягло 8 см. Сніговий покрив збільшився до 4-9 см. З 23 грудня почалась перебудова циркуляції атмосфери на зональну. А з 24 грудня на територію Волині розповсюдилось тепле повітря. Температура протягом доби залишалася плюсовою, а опади пройшли у вигляді дощу. Сніговий покрив зійшов повністю. Проходження циклону супроводжувалось сильними вітрами до 16-19 м/с.

Висновки:

Зима 2017 року була коротшою від календарних строків та морозною. Середня місячна температура повітря січня та першої декади лютого була на 1-2⁰ нижче за норму.

З третьої декади лютого, завдяки адвекції дуже теплого повітря, почалась активна весна. Середня температура повітря в березні перевищувала кліматичні показники на 5⁰. Квітень та перша декада травня були прохолодними та сухими, за винятком північних районів, але в третій декаді травня ситуація виправилась: пройшли рясні дощі і потепліло.

Літо, в цілому було теплим. В червні середня температура на 2⁰ перевищувала норму, але опадів було недостатньо. Липень відрізнявся прохолодною та дощовою погодою. В серпні було спекотно та посушливо. Середня місячна на 3⁰ перевищувала норму, але опадів було набагато менше норми.

Восени переважала тепла та дощова погода. Середня на 1⁰ була вищою за норму. Останній місяць року – грудень відрізнявся дуже теплою та дощовою погодою. Середня температура перших двох декад грудня на 2-4⁰ перевищувала кліматичну норму. Опадів, за винятком південних районів, також випало набагато більше норми.

Всього протягом року по Волині спостерігалось 82 випадки НЯ, 12 – СГЯ, 2- РЗП:

- 7 сильний дощ (НЯ)
- 1 сильний сніг (НЯ)
- 26 сильного вітру та шквалів (НЯ)
- 30 гроз (НЯ)
- 4 град (НЯ)
- 10 туманів (НЯ)
- 2 налипання мокрог снігу (НЯ)
- 2 заморозків (НЯ)
- 9 заморозків (СГЯ)
- 2 сильна спека (СГЯ)
- 1 шквал (СГЯ)
- 1 РЗП

Середньомісячна температура, за винятком жовтня та листопада, була стабільно вищою за норму на 1-3⁰, в лютому – на 6,6⁰. Середньорічна на 2,0⁰ випередила багаторічні показники. Кількість опадів за рік у більшості районів перевищила багаторічні показники на 30-110 мм, за винятком південно-східних районів, де річна кількість на 18-38 мм була нижчою за норму. Однак, слід відмітити, що опади випадали нерівномірно як по кількості, так і по території. До того ж, найбільш дощовим виявився холодний період. Недостатня кількість опадів та

3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та адсорбції парникових газів.

Збільшуючи викиди парникових газів в атмосферу, люди порушують баланс, що склався впродовж століть. В результаті діяльності людини концентрація парникових газів збільшується, через що посилюється парниковий ефект, а це вже неприродний та потенційно небезпечний процес. До парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO₂), метан (CH₄), закис азоту (N₂O), гідрофторвуглеці (HFCs), перфторвуглеці (PFCs), гексафторид сірки (SF₆).

В основі національної системи оцінки антропогенних викидів та адсорбції парникових газів лежить підготовка щорічних інвентаризацій викидів та поглинання парникових газів і розробка національних повідомлень про зміни клімату. В Україні національні інвентаризації викидів парникових газів розроблювалися чотири рази. Перші дві інвентаризації було здійснено за активної участі Інституту загальної енергетики НАН України. Для останньої інвентаризації було проведено певну діяльність із забезпечення якості. Її результати оприлюднено на веб-сайті Мінприроди України для розгляду і рецензування експертами і громадськістю.

Основні джерела антропогенних викидів парникових газів в області наступні:

- вуглекислий газ – виділяється у великих кількостях при спалюванні палива;

- метан – виділяється в процесі розкладу гною та побутових відходів.

Оцінка антропогенних викидів в області здійснюється :

- промисловими підприємствами – при спалюванні органічного палива (Методика визначення викидів забруднювальних речовин в атмосферу від енергетичних установок. ГКД 34.02.305-2002. Міністерство палива та енергетики України. Київ, 2002 рік);

- сільськогосподарськими підприємствами – при вирощуванні тварин та птиці (Збірник показників емісії забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Том 3, розділ XII "Сільське господарство". Український науковий центр технічної екології. Донецьк, 2004 рік).

3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату.

Зміна клімату на планеті є однією з найбільш серйозних екологічних проблем сучасності, яка все частіше стає причиною негативних наслідків для довкілля, економіки та суспільства.

Зміна клімату – це не лише зміна стану довкілля, але й питання, пов'язане з правами людини для мільйонів людей та спільнот в усьому світі. Визнанням світового значення проблеми антропогенних змін клімату є те, що 194 країни ратифікували Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату та 187 країн - Кіотський протокол до неї. Викиди парникових газів стають частинкою атмосферного повітря, так як відповідно до Закону України «Про охорону атмосферного повітря»: атмосферне повітря – життєво важливий компонент навколишнього природного середовища, який є природною сумішшю газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень. Підписавши Кіотський протокол, Україна, як і інші держави, визнала, що державний сектор економіки і приватний бізнес можуть і повинні запобігати глобальному потеплінню. Базовими аспектами у сфері адаптації до зміни клімату є:

- визначення шляхів досягнення скорочення або обмеження викидів парникових газів;
- створення і стійке функціонування національної системи для оцінки викидів і поглинання парникових газів, національної системи реєстрації;
- розробка програми участі у гнучких механізмах Кіотського протоколу - проектах спільного впровадження та міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- наукова підтримка всієї діяльності, пов'язаної з питанням зміни клімату;
- участь громадськості у прийнятті рішень з національних дій в області зміни клімату, що є складовою побудови громадянського суспільства в державі.

Незважаючи на відсутність спеціальних законів у сфері зміни клімату, чинне законодавство України заклало основи для охорони, збереження та відновлення стану атмосферного повітря, як одного із основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища, у деяких її законах ще до часу ратифікації Україною Рамкової конвенції та Кіотського протоколу. Зважаючи, що більшість парникових газів є водночас забруднюючими речовинами, то за роз'ясненням Мінприроди на сьогодні

інвентаризація антропогенних викидів парникових газів здійснюється відповідно до виданих дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Одним із пріоритетних напрямків в зменшенні впливу викидів парникових газів на зміну клімату є зменшення викидів цих газів за рахунок енергозбереження, раціоналізації структури енергозбереження, зниження непродуктивних втрат енергоресурсів, впровадження нових малоресурсоємних технологій, а також збільшення площі лісів.

В області упродовж 2017 року органами виконавчої влади, суб'єктами господарювання усіх форм власності здійснено значний обсяг робіт з підвищення енергоефективності регіону, заходів, спрямованих на зменшення використання природного газу і залучення альтернативних видів палива до паливно-енергетичного балансу області.

З метою підвищення ефективності споживання паливно-енергетичних ресурсів в області прийнято Регіональну програму підвищення енергоефективності Волинської області на 2011-2020 роки (далі – Програма), затверджену рішенням обласної ради від 13.05.2011 № 4/16 (із змінами, внесеними у 2015 та 2016 роках).

На зменшення викидів забруднюючих речовин (твердих частинок, двоокису сірки, оксидів азоту) та парникових газів в атмосферне повітря спрямована політика впровадження біоенергетичних технологій в області.

4. Водні ресурси.

4.1 Водні ресурси та їх використання.

4.1.1. Загальна характеристика.

Волинська область багата на поверхневі води: ріки, озера, ставки. Гідрографічна сітка області представлена річками двох великих басейнів: р.Прип'ять і р.Західний Буг. Ріки області переважно належать до басейну р.Прип'ять. Річка Прип'ять з притоками Турія, Стохід і Стир є найбільшою річкою області. Вздовж західної межі області протікає р.Західний Буг з притокою Лугою. Вони протікають по території області в основному з півдня на північ, мають повільну течію, через незначне зниження рельєфу в північному напрямку. Більшість річок Волині через невеликі глибини не суднохідні. За даними облстатуправління у 2017 році на території Волинської області нараховувалося 137 річок довжиною 3606 км.

4.1.2. Водозабезпеченість регіону.

Серед західних областей України Волинська область має найбільшу кількість озер (268 шт.). Найбільші і наймальовничіші озера області – Світязь, Пулемецьке, Турське, Люцимир, Перемут, Оріхове, Волянське, Біле, Любязь. Площа дзеркала води в озерах області становить 13090,28 га. За походженням вони різноманітні. Переважна більшість - карстові озера, менша – заплавні. Їх режим тісно пов'язаний з річками, а під час весняної повені самостійне існування озер припиняється. Заплавні озера заболочені, з низькими берегами і в'язким дном.

У Волинській області в експлуатації станом на кінець 2017 р. знаходиться 11 водосховищ. Площа дзеркала води у водосховищах становить 2171,2 га. Використовуються вони для зволоження осушених земель на меліоративних системах та риборозведення. Протягом року за допомогою водосховищ проводиться перерозподіл стоку річок області з метою збільшення їх водності та подальшого використання закумульованих об'ємів води для зволоження осушених земель в засушливі періоди.

На території області нараховується 1108 ставків загальною площею водного дзеркала 5326,42 га, основними джерелами живлення яких є талі, повеневі, дощові і підземні води.

Запаси поверхневих вод області достатні для їх використання на різні потреби.

4.1.3. Водокористування та водовідведення.

За даними Волинського обласного управління водних ресурсів у 2017 році обсяги забору води становили 71,18 млн.м³, що на 4,11 млн.м³ більше, ніж у 2016 році. З підземних водоносних горизонтів забрано 55,15 млн.м³, з поверхневих водних об'єктів –16,03 млн.м³.

Водопостачання в області експлуатують шість спеціалізованих підприємств, які створені в містах: Луцьк, Ковель, Нововолинськ, Володимир-Волинський, Ківерці, Любомль. В інших районних центрах області системи водопостачання експлуатуються районними виробничими управліннями житлово-комунального господарства.

Загальні запаси водних ресурсів Волинської області формуються здебільшого за рахунок місцевого й транзитного річкового стоку. Загалом аналіз водного балансу засвідчує, що запасів води достатньо для забезпечення в необхідній кількості водокористувачів і водоспоживачів усіх галузей господарства. Забір прогнозних експлуатаційних запасів водних ресурсів області достатній, що становить 10,4 %, щоб забезпечити не лише побутові потреби населення, а й технічні потреби значної кількості промислових підприємств. Основними водоспоживачами в області є комунальне господарство, сільське господарство та промисловість (харчова, цукрова).

Таким чином, запаси поверхневих вод області достатні для їх використання на різні потреби. Використання водних ресурсів в області є раціональним, водний баланс бездефіцитний.

В 2017 році в області нараховувалось 495 основних водокористувачів, якими за рік було використано 57,71 млн.м³ свіжої води, що на 6,31 млн.м³ більше, ніж у попередньому році. У 2017 році у поверхневі водойми скинуто 29,82 млн. м³ зворотних вод, що на 0,37 млн.м³ менше, ніж у 2016 році.

Обсяги водокористування та водовідведення в області, в т.ч. по водних об'єктах подано в таблицях 4.1; 4.2.

Основні показники використання і відведення води, млн.м³

Таблиця 4.1

<i>Показники</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	72,46	67,07	71,81
у тому числі для використання			
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	53,23	51,4	57,71
виробничі потреби	15,78	14,24	14,64
побутово-питні потреби	17,97	17,90	18,83
зрошення	6,17	6,06	6,51
сільськогосподарські потреби	13,31	13,20	17,71
ставково-рибне господарство	-	-	0,02
Втрати води при транспортуванні	9,84	9,6	8,03
Загальне водовідведення з нього	44,32	41,89	42,62
у поверхневі водні об'єкти	33,11	30,19	29,82
у тому числі			
забруднених зворотних вод	0,33	0,32	0,11
з них без очищення	-	-	0,01
нормативно очищених	24,01	23,74	23,83
нормативно чистих без очистки	8,77	6,13	5,88
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	3,6	3,234	5,734
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	18,6	18,1	31
Потужність очисних споруд	78,3	78,3	82,52

Забір, використання та відведення води за 2017 рік, млн.м³

Таблиця 4.2

<i>Назва водного об'єкту</i>	<i>Забрано води всього в т.ч. із поверхневих водних об'єктів</i>	<i>Використано води всього в т.ч. із поверхневих водних об'єктів</i>	<i>Водовідведення у поверхневі водні об'єкти</i>	
			<i>всього</i>	<i>з них забруднених зворотних вод</i>
Басейн р. Прип'ять	51,93/13,35	44,37/11,55	22,37	0,1
Басейн р. Західний Буг	19,25/2,68	13,34/2,2	7,45	0,006
Разом	71,18/16,03	57,71/13,75	29,82	0,106

4.2. Забруднення поверхневих вод.

4.2.1. Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод.

На території Волинської області експлуатуються очисні споруди різних типів (повного біологічного очищення, механічного очищення) з подальшим скидом очищеної стічної води у водні об'єкти. Переважну більшість становлять очисні споруди повного біологічного очищення.

Потужність очисних споруд в області становить 82,52 млн.м³. Забезпечують нормативне очищення зворотньої води підприємства водопровідно-каналізаційного господарства, які експлуатують каналізаційно-очисні споруди.

Скид забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти Волинської

області у 2017 році становив 0,11 млн. м³, що на 0,21 млн. м³ менше, ніж у попередньому році.

4.2.2. Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки).

Основними забруднювачами водних об'єктів Волинської області є підприємства житлово-комунального господарства. Найбільшими з яких у 2017 році були комунальні підприємства “Дубищенське ЖКГ” та Старовижівське ВУЖКГ. Використання та відведення води підприємствами, які займаються певним видом економічної діяльності наведено в табл. 4.3.

Використання та відведення води підприємствами галузей економіки, млн.м³

Таблиця 4.3

Галузь економіки	Використано води	З неї на:		Відведено зворотних вод у поверхневі водні об'єкти		
		побутово-питні потреби	виробничі потреби	всього	у тому числі забруднених	з них без очищення
Житлово-комунальне господарство	22,09	17,55	4,54	21,13	0,1	-
Сільське господарство	30,36	0,149	5,994	3,92	-	-
Рибне господарство	4,814	4,799	0,016	3,92	-	-
Промисловість	3,856	0,505	3,331	4,75	0,006	0,006
в т.ч.енергетика	0,228	0,086	0,115	3,16	-	-
Інші	1,404	0,626	0,775	0,02	-	-
Всього	57,71	18,83	14,64	29,82	0,106	-

4.2.3. Транскордонне забруднення поверхневих вод.

У 2017 році моніторинг якісного стану поверхневих вод на транскордонній ділянці Західного Бугу згідно Програми проведення державного моніторингу довкілля в частині здійснення підрозділами Держводагенства України контролю якості поверхневих вод басейну річки Західний Буг здійснюється Волинською гідрогеолого-меліоративною партією в 3-х затверджених створах:

- с.Амбуків, 500 м нижче впадіння р.Хучва, кордон з республікою Польща;
- м.Устилуг, 500 м нижче впадіння р.Луга, кордон з республікою Польща;
- с.Забужжя, кордон з республікою Польща.

На транскордонній ділянці, що проходить по руслу річки Західний Буг, було зафіксовано перевищення ГДК для рибогосподарських водойм по вмісту:

- БСК₅ – значення показника коливається в межах 1,93 – 8,05 мгО₂/л;
- азоту амонійного – значення показника коливається в межах 0,21 – 1,7 мг/л;
- нітритів – значення показника коливається в межах 0,038 – 0,48 мг/л.

Причиною такого перевищення ГДК на транскордонній ділянці є надходження забруднюючих речовин з території Львівської області.

Рівнів високого чи екстремального забруднення вод не встановлено.

Поверхневих водозаборів питної води в басейні Західного Бугу немає.

4.3. Якість поверхневих вод.

4.3.1. Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками.

Контроль якості поверхневих вод в 2017 році проводився Волинським обласним управлінням водного господарства, Західно-Бузьким басейновим управлінням водних ресурсів, Волинським гідрометеоцентром, Головним управлінням Держпродспоживслужби у Волинській області, Державною екологічною інспекцією у Волинській області в 31 контрольному створі основних річок та їх приток області. Було відібрано та проаналізовано 364 проби води. За результатами досліджень гідрохімічних показників якості води встановлено перевищення ГДК по БСК₅, амонію сольовому, фосфатах, залізу загальному, нітритах та інших на річках Луга, Гапа, Західний Буг, Прип'ять, Стир, Турія, Стохід, Виживка.

На протязі року були зафіксовані випадки високого забруднення води річок Західний Буг (с.Литовеж), Стохід (смт. Любешів), Луга (м.Володимир-Волинський), Стир (м.Луцьк), Турія (м.Ковель). Випадків екстремально високого забруднення води річок Волині зафіксовано не було.

У пункті спостереження с. Литовеж, р. Західний Буг (2 створи) протягом року зафіксовано 5 випадків високого забруднення води (ВЗ) води:

– у верхньому створі 2 випадки ВЗ води азотом нітритним – 11,6 ГДК в лютому та 10,2 ГДК в листопаді;

– у створі нижче села зафіксовано 1 випадок ВЗ води азотом амонійним – 10,3 ГДК у жовтні, та 2 випадки ВЗ води азотом нітритним – 12,6 ГДК в лютому і 11,5 ГДК в листопаді.

Збільшилась середньорічна концентрація азоту нітратного та АСПАР в обох створах, а у нижньому створі – фенолу.

Крім того, спостерігалось зниження середньорічних концентрацій в обох створах азоту амонійного, азоту нітритного, фосфору фосфатів та хрому шестивалентного. Зменшилось забруднення води іонами важких металів в обох створах, а саме: у верхньому створі – залізом загальним (в 3,9 рази), цинком (в 2,4 рази), марганцем (вдвічі); а у створі нижче села – іонами міді та залізом загальним (в 2,4рази). Зменшилось хімічне та біохімічне споживання кисню. Якість води р. Західний Буг с. Литовеж у 2017 р. покращилась.

У пункті спостереження м.Володимир-Волинський, р.Луга (3 створи) зафіксовано 2 випадки високого забруднення води іонами марганцю: у верхньому створі 12,5 ГДК у липні, та у створі нижче міста – 11,6 ГДК у травні.

Зросли в усіх створах середньорічні концентрації азоту нітратного, фосфору фосфатів, хімічного та біохімічного споживання кисню.

Зменшилось забруднення води важкими металами; у верхньому створі залізом загальним (в 2,7 рази) та іонами цинку (в 5,1рази); у нижньому – іонами цинку (в 3,1 рази), залізом загальним (в 4,9 рази), іонами міді і марганцю в створах вище та нижче міста. Спостерігалось зниження середньорічних концентрацій азоту амонійного та нітритного у створах в межах та нижче міста. Решта інгредієнтів по середньорічних значеннях залишилась на минулорічному рівні.

Рівень забруднення води р. Луга м. Володимир–Волинський в 2017 р. має тенденцію до зниження.

На озері Світязь випадків високого забруднення води не зафіксовано,

лише спостерігався незначний ріст середньорічних концентрацій іонів міді, цинку та хрому шестивалентного.

Зменшилось забруднення води азотом нітратним, залізом загальним, дещо марганцем та фосфором фосфатів. Решта інгредієнтів по середньорічних концентраціях порівняно з попереднім роком суттєвих змін не зазнала. Якість води оз. Світязь в с.Світязь в 2017 р. залишилась на минулорічному рівні.

У пункті спостереження м.Ковель, р.Турія (2 створи) зафіксовано 3 випадки високого забруднення води іонами міді:

- у верхньому створі 37,2 ГДК у березні та 45 ГДК в листопаді;
- у нижньому створі 33,9 ГДК у березні.

У воді обох створів даного пункту спостережень спостерігався ріст забруднення води іонами міді (у верхньому створі - в 17 разів, а в нижньому - в 6 разів), а у нижньому – цинком та фосфором фосфатів.

В обох створах зменшились середньорічні концентрації азоту амонійного, азоту нітратного (у верхньому створі - в 7 разів, а в нижньому - в 5,4 рази) та заліза загального (вдвічі). Також знизився рівень забруднення води АСПАР у створі нижче міста.

Середньорічні концентрації БСК₅, азоту нітритного, хрому шестивалентного, ХСК та фенолів залишились на минулорічному рівні. Якість води р.Турія м.Ковель в 2017 р. дещо покращилась.

У 2017 році на р. Стир, м.Луцьк (2 створи) зафіксовано 4 випадки високого забруднення води:

- у створі вище міста азотом амонійним (14,3 ГДК) в жовтні та іонами марганцю (12,6 ГДК) в квітні;
- у створі нижче міста азотом амонійним (13,8 ГДК) в лютому та іонами марганцю (15ГДК) в квітні.

Збільшились середньорічні концентрації азоту амонійного (в 2,8 рази), азоту нітратного та хімічного споживання кисню в обох створах. Невелике зростання забруднення води спостерігалось по фосфору фосфатів у нижньому створі.

Зменшилось забруднення води обох створів азотом нітритним, залізом загальним (майже в 6 разів) та АСПАР. У створі вище міста дещо знизилась середньорічні концентрації фосфору фосфатів, іонів цинку та нафтопродуктів; а у нижньому створі – іонів марганцю.

Вміст у воді іонів міді, хрому шестивалентного та фенолів порівняно з минулим роком суттєво не змінився.

В цілому якість води р.Стир м.Луцьк в 2017 році залишилась на рівні попереднього року.

В пункті спостереження с.Річиця, р. Прип'ять спостерігалось невелике зростання середньорічних концентрацій лише по азоту амонійному.

Знизився рівень забруднення води азотом нітратним (в 3,5 рази), залізом загальним, хромом шестивалентним та марганцем вдвічі. Дещо зменшилось хімічне споживання кисню.

Вміст у воді азоту нітратного, фосфору фосфатів, іонів міді та цинку, фенолів, нафтопродуктів та АСПАР залишились на рівні попереднього року.

Рівень забруднення води р.Прип'ять с.Річиця у 2017 році має тенденцію до покращення.

На р.Стохід, смт.Любешів у звітному році зафіксовано 2 випадки високого забруднення води іонами міді: в січні (56 ГДК) та листопаді (45 ГДК).

Також, спостерігалось зростання забруднення води азотом амонійним, азотом нітратним (в 2,6 разів), іонами міді (в 17 разів) та фосфором фосфатів.

Невелике зменшення середньорічних концентрацій спостерігалось по залізу загальному. Знизилось хімічне споживання кисню.

Рівень забруднення води рештою інгредієнтів залишився на рівні попереднього року. Якість води р.Стохід смт Любешів в 2017 році дещо погіршилась.

У 2017 році стан поверхневих водойм області в порівнянні з 2016 роком суттєвих змін не зазнав.

4.3.3. Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію.

У літній період 2017 року Головним управлінням Держпродспоживслужби у Волинській області та її відокремленими структурними підрозділами проводились дослідження на мікробіологічні показники проб води відкритих водойм у місцях відпочинку (водних рекреаціях). Варто зазначити, що на території Волинській області водозаборів із водойм I категорії немає.

У 2017 році лабораторні дослідження води відкритих водойм проводились у 77 створах, в т.ч. 68 місць масового відпочинку, пляжів.

За результатами лабораторних досліджень, проведених ДУ «Волинський ОЛЦ МОЗ України» та його структурними підрозділами в містах та районах області впродовж 2017 року, понад 480 проб води відкритих водойм за санітарно-хімічними показниками не відповідали гігієнічним нормативам 12,8% (за перевищеним вмістом природного заліза, аміаку, заниженим вмістом кисню). В т.ч. у місцях відпочинку населення на воді з 383 проб 51 не відповідала, що становить 13,3%.

Серед досліджених близько 1200 проб води відкритих водойм за мікробіологічними показниками 2,6% проб не відповідали гігієнічним нормативам (у водоймах II категорії - у місцях відпочинку, пляжів). Невідповідності виявлені за бактеріологічними показниками (ЛКП) у воді річки Турія на пляжі м. Ковеля та рекреаційній зоні Ковельського водосховища, озер Велимче та Соминське Турійського району, штучній водоймі м. Нововолинська. У зв'язку з цим, за рекомендаціями структурних підрозділів лабораторного центру, власниками місць відпочинку виставлялися знаки про заборону купання. Також, про відповідну ситуацію інформувалися органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації тощо.

Під час досліджень понад 700 проб води відкритих водойм на наявність збудників холери лабораторією відділення ОНІ вилучено 21 культуру вібріонів не 01 групи патогенності. Збудник холери не виділявся.

За результатами моніторингових досліджень понад 900 проб води відкритих водойм, стічної води на наявність антигену ротавірусу, вірусу

гепатиту А, ентеровірусів (в т.ч. вірусів поліомієліту) вірусологічною лабораторією отримано позитивні результати в трьох пробах стічної води - виявлено поліовірус вакцинний 3 типу, ентеровірус Коксакі В5, антиген ротавірусу.

Забезпечення власниками проведення лабораторного контролю за мікробіологічними показниками ефективності роботи очисних споруд, що мають скиди у відкриті водойми, дає можливість попередити забруднення води та розповсюдження збудників інфекційних хвороб, зокрема, у місцях купання.

Питання ефективності роботи очисних споруд заслуховувалися на засіданні місцевих та регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій з прийняттям відповідних рішень.

Представниками ДУ "Волинський ОЛЦ МОЗ України" проводиться систематична санітарно-освітня робота серед місцевого населення, в закладах освіти, а також через засоби масової інформації.

4.3.4. Радіаційний стан поверхневих вод.

Спостереження за радіоактивним забрудненням поверхневих вод у зонах впливу атомних станцій виконувалися Рівненською гідрогеолого-меліоративною експедицією на пунктах спостережень в зоні Рівненської АЕС, що розташовані на території області на річках Турія, Стир, Західний Буг, Стохід. Кількісні значення ^{90}Sr та ^{137}Cs , які були зафіксовані в 2017 році, коливаються в допустимих межах.

4.4. Якість питної води та її вплив на здоров'я населення.

В області забезпечення населення питною водою здійснюється із джерел підземних водоносних горизонтів. Поверхневі водойми використовуються для організованого відпочинку, купання та заняття спортом. Контроль за якістю питної води на території Волинської області здійснювали Державна установа «Волинський ОЛЦ МОЗ України» та Головне управління Держпродспоживслужби в області.

Під наглядом Головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області у 2017 році перебувало 473 джерела централізованого водопостачання (артсвердловини), які живлять 246 водогонів, та 92070 джерел децентралізованого водопостачання області. Централізоване водопостачання населення області здійснюється лише з підземного водоносного горизонту.

За результатами лабораторних досліджень, проведених ДУ «Волинський ОЛЦ МОЗ України» та його структурними підрозділами в містах та районах області впродовж 2017 року, питома вага невідповідних проб питної водопровідної води за бактеріологічними показниками становить 3,9% (у 2016р. – 2,6% (без локальних водопроводів)). Зокрема, комунальних водопроводів – 1,2% (у 2016р. – 0,1%), відомчих – 2,1% (у 2016р. – 4,5%), сільських – 4,2% (у 2016р. – 4,3%), локальних водопроводів – 8,9% (у 2016 році – відносились до локальних свердловин). Питома вага невідповідних проб питної води з джерел (артсвердловин) централізованого водопостачання становить 0,5% проти 3,8%, у 2016р.

За санітарно-хімічними показниками питома вага невідповідних проб водопровідної води становить 13,7% (у 2016р. – 8,9%). Значний відсоток невідповідних проб виявлений на локальних водопроводах – 31,1%, відомчих водопроводах – 22,4%, на сільських водопроводах цей показник становить 9,2%, комунальних 3,7%.

Встановлені надмірні концентрації окремих санітарно-хімічних показників свідчать про необхідність проведення заходів для доведення якості питної води у відповідності до вимог ДСанПіНу 2.2.4-171-10, що вступають в силу з 2020 року. Згідно додатків 1, 2 ряд нормативів для показників загальне мікробне число, забарвленість, каламутність, загальне залізо, загальна жорсткість, марганець, сульфати, сухий залишок, хлориди, амоній, має право використовувати підприємство питного водопостачання лише до 1 січня 2020 року в окремих випадках, пов'язаних з особливими умовами та технологією підготовки питної води, що не дозволяє довести якість питної води до жорсткішого нормативу, про що повинно бути зазначено у технологічному регламенті або іншому документі з описом технологічного процесу виробництва питної води.

Контроль за якістю і безпечністю питної води, що надається для споживання населенню повинен бути забезпечений власниками водопроводів у відповідності до вимог ДСанПіНу 2.2.4-171-10 "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною", яким передбачено перелік показників, точки відбору проб та кратність досліджень.

Питома вага невідповідних проб питної води нецентралізованого водопостачання за бактеріологічними показниками дещо збільшився і становить 9,1% (у 2016р. – 5,9%). Така ж тенденція спостерігається у досліджених пробах колодязної води - 9,8% (у 2016р. – 6,1%). Відповідна картина і за санітарно-хімічними показниками 29,2% проти 23,8% у 2016р. У колодязній воді за санітарно-хімічними показниками відхилення виявлені у 30,1% досліджених проб (у 2016р. – 22,2%), в т.ч. по нітратах – 28,5 % (у 2016 р. - 20,3%). Високий показник питомої ваги невідповідних проб води колодязів, в основному, що споживають діти до 3 років, за надмірним вмістом нітратів, свідчить про значний ризик виникнення захворювання метгемоглобінемією. Проведення таких досліджень запобігає виникненню даного захворювання.

Невідповідні проби за показниками якості і безпечності питної води джерел децентралізованого водопостачання встановлено майже в усіх районах області. Вище середньообласного ці показники у Горохівському, Ковельському, Луцькому, Любешівському, Маневицькому, Рожищенському, Старовижівському районах.

Викладене вище свідчить про недостатнє виконання на всіх рівнях програми «Питна вода Волинської області» на 2012-2020 роки в частині здійснення заходів для покращання якості і безпечності питної води (щодо зменшення вмісту заліза, нітратів у питній воді окремих водопроводів, локальних артезвердловин, особливо дитячих та навчальних закладів, лікувально-профілактичних закладів тощо), будівництва і реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, будівництва та впровадження станцій

(установок) доочищення питної води із застосуванням новітніх технологій. Керівники закладів, власники джерел водопостачання, у воді яких встановлено перевищений вміст заліза, нітратів, мінеральних речовин не вживають вичерпних заходів щодо надання для споживання населенню, в т.ч. дитячому, якісної питної води. Питна вода з перевищеним нормативним вмістом нітратів (50 мг/м^3) – заборонена для споживання людиною. Використання її можливе лише для технічних цілей, про що власники водопроводів, органи місцевого самоврядування повинні оповіщати населення та вживати необхідних заходів для забезпечення населення якісною і безпечною питною водою.

На виконання наказу Головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області від 23.10.2017 року № 205-од «Про організацію проведення лабораторних випробувань під час здійснення державного моніторингу у сфері санітарного, ветеринарно-санітарного законодавства», з метою здійснення моніторингу факторів навколишнього середовища фахівцями Держпродспоживслужби проведено відбір 1991 зразка питної води для дослідження щодо епідемічної безпеки, фізико-хімічних показників, вмісту солей важких металів та пестицидів. Відповідно до експертних висновків ДУ «Волинська регіональна державна лабораторія Держпродспоживслужби»: в 39 пробах (5,0%) води з джерел децентралізованого водопостачання виявлено перевищення масової долі заліза (Ківерцівський, Камінь-Каширський, Ковельський, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський, Старовижівський райони). Дана ситуація може бути спричинена як неналежною експлуатацією самих джерел так і природним надлишковим вмістом мінеральних речовин у водовмісних ґрунтах, де формуються підземні води нашого регіону. Власникам джерел водопостачання запропоновано вжити заходів для доведення показників питної води до нормативних в т.ч. використовувати побутові фільтри (фільтри-гличики) для очищення води або фільтри/установки для видалення заліза. У разі неможливості встановлення необхідного обладнання органам місцевого самоврядування рекомендовано забезпечити громадян альтернативними джерелами водопостачання або фасованою питною водою.

Інфекційних захворювань, пов'язаних з водним фактором передачі збудників в області не зареєстровано. Результати вірусологічних, паразитологічних, радіологічних досліджень питної води в межах гігієнічних нормативів.

У 2017 році велика увага приділялась якості питної води, яку споживає населення мікрорайону Ковель II, що знаходились в межах впливу діяльності Ковельської філії ДП «Укрветсанзавод».

Для визначення можливого негативного впливу на навколишнє середовище та здоров'я населення відібрано 164 проби води з трубчастих колодязів домоволодінь розміщених на вулицях поблизу Ковельської філії ДП «Укрветсанзавод : 18% проб не відповідали ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної призначеної для споживання людиною» за мікробіологічними показниками(загальні колі форми, E.coli, загальне мікробне число, ентерококи); а 55% проб – за санітарно-хімічними показниками (смак,

запах, нітрати, залізо).

Після отриманих результатів дослідження води, спеціалістами Ковельського міськрайонного управління Головного управління здійснено подвірний обхід мешканців міста, у яких, за результатами експертної оцінки вода не відповідала нормативним вимогам, у кожному випадку проведено роз'яснювальну роботу.

Важливо зазначити, що проаналізувавши дані лікувально-профілактичного закладу, зв'язок захворюваності населення даного мікрорайону м. Ковеля з показниками якості води та функціонуванням ДП «Укрветсанзавод», спростувати чи підтвердити неможливо. Не зважаючи на це, міській владі аргументовано доцільність у забезпеченні населення централізованим водопостачанням та водовідведенням.

Як відомо, якість питної води централізованих систем водопостачання залежить від якості вихідної води, ефективності технологій її підготовки, методів кондиціонування артезіанської води, а також стану водопровідних мереж і регулярності їх експлуатації. Серед основних причин відхилення стану водопроводів від гігієнічних вимог домінує відсутність водоохоронних зон, необхідного комплексу очисних споруд та знезаражувальних установок.

Наразі залишається актуальним питання надійного знезараження води, особливо з урахуванням теперішнього стану водопровідних і розподільних мереж, які містять постійну загрозу вторинного забруднення води. На даний час застосовуються недосконалі технології, реагенти і матеріали, що не здатні перешкоджати потраплянню у питну воду речовин, дія яких на організм людини може негативно вплинути на її здоров'я. З метою покращення якості питної води, що подається населенню, необхідно вести постійний відомчий контроль, моніторинг її якості, використовувати додатково очищену воду, яку отримують у локальних водоочисних установках колективного використання або з індивідуальних фільтрів, особливо це стосується закладів освіти та охорони здоров'я.

4.5. Заходи щодо покращення стану водних об'єктів.

В 2017 році в області виконувались заходи, спрямовані на покращення стану водних об'єктів у відповідності до “Регіональної екологічної програми “Екологія 2016 – 2020”, що діє в області.

Крім того, на виконання Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року у звітному періоді органами виконавчої влади та підприємствами в області було заплановано виконання природоохоронних заходів на загальну суму 54074,588 тис. гривень. Фактично освоєно кошти в сумі 47632,838 тис. гривень, з яких:

- 42743,767 тис. гривень – на упорядкування споруд водовідведення на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах;
- 4300,0 тис. гривень – на будівництво та реконструкцію споруд оборотного

водопостачання на об'єктах господарювання;

- 589,071 тис. гривень на виконання місцевих програм відродження малих річок і водойм.

На виконання зазначених заходів використані кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища (програма 2401270 “Здійснення природоохоронних заходів”), місцевих бюджетів, обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, кошти якого спрямовувалися у вигляді субвенцій місцевим бюджетам (КФКВ 7618800) та власні кошти підприємств.

За завданням “Упорядкування споруд водовідведення на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах, урбанізованих територіях”:

- за кошти державного фонду ОНПС розпочато будівництво каналізаційної мережі у західній частині смт Шацьк, селах Гаївка, Мельники та будівництво КОС, проведено розширення існуючої каналізаційної мережі смт Шацьк (прокладено 1170м нових каналізаційних мереж, до яких підключено 518 дворів та відновлено покриття вулиць, задіяних в каналізуванні, загальною площею 8000 м²);

- за кошти обласного фонду ОНПС у співфінансуванні з місцевими бюджетами проводилися роботи на 6 об'єктах (збудовано I чергу очисних споруд у с.Княгининок Луцького району, каналізаційно-насосну станцію з напірним колектором в с. Гірка Полонка Луцького району (прокладено 2760 метрів напірного колектора, встановлено 5 каналізаційних колодязів для ремонту, обслуговування системи каналізації, вузол обліку стічних вод та проведена врізка в існуючу систему міської каналізації), частково проведено реконструкцію системи водовідведення смт Цумань Ківерцівського району (потужністю 400 м³/добу), розпочато капітальний ремонт каналізаційної мережі та септиків-відстійників у м. Ківерці, відновлено каналізаційну систему у смт Турійськ та очисні споруди в ДНЗ смт Олика);

- за кошти бюджету м. Луцьк та власних коштів КП “Луцькводоканал” проводилися роботи на каналізаційно-очисних спорудах та каналізаційних мережах м. Луцька (проведено реконструкцію III черги КОС потужністю 40000 м³/добу, капітальний ремонт систем аерації КОС (120000 м³/добу), заміна насосного обладнання на 3 КНС та збудовані нові мережі водовідведення протяжністю 303 м п.);

- за кошти бюджету м. Луцьк проведено реконструкцію мереж зливової каналізації міста (протяжність 145,7 м п.);

- за кошти підприємства ПАТ “СКФ Україна” проведено будівництво та реконструкцію оборотних систем виробничого водопостачання та систем послідовного і повторного використання води (використання води для технічних потреб 96000 м³/рік);

- заходи щодо запобігання забрудненню водних об'єктів інфільтраційними водами проведено на 2 підприємствах за власні кошти та на полігоні твердих побутових відходів м. Луцька за кошти міського бюджету.

За завданням “Виконання місцевих програм відродження малих річок і

водойм” проводилися заходи з відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану на 9 водних об’єктах за кошти місцевих бюджетів (в тому числі: у м. Луцьку розчищено русло та річки Стир від мулу, аварійних дерев та побутового сміття на відрізьку 2,1 км та упорядковано прибережну смугу (пляж) протяжністю 200 м, в Любомльському районі облаштовано виток річки Прип’ять).

В результаті виконання запланованих робіт створюється можливість запобігання забрудненню навколишнього середовища (в тому числі водних об’єктів) стічними водами, побутовими відходами та недопущення попадання стічних вод на рельєф та у підземні водоносні горизонти, а також захищення від підтоплення повеневими і паводковими водами населених пунктів області.

5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, біорізноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі.

5.1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі.

5.1.1 Загальна характеристика.

У статті 2 Конвенції про біологічне різноманіття (1992) термін біорізноманіття визначається як розмаїття живих організмів з усіх джерел, зокрема наземних, водних екосистем та екологічних комплексів, складовими яких вони є. Це поняття охоплює розмаїття в межах виду, між видами і розмаїттям екосистем. Біологічне різноманіття є національним багатством України, яке забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів, їх угруповань та формує середовище життєдіяльності людини. На жаль, сьогодні біологічне різноманіття втрачається під час забудов, розорювання землі, меліорації, спорудження водосховищ, створення мереж транспортної інфраструктури та здійснення інших видів господарської діяльності.

Головні загрози біорізноманіттю пов’язані сьогодні з діяльністю людини. Вони полягають у знищенні природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно - незбалансованій експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо. Знищення природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо.

Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісових екосистем, які є основою для збереження біорізноманіття. Скорочуються території, зайняті природною рослинністю, що призводить до виникнення загрози втрати гено - та ценофонду. Тим часом, біологічне різноманіття, як результат багатовікової еволюції, повинно бути передано прийдешнім поколінням у максимально збереженому стані.

Під особливим наглядом та охороною в області є 4 водно-болотні угіддя

міжнародного значення («Шацькі озера», площею 48977 га, «Заплава р. Прип'яті» – 12000 га, «Заплава р. Стоходу» – 10000 га та на базі Черемського природного заповідника, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 року № 818-р статус водно-болотних угідь міжнародного значення отримало Черемське болото - 2975,70 у Маневицькому районі.

5.1.2. Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття.

Головні загрози біорізноманіттю пов'язані сьогодні з діяльністю людини. Вони полягають у знищенні природних середовищ існування тварин і місць зростання рослин, їх фрагментації та деградації (включаючи забруднення), у глобальній зміні клімату, екологічно - незбалансованій експлуатації видів людиною, поширенні чужорідних видів, розповсюдженні хвороб тощо.

Вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біорізноманіття, природні ресурси полягає в збільшенні площі деградованих, малопродуктивних та техногенно-забруднених земель, які потребують консервації.

Відтворення природного стану елементів екомережі у 2017 році полягало в збереженні природних угідь у заплавах, недопущення випалу сухої рослинності через пропаганду серед місцевого населення та засоби масової інформації, здійснення перевірок на основних водоймах області з метою забезпечення орендарями водойм заходів по збереженню рибних запасів, вжиття заходів щодо недопущення задухи риби, підтримання сприятливого моніторингу за скупченнями мігруючих водоплавних птахів, а на водоймах Луцького району проводився моніторинг за зимуючими водоплавними та навколководними птахами, що є необхідним для розробки заходів з їх охорони під час міграцій та зимівлі.

Була розроблена система стабільності гідрологічного режиму на болотах в заплаві Прип'яті, біля с. Бірки Любешівського району – у місцях гніздування очеретянки пруткої, занесеної до Червоної книги України, Європейської Червоного списку, Червоного списку МСОП, та сінокосів для місцевих жителів за участю Українського товариства охорони птахів.

Щороку створюються та облаштовуються біотехнічні споруди з підгодівлі лося, оленя та козулі, проводяться чергові обліки їх чисельності.

Постійно проводиться робота щодо резервування особливо цінних природних комплексів та об'єктів для подальшого створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення.

5.1.3. Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом:

1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних лісових ділянках територій та об'єктів природно-заповідного фонду,

розвитку екологічної мережі;

2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду лісових порід (генетичних резерватів, плюсових деревостанів і дерев, колекційних лісових ділянок, лісонасінних ділянок і плантацій, дослідних та випробних культур тощо);

3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;

4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів та використання лісових ресурсів;

5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства.

У 2017 році на території області створено новий заповідний об'єкт – ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Дубове урочище «Рудочка» в межах Цумаської селищної ради.

У 2017 році проводилося погодження створення національного природного парку «Західне Побужжя». Національні природоохоронні рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. На частині своєї території НПП виконує завдання, спільні з завданнями заповідників, а саме збереження природних комплексів і біологічного різноманіття в науково-інформаційних цілях. На ділянках абсолютної заповідності з режимом, аналогічним до режиму природних заповідників, здійснюються тільки наукові спостереження.

Слід зазначити, що управління постійно співпрацює з науковими установами і науковцями області з метою проведення наукових досліджень та розробки обґрунтувань щодо необхідності надання природоохоронного статусу окремим територіям.

5.1.4. Формування національної екомережі.

Формування екомережі - одне з найголовніших завдань у природоохоронній галузі і є пріоритетним напрямком національного та міжнародного масштабу. Як засвідчує світовий досвід, збереження генетичного різноманіття регіону можливе за умови, що не менше ніж 10–15 % його площі знаходиться у межах заповідних територій, де збереглися незмінні або майже незмінні природні ландшафти. Наявність розвиненої природоохоронної мережі – запорука збереження біорізноманіття.

На регіональному рівні сталий розвиток передбачає розробку соціально-економічних та екологічних програм розвитку територій, формування місцевих бюджетів з урахуванням пріоритетності цілей і завдань сталого розвитку, реалізацію комплексу заходів збалансованого розвитку регіонів.

У 2016 році з обласного фонду охорони навколишнього середовища

виділено кошти в сумі 100,00 тис. грн, за які розроблено «Регіональну схему формування екологічної мережі Волинської області» Східноєвропейським національним університетом. Рішенням Волинської обласної ради від 12.04.2017 № 13/37 затверджено Регіональну схему формування екологічної мережі у Волинській області.

До основних екомережоформувальних вузлів міжнародного і національного рівнів регіональної екомережі належать: Шацький (цінний озерний комплекс), Прип'ятсько-Стокідський (водно-болотний), Білоозерсько-Черемський (болотний), Цуманський (комплекс дубових насаджень). Поліський широтний і Західнобузький меридіональний природні коридори європейського рівня, просторово обмежені долинами річок Прип'яті і Західного Бугу, об'єднують транскордонні елементи регіональної і національної екомереж, засвідчуючи важливість ролі Волинського Полісся як необхідного функціонального складника екологічної структури Європи в цілому.

Формування регіональної екомережі регіону інтегровано у плани економічного та соціального розвитку області, шляхом узгодження заходів із збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, що передбачено зокрема вищезгаданою регіональною екологічною програмою «Екологія 2016-2020». Цією програмою передбачено заходи на реалізацію формування екомережі (розроблення регіональної схеми екомережі), в тому числі створення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду (основні елементи екомережі).

5.1.5. Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами.

В області відсутні спеціалізовані заклади, які займаються біобезпекою та генною інженерією по створенню генетично модифікованих організмів.

5.2. Охорона, використання та відтворення рослинного світу.

5.2.1. Загальна характеристика рослинного світу.

Волинської Флора області об'єднує в собі і типові західноєвропейські і східноєвропейські елементи. На цій території виростають і бореальні, і європейські неморальні, і степові, і, навіть, монтанні види. До бореального типу географічних елементів, насамперед, слід віднести такі рослини – «мешканці» хвойних лісів, як ялина європейська, сосна звичайна, жимолость пухнаста, брусниця, хвоці лісовий, болотний та лучний, рамішія однобока, одноквітка звичайна, грушанка круглолиста і середня, ранник вузлуватий, чорниця, лохина, берези пухнаста і бородавчаста, журавлина чотирипелюсткова, вероніки струмкова, дібровна, лікарська, водяна і щиткова, підмаренники північний і справжній, калина, плаун колючий, комонник лучний, незабудка дерниста, осока малоквіткова, пухівка піхвова, ринхоспора біла та ін. До європейського типу флори належать рослини – складники широколистяних лісів, а також види, що виростають на лісових луках, узліссях, болотах: дуб звичайний, липа європейська, граб звичайний, переліска багаторічна, живокіст серцевидний, наперстянка великоцвіта, герань темна, дзвоники ріпчастовидні і круглолисті, підлісник європейський тощо. До флори Волинського Полісся

відносяться такі представники аркто-альпійського типу, як верес звичайний, андромеда багатоліста, товстянка звичайна, верба розмаринолиста, журавлина дрібноплідна, ломикамінь болотний. До степового типу геоеlementів належать: ковила волосиста (тирса), осока низька, оман мечолистий, горицвіт весняний.

У сучасних умовах флора Волині зазнає всезростаючого й різноманітного антропогенного впливу, що зумовлює необхідність постійного моніторингу з метою своєчасного виявлення раритетних видів і надання їм природоохоронного статусу, який би дав змогу запобігти їх зникненню на території області. Тому регулярне оновлення переліку раритетних видів, що зростають на території області, є актуальним завданням ботанічних досліджень.

Абсолютно корінна рослинність, тобто та, що не зазнала впливу людини, трапляється в області рідко. Простежується у вигляді окремих угруповань на відслоненнях гірських порід, а також на деяких болотних масивах. Значно ширше представлено практично корінні й відносно корінні угруповання, тобто такі, які після втручання людини відновлювалися у природному або близькому до нього вигляді. Сюди належать дубові, соснові й чорно вільхові ліси, численні болотні фітоценози та вологі луки.

Серед рідкісних, або мало поширених, поліських видів слід вказати на язичника сибірського, виростання якого в межах УРСР обмежене лише болотними і вогкими луками Волинського Полісся, на ломикамені – болотний та зернистий. Перший вид поширений на торфовищах Волинського Полісся, другий – на його луках. Лише в соснових лісах Волинського Полісся виростає тисдалія голостебла, а на північному заході Полісся та у Волинському Лісостепу на осоково-мохових болотах трапляється осока Девеллова. На Волинському Поліссі серед лісів і чагарників виростає ожина мохнастостебла, по берегах річок – вовчуг колючий, по суходільних луках – армерія видовжена, по сухих вапнякових схилах – горлянка ялинковидна. Для узлісь, лісових лук Волинського Лісостепу характерне жовтозілля Бессера, а для боліт цієї території – меч-трава болотна.

Флора Волинської області налічує близько 1300 видів вищих спорових і насінних рослин, які належать приблизно до 100 родин і понад 450 родів. У зв'язку з різноманітністю рослинного покриву (тут поширені ліси, луки, болота, торфовища, чагарничкові пустища, рослини відкритих водойм, рештки остепнених лук та лучних степів) складники флори Волинської області за біологією і екологією досить різноманітні. Тут переважають види лісові (близько 40% флористичного складу), лучні (близько 20%), болотні (понад 10%) та водні і прибережні (близько 10%). Серед життєвих форм неподільне панування належить трав'яним багаторічникам (близько 70%).

5.2.2. Охорона, використання та відтворення лісів.

Загальна площа лісів на Волині становить 702 тис. га. Це 34% від загальної площі області. До сфери управління Держлісагентства належить 618 тис. 162 га лісів.

Пріоритетним напрямком розвитку лісогосподарської галузі на сьогодні є забезпечення розширеного відтворення лісів. Одночасно з лісовідновленням

лісівники також систематично працюють над питанням збільшення лісистості області, створюючи нові ліси на землях, що раніше не були вкритими лісовою рослинністю. Головна мета – збільшення лісистості області до оптимального рівня 36 %.

З метою природного відновлення залишаються площі з достатньою кількістю життєздатного самосіву і підросту головних і супутніх порід, що відповідають корінним типам деревостанів та площі, на яких проведення заходів щодо сприяння природному відновленню буде достатнім для наступного відновлення цінних порід і формування високопродуктивних молодняків.

Заходи сприяння, які використовуються з метою забезпечення природного лісовідновлення – збереження під час лісозаготівлі життєздатного підросту і молодняку господарсько-цінних порід, догляд за підростом та самосівом після закінчення лісосічних робіт, мінералізація ґрунту.

Ділянки з недостатньою кількістю або нерівномірним розміщенням природного поновлення відновлюються шляхом висівання насіння або садіння сіянців чи саджанців головної та супутніх порід.

Представники лісогосподарської галузі активно працювали у звітному році саме над лісовідновленням. До безперечних досягнень лісівників слід віднести проведення щорічної весняної лісокультурної кампанії, протягом якої працівниками Волинського ОУЛМГ проведено заліснення на площі 5726 га, що на 493 га більше, ніж у 2016 році. На лісовідновні роботи у 2017 році витрачено близько 22 млн гривень.

У 2017 році було проведено лісовідновлення на площі 5751 га (при запланованій площі – 5680 га). Крім того, для забезпечення виконання лісокультурних робіт лісівниками Волині підготовлено 85% ґрунту під посадку лісових культур у 2018 році.

За звітний рік чи не найбільші зусилля лісівників на Волині було скеровано на лісозахист та профілактику розширення площ всихання соснових насаджень. Перш за все, волинські лісівники постійно стежать за динамікою розширення вражених площ.

Площа загибелі лісових деревостанів у 2017р. збільшилась порівняно з 2016р. на 28,0% і становила 3,0 тис.га. Основними причинами загибелі були пошкодження шкідливими комахами (84,9% площі загибелі), хвороби лісу (13,4%), несприятливі погодні умови (1,7%).

У 2017р. в лісах на площі 22,5 тис.га виникли осередки шкідників і хвороб лісу. У результаті проведених заходів і під впливом природних факторів за рік їх було ліквідовано на площі 15,3 тис.га.

Доцільно зазначити, що площа проведених робіт із захисту лісів від шкідників і хвороб у 2017р. збільшилась порівняно з 2016р. у 3,2 раза і становила 4,6 тис.га. У загальній площі проведених робіт із захисту лісів від шкідників і хвороб 99,9% становили профілактичні біотехнічні заходи, 0,1% – заходи захисту хімічними препаратами.

У 2017р. площа відтворення лісів збільшилась порівняно з 2016р. на 14,0% і становила 6,2 тис.га. У загальній площі відтворення садіння і висівання

лісу становило 42,8%, або 2,7 тис.га, решта – природне поновлення лісу.

З метою недопущення виникнення пожеж у лісових масивах області у літній період 2017 року спеціалістами управління лісового та мисливського господарства області постійно проводилась роз'яснювальна робота серед населення щодо необхідності дотримання правил пожежної безпеки під час перебування у лісових масивах і на торфовищах, попередження випадків необережного поводження з вогнем та недопущення розпалювання вогнищ у заборонених місцях. Лісокористувачами області прийняті рішення про обмеження відвідування лісів населенням та в'їзду до них транспортних засобів у період високої пожежної небезпеки, розроблено комплексні плани - заходи на 2017 рік щодо запобігання виникнення пожеж. В лісництвах створені пункти зосередження протипожежної техніки, обладнання та інвентарю. Пункти укомплектовані транспортом для доступу пожежних команд до місць гасіння лісових пожеж, пристосованою технікою та обладнанням для їх гасіння, ємностями для створення запасів води та об'єктовими резервними запасами паливно-мастильних матеріалів.

Таким чином, у 2017 році виконано весь комплекс протипожежних заходів. Завдяки цьому не допущено жодного випадку лісових пожеж.

Упродовж 2017р. зафіксовано 938 випадків незаконних рубок дерев і чагарників, унаслідок яких було знищено та пошкоджено 708 м³ деревини, заподіяно шкоди лісовому господарству на 3,7 млн гривень. Стосовно 858 порушників працівниками державної лісової охорони оформлено протокол про лісопорушення, з них 415 – групами оперативного реагування. Значна увага в роботі державної лісової охорони приділяється проведенню профілактичної та роз'яснювальної роботи серед населення через засоби масової інформації.

5.2.3. Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів.

Заготівля другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування і використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт відносяться до спеціального використання лісових ресурсів місцевого значення.

Спеціальне використання недеревних рослинних ресурсів в Україні регулюється через визначення лімітів та видачу дозволів на таке використання в розрізі окремих видів та обсягів збору на місцевому чи державному рівні.

Спеціальне використання другорядних лісових ресурсів у Волинській області в 2017 році здійснювалося відповідно до спеціальних дозволів та лімітів, виданих згідно Порядку видачі спеціальних дозволів і встановлення лімітів на заготівлю другорядних лісових матеріалів та здійснення побічних лісових користувань, затвердженого рішенням Волинської обласної ради від 19.05.2016 №5/30.

Розпорядженням голови Волинської обласної державної адміністрації від 19.04.2016 № 35/8 були погоджені та затверджені «Ліміти використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійснення побічних лісових користувань на території області на 2016 - 2020 роки» для

лісокористувачів у розрізі районів області.

Протягом звітного періоду вищевказані ліміти використано не в повному обсязі, зважаючи на низьку врожайність окремих видів ягід та грибів, а також через пізні заморозки у травні 2017 року.

Звіт про використання природних рослинних ресурсів на території Волинської області за 2017 рік

№ з/п	Назва виду рослини (ресурсу)	Встановлений ліміт (тон сухої ваги)	Фактично зібрано (тон сухої ваги)		Примітка
			усього	у т.ч. на території ПЗФ	
1	Багно (трава)	32,8	1	-	-
2	Верес звичайний (трава)	32,44	2,39	-	-
3	Грицики (трава)	0,02	0,02	-	-
4	Деревій (трава)	0,5	0,5	-	-
5	Звіробій звичайний (трава)	14,72	4,6	-	-
6	Перстач прямостоячий (корінь)	0,05	0,05	-	-
7	Конвалія (трава)	0,1	0,1	-	-
8	Кропива двудомна (трава)	87,9	8,5	-	-
9	Мати і мачуха (трава)	5,27	3,12	-	-
10	Подорожник великий (листя)	2,88	0,6	-	-
11	Полин гіркий (трава)	0,03	0,03	-	-
12	Собача кропива п'ятилопатева (трава)	3,8	0,1	-	-
13	Спориш звичайний (трава)	3,5	-	-	-
14	Фіалка триколірна (трава)	0,6	0,6	-	-
15	Хвощ польовий (трава)	2,16	0,25	-	-
16	Цмин пісковий (суцвіття)	9,51	1,62	-	-
17	Чебрець повзучий (трава)	5,51	3,15	-	-
18	Черета трироздільна (трава)	14,51	-	-	-
19	Чистотіл великий (трава)	14,71	2,61	-	-
20	Інші ,що не нормуються	-	-	-	-
РАЗОМ		231,01	28,24	-	-

Звіт про використання природних рослинних лісових ресурсів на території Волинської області за 2017 рік

№ з/п	Назва виду рослини (ресурсу)	Встановлений ліміт (тон ваги)	Фактично зібрано (тон ваги)		Примітка
			усього	у т.ч. на території ПЗФ	

1	Чорниця ягоди	4915	919,3	-	-
2	Лохина ягоди	46,72	-	-	-
3	Ожина ягоди	461,15	-	-	-
4	Малина ягоди	127,6	-	-	-
5	Горобина звичайна	56,05	-	-	-
6	Журавлина	298,4	22	-	-
7	Бузина чорна	55,95	-	-	-
8	Брусниця	141,16	-	-	-
9	Разом	6102,03	941,3	-	-
11	Гриби білі	890	12,3	-	-
12	Лисички	826	42	-	-
13	Інші	1538	36,9	-	-
14	Разом	3254	91,2	-	-
16	Аір (корінь)	0,655	0,03	-	-
17	Береза (листя)	3,06	0,1	-	-
18	Багно (трава)	2,5	1	-	-
19	Бузина чорна (квіти)	2,4	0,02	-	-
20	Верес звичайний (трава)	2,39	2,39	-	-
21	Кропива дводомна (листя)	34,2	8,5	-	-
22	Звіробій (трава)	10,83	4,6	-	-
23	Дуб (кора)	2,5	0,5	-	-
24	Крушина (кора)	162,2	0,1	-	-
25	Липа (суцвіття)	0,67	0,05	-	-
26	Мати-й-мачуха (трава)	3,12	3,12	-	-
27	Подорожник (листя)	0,6	0,6	-	-
28	Сосна (бруньки)	9,91	0,6	-	-
29	Суцвіття цмину піскового	1,62	1,62	-	-
30	Чебрець повзучий (трава)	5,15	3,15	-	-
31	Чистотіл (трава)	10,61	2,61	-	-
32	Хвощ польовий	0,25	0,25	-	-
	Разом	252,665	29,24	-	-
	В С Ъ О Г О	9608,695	1061,74		

5.2.4. Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України.

Всі види рослин, занесені до Червоної книги України, скорочують своє поширення внаслідок антропогенного впливу, тому необхідно укрупнювати ареали їх зростання за рахунок збільшення площі заповідних територій місцевого та загальнодержавного значення, включаючи до них суміжні території зростання цих рослин.

На території Волинської області зростає 109 видів рослин занесених до Червоної книги України. З них судинних рослин – 88 видів, мохоподібних – 6 видів, водоростей – 10 видів, 1 вид лишайників, та 4 види грибів. За природоохоронним статусом вразливих – 61 вид, рідкісних – 22 види, неоцінених – 16 видів, зникаючих – 10 видів.

Також в області виявлено єдине місце зростання Фітеуми кулястої (*Phyteuma orbiculare L.*) поряд із с. Трубки Павлівської сільської об'єднаної територіальної громади. Вид зареєстрований на території Волинської області вдруге. Досі існує тільки один гербарний аркуш, який зберігається у фондах Волинського краєзнавчого музею (LUM). Його зібрав польський

природодослідник С. Мацко в околицях села Жабка Ківерцівського району ще в минулому столітті.

Види рослин, занесені до Червоної книги України, які зростають на території Волинської області

№ п/п	Українська назва	Латинська назва	Природохоронний статус	Таксон
1	Альдрованда пухирчаста	<i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	Рідкісний	Судинні рослини
2	Астрагал піщаний	<i>Astragalus arenarius</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
3	Бамбузіна Бребіссона	<i>Bambusina brebissonii</i> Kütz. ex Kütz.	Рідкісний	Водорості
4	Баранець звичайний	<i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	Неоцінений	Судинні рослини
5	Береза низька	<i>Betula humilis</i> Schrank	Вразливий	Судинні рослини
6	Береза темна	<i>Betula obscura</i> A.Kotula	Рідкісний	Судинні рослини
7	Билинець довгорогий	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R.Br.	Вразливий	Судинні рослини
8	Билинець щільноквітковий	<i>Gymnadenia densiflora</i> (Wahlenb.) A.Dietr.	Вразливий	Судинні рослини
9	Борідник паростковий	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims.) Opiz	Рідкісний	Судинні рослини
10	Булатка великоквіткова	<i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.) Druce	Рідкісний	Судинні рослини
11	Булатка довголиста	<i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch	Рідкісний	Судинні рослини
12	Булатка червона	<i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	Рідкісний	Судинні рослини
13	Булбохета майже квадратна	<i>Bulbochaete subquadrata</i> Mrozińska-Webb	Вразливий	Водорості
14	Верба лапландська	<i>Salix lapponum</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
15	Верба Старке	<i>Salix starkeana</i> Willd.	Вразливий	Судинні рослини
16	Верба чорнична	<i>Salix myrtilloides</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
17	Відкасинок татарниколистий, дев'ятисил татарниколистий	<i>Carlina onopordifolia</i> Besser ex Szafer, Kulcz. et Pawł.	Вразливий	Судинні рослини
18	Вовче лико пахуче (боровик)	<i>Daphne cneorum</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
19	Водяний горіх плаваючий	<i>Trapa natans</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
20	Гвоздика несправжньопізня	<i>Dianthus pseudoserotinus</i> Błocki	Вразливий	Судинні рослини

21	Гелодій Бландова	<i>Helodium blandowii</i> (F.Weberet D.Mohr) Warnst.	Вразливий	Мохоподібні
22	Герицій коралоподібний	<i>Hericium coralloides</i> (Fr.) Gray	Вразливий	Гриби
23	Глевчак однолистяний (малаксис однолистяний)	<i>Malaxis monophyllos</i> (L.) Sw.	Вразливий	Судинні рослини
24	Гніздівка звичайна	<i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich.	Неоцінений	Судинні рослини
25	Гонатозігон волохатий	<i>Gonatozygon pilosum</i> Wolle	Рідкісний	Водорості
26	Горицвіт весняний	<i>Adonis vernalis</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
27	Гронянка півмісяцева (ключ-трава)	<i>Botrychium lunaria</i> (L.) Sw.	Вразливий	Судинні рослини
28	Гудієра повзуча	<i>Goodyera repens</i> (L.) R.Br.	Вразливий	Судинні рослини
29	Десмідіум Бейлі	<i>Desmidium baileyi</i> (Ralfs) Nordst.	Рідкісний	Водорості
30	Дрочок крилатий	<i>Genistella sagittalis</i> (L.) Gams	Рідкісний	Судинні рослини
31	Евастропсис Ріхтера	<i>Euastropsis richteri</i> (Schmidle) Lagerh.	Вразливий	Водорості
32	Жировик Льозеля	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	Вразливий	Судинні рослини
33	Жовтозілля Бессера	<i>Senecio besserianus</i> Minder.	Вразливий	Судинні рослини
34	Журавлина дрібноплода	<i>Oxycoccus microcarpus</i> Turcz. ex Rupr.	Вразливий	Судинні рослини
35	Зелениця сплюснута (дифазіаструм сплюснутий)	<i>Diphasiastrum complanatum</i> (L.) Holub	Рідкісний	Судинні рослини
36	Зелениця триколоскова (дифазіаструм триколосковий)	<i>Diphasiastrum tristachyum</i> (Pursh) Holub	Зникаючий	Судинні рослини
37	Зелениця Цайллера (дифазіаструм Цайллера)	<i>Diphasiastrum zeilleri</i> (Rouy) Holub	Зникаючий	Судинні рослини
38	Зіновать подільська, рокитничок подільський	<i>Chamaecytisus podolicus</i> (Błocki) Klásk.	Вразливий	Судинні рослини
39	Змієголовник Рюйша	<i>Dracocephalum ruyshiana</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
40	Зозулинець шоломоносний	<i>Orchis militaris</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
41	Зозулині сльози яйцеподібні	<i>Listera ovata</i> (L.) R.Br.	Неоцінений	Судинні рослини
42	Зозулині черевички справжні	<i>Cypripedium calceolus</i> L.	Вразливий	Судинні рослини

43	Зозульки бузинові (пальчатокорінник бузиновий)	<i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soy	Вразливий	Судинні рослини
44	Зозульки м'ясочервоні (пальчатокорінн ик м'ясочервоний)	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soy	Вразливий	Судинні рослини
45	Зозульки плямисті (пальчатокорінник плямистий)	<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó	Вразливий	Судинні рослини
46	Зозульки травневі (пальчатокорінник травневий)	<i>Dactylorhiza majalis</i> (Rchb.) P.F.Hunt et Summerhayes	Рідкісний	Судинні рослини
47	Зозульки Фукса (пальчатокорінник Фукса)	<i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Soy	Неоцінений	Судинні рослини
48	Кальдезія білозоролиста	<i>Caldesia parnassifolia</i> (L.) Parl.	Зникаючий	Судинні рослини
49	Кладонія зірчаста, кладонія альпійська	<i>Cladonia stellaris</i> (Opiz.) Brodo	Рідкісний	Лишайники
50	Комоничок зігнутий	<i>Succisella inflexa</i> (Kluk) G.Beck	Рідкісний	Судинні рослини
51	Коральковець тричінадрізаний	<i>Corallorhiza trifida</i> Châtel.	Рідкісний	Судинні рослини
52	Коручка болотна	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	Вразливий	Судинні рослини
53	Коручка темно-червона	<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernh.) Besser	Вразливий	Судинні рослини
54	Коручка чемерникоподібна (коручка широколиста)	<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	Неоцінений	Судинні рослини
55	Косарики черепитчасті	<i>Gladiolus imbricatus</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
56	Листочня кучерява, спарасис кучерявий	<i>Sparassis crispa</i> (Wulfen) Fr.	Зникаючий	Гриби
57	Лілія лісова	<i>Lilium martagon</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
58	Ломикамінь болотний	<i>Saxifraga hirculus</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
59	Любка дволиста	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	Неоцінений	Судинні рослини
60	Любка зеленоквіткова	<i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Rchb.	Рідкісний	Судинні рослини
61	Марсилея чотирилиста	<i>Marsilea quadrifolia</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
62	Меезія тригранна	<i>Meesia triquetra</i> (L. ex Jolycl.) Engstr.	Зникаючий	Мохоподібні
63	Меч-трава болотна	<i>Cladium mariscus</i> (L.) Pohl	Вразливий	Судинні рослини
64	Молодильник озерний	<i>Isoëtes lacustris</i> L.	Вразливий	Судинні рослини

65	Мутин малиновий	<i>Mutinus ravenelii</i> (Berk. et M.A.Curtis) E.Fish	Рідкісний	Гриби
66	Мутин собачий	<i>Mutinus caninus</i> (Huds.) Fr.	Рідкісний	Гриби
67	М'якух болотний (хаммарбія болотна)	<i>Hammarbya paludosa</i> (L.) O.Kuntze	Зникаючий	Судинні рослини
68	Неотіанта каптурувата	<i>Neottianthe cucullata</i> (L.) Schlechter	Зникаючий	Судинні рослини
69	Нітела струнка	<i>Nitella gracilis</i> (J.E. Sm.) C.Agardh	Вразливий	Водорості
70	Нітелопсіс притуплений	<i>Nitelopsis obtusa</i> (Desv. in Loisel) J.Groves	Рідкісний	Водорості
71	Осока дводомна	<i>Carex dioica</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
72	Осока Девелла	<i>Carex davalliana</i> Smith	Вразливий	Судинні рослини
73	Осока затінкова	<i>Carex umbrosa</i> Host	Неоцінений	Судинні рослини
74	Осока тонкокореневищна	<i>Carex chordorrhiza</i> Ehrh.	Вразливий	Судинні рослини
75	Осока торфова	<i>Carex heleonastes</i> Ehrh.	Зникаючий	Судинні рослини
76	Осока Хоста	<i>Carex hostiana</i> DC.	Вразливий	Судинні рослини
77	Палудела відстовбурчена	<i>Paludella squarrosa</i> (Hedw.) Brid.	Зникаючий	Мохоподібні
78	Педіаструм Каврайського	<i>Pediastrum kawraiskyi</i> Schmidle	Вразливий	Водорості
79	Підсніжник білосніжний (підсніжник звичайний)	<i>Galanthus nivalis</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
80	Плаун річний	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
81	Плаунець заплашний (лікоподієлла заплавна)	<i>Lycopodiella inundata</i> (L.) Holub	Рідкісний	Судинні рослини
82	Плодоріжка блощична (зозулинець блощичний)	<i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M.Bateman, Pridgeon et M.W.Chase	Вразливий	Судинні рослини
83	Плодоріжка болотна (зозулинець болотний)	<i>Anacamptis palustris</i> (Jacq.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W.Chase	Вразливий	Судинні рослини
84	Плодоріжка салепова (зозулинець салеповий)	<i>Anacamptis morio</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W.Chase	Вразливий	Судинні рослини
85	Псевдокалієргон плауноподібний	<i>Pseudocalliergon lycopodioides</i> (Brid.) Hedenäs	Вразливий	Мохоподібні
86	Псевдокалієргон трирядний	<i>Pseudocalliergon trifarium</i> (F.Weber et D.Mohr) Loeske	Зникаючий	Мохоподібні

87	Пухирник малий	<i>Utricularia minor</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
88	Пухирник середній	<i>Utricularia intermedia</i> Hayne	Вразливий	Судинні рослини
89	Росичка англійська (росичка довголиста)	<i>Drosera anglica</i> Huds.	Вразливий	Судинні рослини
90	Росичка середня	<i>Drosera intermedia</i> Hayne	Вразливий	Судинні рослини
91	Сашник іржавий	<i>Schoenus ferrugineus</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
92	Ситник бульбистий	<i>Juncus bulbosus</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
93	Ситняг сосочкоподібний	<i>Eleocharis mamillata</i> Lindb.	Вразливий	Судинні рослини
94	Скорпідій скорпіоноподібний	<i>Scorpidium scorpioides</i> (Hedw.) Limpr.	Вразливий	Мохоподібні
95	Смілка литовська	<i>Silene lithuanica</i> Zapal.	Неоцінений	Судинні рослини
96	Сон лучний (сон чорніючий, сон богемський)	<i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill.	Неоцінений	Судинні рослини
97	Товстянка звичайна	<i>Pinguicula vulgaris</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
98	Тофільдія чашечкова	<i>Tofieldia calyculata</i> (L.) Wahlenb.	Вразливий	Судинні рослини
99	Траунштейнера куляста	<i>Traunsteinera globosa</i> (L.) Rchb.	Вразливий	Судинні рослини
100	Хамедафна чашечкова (торфяниця чашечкова)	<i>Chamaedaphne calyculata</i> (L.) Moench	Вразливий	Судинні рослини
101	Хара витончена	<i>Chara delicatula</i> C.Agardh	Рідкісний	Водорості
102	Хара мохувата	<i>Chara muscosa</i> J.Groves et Bull.-Webst.	Вразливий	Водорості
103	Цибуля ведмежа (черемша)	<i>Allium ursinum</i> L.	Неоцінений	Судинні рослини
104	Шафран Гейфелів	<i>Crocus heuffelianus</i> Herb.	Неоцінений	Судинні рослини
105	Шейхцерія болотна	<i>Scheuchzeria palustris</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
106	Шолудивник королівський	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
107	Шолудивник лісовий	<i>Pedicularis sylvatica</i> L.	Вразливий	Судинні рослини
108	Щитолісник звичайний	<i>Hydrocotyle vulgaris</i> L.	Рідкісний	Судинні рослини
109	Язичник сибірський (буковинський, укр раїнський)	<i>Ligularia sibirica</i> Cass.	Вразливий	<u>Судинні рослини</u>

В області значна увага приділяється охороні та збереженню рідкісних та

зникаючих видів рослин. Місцям зростання видів, занесених до Червоної книги України надають природоохоронний статус – відповідно до статті 11 Закону України «Про Червону книгу України».

Загальний стан охорони, збереження та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України задовільний.

5.2.5. Адвентивні види рослин.

Натуралізація адвентивних (від латинського *adventicius* – зайшлий, чужий, не властивий) видів визнана однією з найважливіших причин зниження біорізноманіття на планеті. Рослинні угруповання в різних регіонах світу страждають від інтенсивної навали і натуралізації адвентивних видів. Широкий спектр видів, значна площа захоплених ними територій і обмежені матеріальні ресурси підкреслюють необхідність створення науково обґрунтованої системи оцінки адвентивних видів рослин.

На той час, коли вийшли перші праці про флору України, вже чимало адвентивних рослин були дуже поширені на нашій території, в тому числі й Волині. Однією із перших адвентивних рослин, відомих на Волині з глибокої давнини, можна вважати нетребу звичайну. Для багатьох сучасників, навіть серед фахівців, несподіванкою буде коли серед таких рослин назвемо усім і давно відомі рослини, як: айр, або лепеха звичайна, дурман звичайний, повитиця південна, галінсога дрібноквіткова, ромашка запашна, щириця біла, гречка татарська та інші, які відносяться до занесених видів. Слід відмітити, що процес цей триває. Серед, порівняно недавно заселених нових видів рослин, можна назвати борщівник Сосновського та золотушник канадський.

Ботаніки та екологи багатьох країн світу стурбовані ситуацією, яка склалася внаслідок посилення процесів адвентивності корінних біоценозів, у зв'язку з занесенням та натуралізацією чужих видів рослин і тварин. Однак, сьогодні особливою увагою слід приділяти карантинним об'єктам.

Адвентивні види рослин поширюються разом із насінням культурних рослин та іншими способами. Цьому сприяють переміщення великих обсягів посадкового матеріалу, продовольчого та фуражного зерна всередині країни та через кордон. Систематичні перевезення вовни, деревини, фуражу та хлібних вантажів сприяють масовому розповсюдженню насіння та плодів. Тому залізничні станції та узбіччя автомагістралей, пункти зберігання й переробки рослинної та іншої продукції (елеватори, хлібоприймальні пункти, підприємства первинної обробки вовни тощо) є основними місцями занесення й появи первинних вогнищ карантинних бур'янів.

Узагалі уникнути розсипання засміченої продукції під час перевезення, перевантаження, переробки вкрай важко. Внаслідок цього можлива поява первинних вогнищ карантинних бур'янів. У разі виявлення вогнища якогось із видів таких бур'янів на господарство накладають карантин та використовують механічні й хімічні засоби знищення. Часто вдаються до випалювання.

Карантинні бур'яни — це особливо шкідливі адвентивні види, яких немає на території країни або вони наявні обмежено і які контролюють спеціальними

заходами.

Швидкість розселення карантинних бур'янів у новому ареалі від первинного вогнища залежить від умов, у яких росте бур'ян: сприяють вони чи перешкоджають його розселенню (фітоценотичні фактори, умови рельєфу тощо) та особливостей біології конкретного виду, а саме:

- його пластичності, тобто здатності швидко адаптуватися до нових умов;
- конкурентоспроможності, що дає можливість виду перемагати в боротьбі за виживання;
- репродуктивності (утворенню значної кількості насінин), що дає змогу рослині за короткий період часу створити значний запас насінин у ґрунті.

Найчастіше в Україну потрапляють види із країн тропічного й субтропічного поясів Південної Азії, Африки та Америки, звідки походять такі потенційно небезпечні карантинні види, як амброзія полинолиста, череда волосиста, соняшник каліфорнійський, соняшник війчастий, стриги, паслін каролінський, паслін лінійнолистий, іпомея ямчата та інші види.

Так, у грудні 2016 року, фахівцями відділу фітосанітарного аналізу ДУ «Волинська обласна фітосанітарна лабораторія», при проведенні фітосанітарної експертизи виявлено насіння амброзії у 20 випадках у зразках соєвих бобів та сорго. Найвищий ступінь засміченості виявлено у сорго зерновому, походженням з Миколаївської області – 655 та 1235 насінин *A. artemisiifolia* L. на зразок.

В Україні амброзію полинолисту вперше виявив німецький агроном Кріккер в 1914 році в с. Кудашівка Дніпропетровської області, а в 1925-му бур'ян виявлено на околицях м. Києва (на території елеватора). Після 50-х років ХХ ст. амброзія полинолиста почала активно «крокувати» у північному і західному напрямках України.

Амброзію полинолисту можна знайти у будь-якому куточку нашої держави. Сьогодні даний вид регульованого шкідливого організму виявлений в 24 областях України. Загальна площа поширення складає більше 3 млн. га. Самі великі площі - в Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Дніпропетровській, Донецькій та інших південних і східних областях. Волинська область на даний момент є найчистішою від засмічення даним бур'яном.

Рівень присутності *A. artemisiifolia* швидко зростає в сільськогосподарських угіддях України. Причиною такої поширеності даного явища є те, що вона не вибаглива до природніх умов та досить стійка до змін у зовнішньому середовищі. Амброзія значно інтенсивніше інших видів, які прийшли з американського континенту, розселяється і на сьогодні відноситься до основних проблемних бур'янів на половині орних угідь України. Поширення амброзії в Україні набуло характеру екологічного вибуху, в зв'язку з чим це явище назвали «амброзієвою чумою». В даний час природні механізми, які могли б стримувати поширення амброзії, занадто слабкі або повністю порушені, оскільки антропогенні фактори значно переважають над природними.

З метою локалізації та ліквідації вищезазначених вогнищ регульованих

шкідливих організмів проводилась роз'яснювальна робота серед населення шляхом виступів в радіо - та телеефірах, на нарадах, друкування інформаційних повідомлень в засобах масової інформації, проведенням лекцій та бесід із суб'єктами різних форм господарювання.

5.2.6. Охорона, використання та відтворення зелених насаджень.

Одним із основних елементів благоустрою населених пунктів є зелені насадження. Крім естетичного, вони мають ще й величезне санітарне значення, захищаючи міста і села від диму, вихлопних газів, пилу тощо. Зелений масив приміської зони є резервуаром чистого повітря для населеного пункту. Парки, сади, алеї і бульвари - це своєрідні легені, які очищають забруднене повітря, створюють сприятливий мікроклімат і оздоровлюють довкілля. Вдале поєднання різних рослин дозволяє значно зменшити шкідливі санітарні фактори урбанізації. Так, насадження дерев і кущів значно зменшують амплітуду температурних коливань, збільшують у спекотні дні вологість повітря, покращуючи таким чином теплообмін людини і її самопочуття.

Зелені насадження мають меліоративне, водоохоронне і вітрозахисне значення. Зменшуючи силу вітру, завдяки величезній фільтрувальній поверхні листяного покриву, дерева сприяють осіданню пилових частинок. Повітря на озелених вулицях в 4 рази чистіше, ніж на ділянках, які не мають зеленого покриву.

Озеленення території міст та населених пунктів області традиційно проводиться в рамках акцій “День довкілля”, “За чисте довкілля” та компенсаційними посадками забудовників. Для повноцінної організації таких акцій управліннями архітектури та містобудування обласної державної адміністрації та районних державних адміністрацій готують схеми посадки, та ландшафтні проекти.

При розробленні Регіональної екологічної програми „Екологія 2016-2020”, був включений розділ щодо збереження зелених насаджень у населених пунктах області. Цим розділом передбачено виконання природоохоронних заходів по роках та в розрізі джерел фінансування, а також визначені відповідальні виконавці.

Варто зазначити, що загальна площа зелених насаджень області 6609,8 га.

5.3. Охорона, використання та відтворення тваринного світу.

5.3.1. Загальна характеристика тваринного світу.

За зоогеографічними параметрами Волинська область належить до бореально-лісової зоогеографічної зони, поліської зоогеографічної округи, західно-волинського зоогеографічного району.

Тваринний світ хребетних видів області широко представлений ссавцями, птахами, плазунами, земноводними, круглоротими та рибами.

На її території тепер налічується 301 вид хребетних, зокрема: круглоротих і риб – 34, земноводних – 12, плазунів – 8, гніздових та зимуючих птахів – 183, ссавців – 64 (К. А. Татаринов, 1973). Порівняно з суміжними областями, зокрема Львівською, фауна хребетних Волині бідніша на види, бо в

її складі цілком відсутні гірські та середньоморські форми риб, земноводних, плазунів, птахів та ссавців.

Своєрідними представниками фауни хребетних західно-волинського зоогеографічного району є такі види: вугор річковий (*Anguilla anguilla* L.), ропуха очеретяна (*Bufo calamita* Laur), черепаха болотяна (*Emys orbicularis*), тетерев (*Lyrurus tetrix* L.), рябчик (*Tetrastes bonasia* L), турухтан (*Philomachus pugnax* L.), дупель (*Capella media* Lath.), лелека чорний (*Ciconia nigra* L.), корольок червоноголовий (*Regulus ignicapillus* Temrn.), вовчок садовий (*Eliornys quercinus* L.), щуроголова полівка або полівка-економка (*Microtus oeconomus* Pall.), ондатра (*Ondatra zibethica* L.), лось (*Alces alces* L.) та деякі інші. Отже, специфіка фауни хребетних західно-волинського зоогеографічного району полягає у наявності значної кількості суто лісових та водно-болотяних видів при майже цілковитій відсутності видів-індикаторів відкритих степових просторів. Це явище пояснюється історією формування регіональної поліської фауни хребетних, зокрема аві- та теріофауни.

Викопна плейстоцен- голоценова фауна птахів та звірів річкового алювію Волинського Полісся складається з видів, що мають екологічну прив'язаність до прибережних чагарникових та заплавно-лучних ділянок. Це біла куріпка, погонич, різні голінасті, кроншнеп, качин, кріт, землерийка-бурозубка, бобер річковий, миша польова, полівки водяна, економка звичайна, видра річкова, північний олень, кабан – усього майже 50% зареєстрованих викопних видів. До суто лісових тварин належать: глухар, вальдшнеп, припутень, білка звичайна, полівка підземна, борсук, олень звичайний, лось, а усі інші виявлені викопні хребетні (тетерев, підорлик великий, ластівка сільська, хом'як, заєць-русак, вовк, лисиця, козуля, бик-тур, кінь первісний, мамонт) найщільніше заселявали лісолучні угіддя. У складі плейстоцен-голоценової аві- та теріофауни не виявлені стрепет, дрофа, степові жайворонки, бабак, ховрахи, строкатки, тушканчик та інші види-індикатори розлогих стенових біотопів. Отже, склад викопної фауни птахів та ссавців свідчить про те, що протягом плейстоцену і голоцену Волинське Полісся, зокрема площа сучасної Волинської області, було південною частиною природної лісової зони. Загальний бореально-амфібіотичний вигляд фауни хребетних з тих часів мало змінився.

Територія сучасної Волинської області виразно поділяється на дві природні зони: Поліську рівнину – на півночі і Волинську височину – на півдні. Провідну роль в біоценозах, або екосистемах відіграють види, популяції яких досягають високої щільності, отже їх загальна біомаса досить велика. Ці масові, або фонові, види мають конкретне господарське значення, а тому розглядаються нами особливо детально.

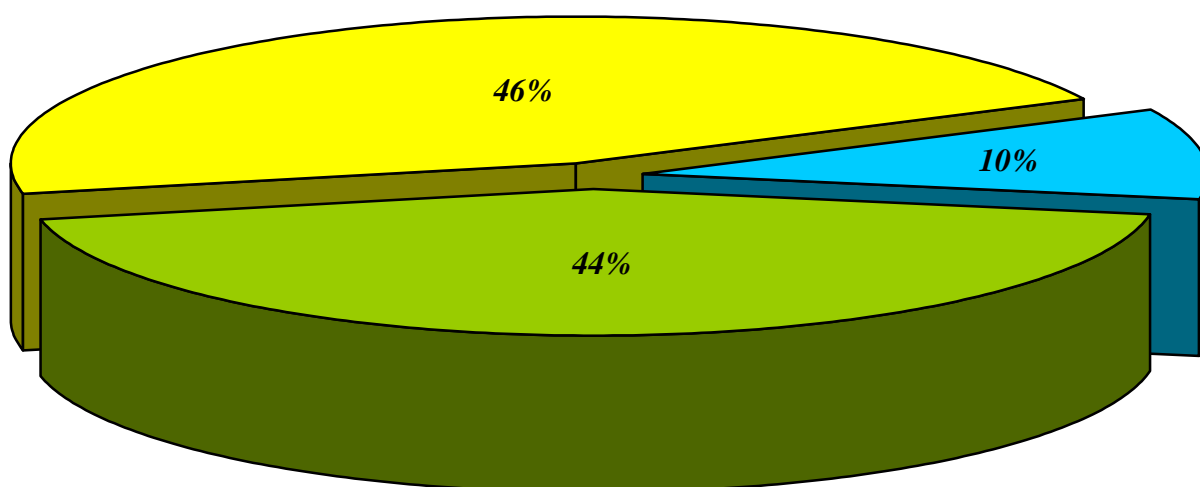
5.3.2. Стан і ведення мисливського та рибного господарства.

Питання ведення мисливського господарства в області всебічно координується та контролюється Управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Державною екологічною інспекцією у Волинській

області, Волинським обласним управлінням лісового та мисливського господарства, правоохоронними органами.

Загальна площа закріплених мисливських угідь Волинської області становить 1,509 млн га (3,8 % від площі мисливських угідь України), у тому числі:

- лісових – 660,4 тис. га (44 % від загальної площі мисливських угідь області);
- польових – 701,6 тис. га (46 % від загальної площі мисливських угідь області);
- водно-болотних – 146,7 тис. га (10 % від загальної площі мисливських угідь області).

- **Лісові угіддя – 660,4 тис. га**
- **Польові угіддя – 701,6 тис. га**
- **Водно-болотні угіддя – 146,7 тис. га**

Веденням мисливського господарства в області у 2017 році займалися 56 користувачів мисливських угідь, серед них:

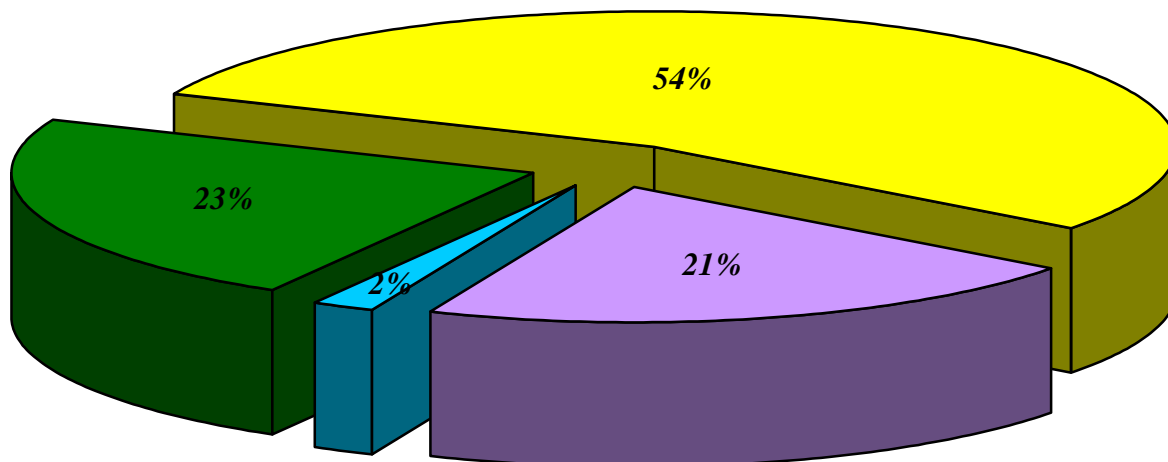
– 16 державних підприємств Волинського ОУЛМГ, яким надано угідь на площі 347,5 тис. га, або 23% від загальної площі мисливських угідь області (1 мисливське, 3 лісомисливських, 11 лісогосподарських, Черемський ПЗ);

– 15 районних організацій Українського товариства мисливців і рибалок (далі - УТМР), яким надано угідь на площі 820 тис. га, або 54% від загальної площі мисливських угідь області;

- 24 користувачі інших форм власності (клуби, громадські організації,

приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо), яким надано угідь на площі 312 тис. га, або 21% від загальної площі мисливських угідь області;

– Шацький НПП, якому надано угідь на площі 28,9 тис. га, або 2 % від загальної площі мисливських угідь області.

- **Державні підприємства Волинського ОУЛМГ – 347,5 тис. га**
- **УТМР Волинської області – 820 тис. га**
- **Користувачі інших форм власності – 312 тис. га**
- **Шацький НПП – 28,9 тис. га**

У 2017 році на ведення мисливського господарства в області витрачено 21 млн 23 тис. грн., в тому числі державними лісогосподарськими підприємствами – 9 млн. 760 тис. грн., УТМР – 5 млн. 274 тис. грн., іншими користувачами – 5 млн. 990 тис. грн. Із загальних витрат на охорону та відтворення мисливських тварин витрачено 8 млн. 664 тис. грн., що в перерахунку на 1 тис. га складає 14 тис. грн.

Надходження від мисливсько-господарської діяльності склали 7 млн. 104 тис. грн., що становить лише 34 % по відношенню до витрат, зокрема, надходження в державних підприємствах склали 1 млн. 925 тис. грн. (20 % до витрат), в УТМР – 3 млн. 611 тис. грн. (68,5 %), в інших господарствах – 1 млн. 568 тис. грн. (26%).

В мисливському господарстві області відповідно до статистичних даних по формі 2-тп (мисливство) за 2017 рік кількість штатних працівників становить 258 чоловіка, з них: 16 мисливствознавців та 213 егерів (у державних підприємствах, підпорядкованих управлінню – 7 мисливствознавців та 46 егерів, в УТМР Волинської області – 3 мисливствознавці та 104 егерів, в інших користувачів – 6 мисливствознавців та 63 егерів).

В середньому по користувачам мисливських угідь на одного егеря припадає:

- в державних підприємствах управління – 8 тис. га;
- в УТМР Волинської області – 8 тис. га;
- в інших користувачів – 5 тис. га.

В середньому по області на 1 єгеря припадає 7 тис. га мисливських угідь.

Мисливський фонд Волині включає в основному включає 6 видів копитних тварин, 14 - хутрових звірів, 24 - пернатої дичини.

Відповідно до Закону України «Про мисливське господарство та полювання», Указу Президента України від 23.05.2005 № 837/2005 «Про невідкладні заходи у сфері збереження, відтворення та раціонального використання мисливських тварин», проведені користувачами мисливських угідь зимові обліки мисливських тварин.

Облік проводився по основних видах мисливських тварин (лось, олень благородний, олень плямистий, кабан, козуля європейська) відповідно до Інструкції з обліків чисельності основних видів мисливських тварин України, за наступними методами: метод шумового прогону (нагону) на частині території (пробних ділянках); облік на місцях підгодівлі тварин та їх зимових скупчень; методом картування слідів шляхом об'їзду угідь на автотранспорті та анкетно-опитовим методом.

Під час обліку проводився також аналіз наявних біотехнічних споруд для підгодівлі диких тварин (оленя, кабана та козулі). Аналіз зібраної інформації свідчить, що біотехнічні споруди у обстежених господарствах облаштовані в повному обсязі і заповнені відповідними кормами (сіном, коренеплодами, різного роду зерновими).

За даними проведених обліків в області нараховано:

- 9774 копитних – 14 зубрів, 373 лосів, 319 оленів благородних, 810 оленів плямистих, 6020 козуль, 2231 диких свиней;
- 57084 хутрових: 30437 зайців-русаків, 5582 білок, 5490 ондатр, 5517 бобрів, 2338 лисиці, 20 вовків, 709 єнотовидних собак, 33 норки вільних, 217 норки американських, 930 борсуків, 684 видр, 1312 куниць кам'яних, 1984 куниць лісових, 1463 тхорів чорних, 368 горностаїв. Найбільше хутрових – 41099 голів – мешкає у 15 УТМРівських угіддях.
- 207079 пернатих: найбільше лисок – 38160, перепілки – 11895, сірої куріпки – 11003, рябчиків – 3679, курочки водяної – 4544, тетерука – 2227, лебедів – 1140, норців великих – 1827.

Питання ведення мисливського господарства в області всебічно координується та контролюється Управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації, Державною екологічною інспекцією у Волинській області, Волинським обласним управлінням лісового та мисливського господарства, правоохоронними органами.

Одна з найболючіших проблем, яка стоїть перед мисливським господарством області вже багато років – це браконьєрство. У 2017 році на порушників правил полювання складено 410 протоколів, з них стягнуто 68 тис. грн. штрафів та 8 тис. грн. на відшкодування завданих збитків. До адміністративної відповідальності притягнуто 398 порушників правил полювання, до кримінальної – один.

Основні показники ведення мисливського господарства за 2017 рік

Волинська область	Одиниця виміру	Область всього	зокрема:		
			УТМР	ДАЛР	ІНШІ
Площа наданих у користування угідь	тис. га	1508,677	820,38	376,34	311,96
у % до наданих у користування угідь регіону	%	100	54,38	24,95	20,68
Площа наданих у користування:					
лісових угідь	тис. га	680,389	186,16	253,76	220,47
польових угідь	тис. га	701,554	531,38	87,13	83,05
водно болотних угідь	тис. га	146,736	102,85	35,45	8,44
Проведено мисливське впорядкування угідь	тис. га	1490,302	820,38	357,97	311,96
у % до наданих у користування угідь	%	98,8	100,0	95,1	100,0
Всього працюючих у мисливському г-ві	чол.	258	107	66	85
з них: мисливствознавці	чол.	16	3	7	6
штатні єгера	чол.	213	104	46	63
Припадає угідь на 1 штатного єгера	тис. га	7,1	7,9	8,0	5,0
Загальні витрати на ведення мисливського г-ва	тис. грн.	21023,0	5273,5	9759,6	5989,8
у середньому на 1 тис.га	грн.	13935	6428	25933	19201
Заробітна плата	тис. грн.	10327,0	3190,2	4690,2	2446,6
у середньому місячна зарплата 1 працюючого	грн.	3336	2485	6000	2399
Витрати на охорону, відтворення тварин	тис. грн.	8664,3	1881,2	4093,7	2689,4
в середньому на 1 тис. га	грн.	5743	2293	10878	8621
з них витрати на відтворення тварин, біотехнію	тис. грн.	4712,8	1199,0	2027,8	1486,019
в середньому на 1 тис. га	грн.	3124	1462	5388	4764
Надходження від ведення мисливського г-ва	тис. грн.	7103,8	3610,6	1925,2	1568,1
У середньому з 1 тис. га	грн.	4709	4401	5115	5027
у % надходження до витрат	%	33,8	68,5	19,7	26,2
Складено протоколів – всього	шт.	410	44	341	6
у % до всіх протоколів складених в регіоні	%	100	10,7	83,2	1,5
Кількість користувачів мисливських угідь	одиниць	56	15	17	24

У Волинській області зареєстровано біля 20 тисяч мисливців, або 1,9% до всього населення області. На протязі 2017 року мисливцям надано 11297

адміністративних послуг по видачі посвідчень мисливця та контрольних карток обліку добутої дичини та порушень правил полювання на суму 141,26 тис. грн., які поступили в місцевий бюджет. У 2017 році 527 чоловік склали іспити і отримали посвідчення мисливця. На сезон полювання 2017 року контрольні картки обліку добутої дичини та порушень правил полювання отримали 10735 чоловік.

На території області протікає 137 річок загальною довжиною 3637,6 км. В області налічується:

- 268 озер, загальною площею водного дзеркала 13664,6 га.
- 9 водосховищ, загальною площею водного дзеркала 1962,1 га.
- 835 ставків, загальною площею водного дзеркала 5195,22 га.

Рибне населення (іхтіофауна) водойм області представлена 37 видами риб, що відноситься до 11 родин. Переважають: лящ, щука, окунь, карась, лин, короп, плітка. З 2009 року 4 види риб (карась звичайний (золотий), минь звичайний, марена звичайна, ялець звичайний) та мінога українська занесені до Червоної книги України як зникаючі та вразливі.

Хоча видове біорізноманіття іхтіофауни водойм області багате, але запаси малі і рибопродуктивність дуже низька.

На рибогосподарських водних об'єктах області промисловий вилов риби в 2017 році не здійснювався. На озерах Шацького НПП здійснювався меліоративний вилов водних біоресурсів працівниками Шацького НПП, з метою оптимізації кількісного, якісного складу популяцій водних біоресурсів, поліпшення стану водних екосистем. В 2017 році було виловлено 1,833 тонни риби, що становить 10,4 % від загального ліміту (24,99 тонн).

На території Волинської області в 2017 році зареєстровано 51 суб'єкт аквакультури, які виростили та виловили 694,7 тонн товарної риби та 5373,2 тис.шт. рибопосадкового матеріалу.

З кожним роком зменшуються запаси водних біоресурсів та рибопродуктивність водних об'єктів. Поясненням цьому можуть бути несприятливі погодно-кліматичні умови (спекотне літо, маловодність), що призвели до зменшення площ водного дзеркала ставів та водообміну. З-поміж інших причин - різке коливання рівнів води, часті перепади температур повітря і води, особливо в нерестовий період, відсутність локальних рибовідтворювальних ділянок на руслах малих річок, недостатня кількість зимувальних ям.

З метою недопущення гибелі риби орендарі водних об'єктів зменшили обсяги вселення рибопосадкового матеріалу, а водойми, рівень води яких був критичним для вирощування водних біоресурсів, залишили на літування без води.

Серед антропогенних чинників, які впливають на рибопродуктивність природних водойм виділяють: забруднення стічними водами промислових підприємств, комунально-побутовими стоками, змив добрив та отрутохімікатів з сільськогосподарських угідь, браконьєрський вилов риби сітними знаряддями лову, за допомогою електроструму, вибухівки та отруйних речовин, зарегулювання русел великих і малих річок гідротехнічними спорудами, що

унеможливиює відтворення аборигенної іхтіофауни в заплавах, затоках, притоках першого та другого порядків, меліоративне осушення боліт, що призвело до зниження рівнів води, зменшення площі водного дзеркала, розвитку вищої водної рослинності. Наслідком цього стало значне заростання водойм та зменшення площ нагулу молоді, зниження природних нерестовищ). Динаміка вилову та виявлені порушення представлено у таб.5.1.,5.2.

Динаміка вилову риби в 2017 році

Таблиця 5.1

Водний об'єкт	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
Озеро Світязь	5,84	1,453
Озеро Пулемцьке	6,06	0,38
Озеро Чорне Велике	1,96	0
Озеро Луки-Перемут	3,07	0

Дані про виявлені порушення законодавства з охорони водних біоресурсів за 2017 рік інспекторами Волиньрибоохорони

Таблиця 5.2

Кількість проведених рейдів	Викрито порушень							Кількість порушників	Складено безхазяйних актів
	Всього	За ч. 3 ст. 85 КУпАП	За ч. 4 ст. 85 КУпАП	За ст. 85-1 КУпА П	За ст. 88-1 КУпА П	За ст. ст. 50, 86-1, 91-2, 188-5, 164 КУпАП			
94	151	42	70	-	14	2	128	23	

5.3.3. Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України.

Останніми роками на території області збільшилась заготівля деревини, в результаті такої господарської діяльності значно погіршилися умови існування таких рідкісних Червонокнижних тварин, як зубр, рись, лісовий кіт, горностаї, глухар.

На території створеного Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» знаходиться Волинська популяція зубра – виду занесеного до Червоної книги України, чисельність якої з кожним роком зменшується. Проблема збереження великих за розмірами рідкісних ссавців (зубрів), що потребують для своєї життєдіяльності значних природних ресурсів (просторових, кормових, захисних тощо) є чи не найгострішою проблемою охорони тваринного світу. Відтворення і нарощування поголів'я в існуючих осередках їх утримання проблему розв'язати не може. Тому, розглянуто і погоджено загальнодержавний план дій по збереженню та відновленню зубра у фауні України, в якому за стратегічний напрямок взято відновлення великої саморегульованої популяції зубра у Волинській області.

На виконання даного плану дій в області розроблена та затверджена Регіональна програма збереження та відновлення зубра у Волинській області. Головною метою програми є збереження зубра у Волинській області і відновлення його чисельності до оптимального рівня на територіях, де такі умови наявні.

На території Черемського природного заповідника виявлено 72 види тварин, занесених до Червоної книги України (2009) (карась звичайний (золотий) *Carassius carassius*, мідянка *Coronella austriaca*, лелека чорний *Ciconia nigra*, гоголь, скопа *Pandion haliaetus*, шуліка чорний *Milvus migrans*, лунь лучний *Circus pygargus*, зміїд *Circaetus gallicus*, підорлик малий *Aquila pomarina*, тетерук *Lyrurus tetrix*, глушець *Tetrao urogallus*, орябок *Tetrastes bonasia*, журавель сирій, баранець великий *Gallinago media*, кульон великий *Numenius arquata*, голуб-синяк *Columba oenas*, пугач *Bubo bubo*, сич волохатий, сова бородата, сиворакша *Coracias garrulus*, жовна зелена *Picus viridis*, дятел білоспинний *Dendrocopos leucotos*, дятел трипалий *Picoides tridactylus*, сорокопуд сирій *Lanius excubitor*, рясоніжка мала *Neomys anomalus*, нічниця в'їчаста *Myotis nattereri*, нічниця водяна *Myotis daubentoni*, вечірниця руда (дозірна) *Nyctalus noctula*, вечірниця мала *Nyctalus leisleri*, нетопир звичайний *Pipistrellus pipistrellus*, нетопир-карлик, нетопир лісовий *Pipistrellus nathusii*, кажан пізній *Eptesicus serotinus*, мишівка лісова *Sicista betulina*, горностаї, норка європейська *Mustela lutreola*, тхір лісовий *Mustela putorius*, видра *Mustela erminea*, рись звичайна *Lynx lynx*).

До Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи включено 16 видів фауни (вечірниця мала, видра річкова, рись звичайна, норка європейська, бобер європейський, чернь білоока, баранець великий, очеретянка прудка, деркач, тритон гребенястий, кумка звичайна, рахкавка звичайна, вусач великий дубовий, сінниця Едіп, мурашка руда лісова, п'явка медична).

Із Європейського червоного списку відмічено 14 видів фауни (вовк, рись, видра річкова, вовчок ліщиновий, нічниця Наттерера, шуліка рудий, очеретянка прудка, деркач, п'явка медична, вусач великий дубовий західний, сінниця Едіп, красотіл пахучий, мурашка руда лісова, мурашиний лев звичайний).

Зафіксовано 94 видів фауни занесених до II Додатку Бернської конвенції. 23 види птахів охороняється у відповідності до Конвенції збереження диких мігруючих тварин.

На території національного природного парку «Прип'ять-Стохід» зареєстровано 1138 видів тварин, серед яких 84 види, занесені до Червоної книги України (з них 70 – хребетні тварини), 22 види - Європейського червоного списку (13 - хребетні), 25 видів – Червоного списку МСОП (17 - хребетних), 44 види – регіонального списку рідкісних видів (34 - хребетні), 139 видів (хребетні тварини) – Бернської конвенції, 35 видів (хребетні) – Вашингтонської конвенції, 62 види (птахів) – Угоди про збереження афро-євразійських водно-болотних птахів і 16 видів (кажани) – Угода про збереження кажанів у Європі.

Аналіз фауни Шацького національного парку дозволяє виділити три основні фауністичні комплекси - лісовий, водно-болотний та синантропний. У

кількісному відношенні домінують представники першого та другого комплексів.

До складу лісового комплексу входить до 35% ссавців і понад 50% всієї орнітофауни парку. Найбільш характерними представниками цього комплексу є: із ссавців - полівка підземна (*Microtus subterraneus* (De Selys Longchamps)), миша лісова (*Apodemus sylvaticus* L.), вовчок лісовий (*Dryomys nitedula* Pall.) та вовчок (*Glis glis* L.), білка звичайна (*Sciurus vulgaris* L.), їжак звичайний (*Erinaceus europeus* L.), кріт звичайний (*Talpa europaea* L.), бурозубки: звичайна (*Sorex araneus* L.), середня (*Sorex caecutiens* Laxm.) та мала (*S. minutus* L.), білозубки: мала (*Crocidula suaveolens* Palb.) та білочеревна (*C. leucodon* Hermann), кажан пізній (*Vespertilio serotinus* Schreb.), тхір лісовий (*Mustela putorius* L.), куниця лісова (*Martes martes* L.), горностаї (*Mustela erminea* L.), лисиця (*Vulpes vulpes* L.), дика свиня (*Sus scrofa* L.), козуля європейська (*Capreolus capreolus* L.), лось (*Alces alces* L.); із птахів - припутень (*Columba palumbus* L.), горлиця звичайна (*Streptopelia turtur* L.), яструби великий (*Accipiter gentilis* L.) та малий (*A. nisus* L.), канюк звичайний (*Buteo buteo* L.), сови сіра (*Strix aluco* L.) та вухата (*Asio otus* L.), зозуля звичайна (*Cuculus canorus* L.), дрімлюга (*Caprimulgus europaeus* L.), одуд (*Upupa epops* L.), крутиголовка (*Jynx torquilla* L.), жовна чорна (*Dryocopus martius* L.), дятли великий строкатий (*Dendrocopos major* L.), середній (*Dendrocopos medius* L.) та малий (*D. minor* L.), жайворонок лісовий (*Lullula arborea* L.), щеврик лісовий (*Anthus trivialis* L.), волове очко (*Troglodytes troglodytes* L.), вільшанка (*Erithacus rubecula* L.), соловейко східний (*Luscinia luscinia* L.), камінка звичайна (*Oenanthe oenanthe* L.), дрозди чорний (*Turdus merula* L.), співучий (*T. philomelos* L.) та чикотень (*T. pilaris* L.), берестянка (*Hippolais icterina* Vieill.), кропив'янка прудка (*Sylvia curruca* L.), вівчарики весняний (*Phylloscopus trochilus* L.), ковалик (*Ph. collybitus* Vieill.) та жовтобровий (*Ph. sibilatrix* Bechst.), мухоловки строката (*Ficedula hypoleuca* Pall.) та сіра (*Muscicapa striata* Pall.), гаїчка чорноголова (*Parus montanus* L.), повзик (*Sitta europaea* L.), підкоришник звичайний (*Certhia familiaris* L.), вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella* L.), зяблик (*Fringilla coelebs* L.), коноплянка (*Acanthis cannabina* L.), шпак звичайний (*Sturnus vulgaris* L.), іволга (*Oriolus oriolus* L.), сойка (*Garrulus glandarius* L.), гава (*Corvus cornix* L.), крук (*C. corax* L.) та інші.

До складу водно-болотного комплексу (акваторії озер, болота, вологі луки) входить біля 30% всіх теплокровних парку (біля 30 видів ссавців і 60 видів птахів). Найбільш характерними представниками цього комплексу є: із ссавців - кріт звичайний, бурозубка звичайна, білозубки, горностаї, полівки водяна (*Arvicola terrestris* L.) та темна (*Microtus agrestis* L.); із птахів - норець великий (*Podiceps cristatus* L.), чапля сіра (*Ardea cinerea* L.), лебідь-шипун (*Cygnus olor* Gm.), крижень (*Anas platyrhynchos* L.), чирок-тріскунок (*A. querquedula* L.), чернь чубата (*Aythya fuligula* L.), погонич (*Porzana porzana* L.), курочка мала (*P. parva* Scop.), пастушок (*Rallus aquaticus* L.), лиска (*Fulica atra* L.), чайка (*V. vanellus* L.), травник (*Tringa totanus* L.), бекас (*G. gallinago* L.), слуква (*Scolopax rusticola* L.), грицик великий (*L. limosa* L.), мартин звичайний

(*Larus ridibundus* L.), крячки річковий (*Stema hirundo* L.) та чорний (*Chlidonias nigra* L.), лунь болотяний (*Circus aeruginosus* L.), плиска біла (*Motacilla alba* L.) та жовта (*M. flava* L.), щеврик лісовий (*Anthus pratensis* L.), ластівка берегова (*R. riparia* L.), сорокопуд сірий (*Lanius excubitor* L.), кобилочка річкова (*Locustella fluviatilis* Wolf.), очеретянки лучна (*Acrocephalus schoenodaenus* L.), чагарникова (*A. palustris* Bechst.), ставкова (*A. scirpaceus* Herm.) та велика (*A. arundinaceus* L.), вівсянка очеретяна (*Emberiza schoeniclus* L.), сорока (*P. pica* L.), гава та інші.

До складу синантропного комплексу (агроценози, населені пункти) входить найменша кількість теплокровних - всього біля 20% від загальної кількості в парку (приблизно 27-28 видів ссавців і 40 видів птахів). Найбільш характерними представниками цього комплексу є: із ссавців - миші хатня (*Mus musculus* L.) та польова (*Apodemus agrarius* Pall.), полівка звичайна (*Microtus arvalis* Pall.), пацюк сірий (*Rattus norvegicus* Berkthout), їжак звичайний, кріт звичайний, вухань, соні горішнікова (*Muscardinus avellanarius* L.) та вовчок, заєць-русак (*Lepus europaeus* Pall.), ласка (*Mustela nivalis* L.), тхір лісовий, куниця кам'яна (*Martes foina* (Erxleben)); із птахів - куріпка сіра (*P. perdix* L.), лелека білий (*C. ciconia* L.), голуб сизий (*Columba livia* Gm.), горлиця кільчаста (*Streptopelia decaocto* Friv.), сич хатній (*Athene noctua* Scop.), сова сіра, серпокрилець чорний (*A. apus* L.), жайворонок польовий (*Alauda arvensis* L.), плиска біла, ластівки сільська (*Hirundo rustica* L.) та міська (*Delichon urbica* L.), соловейко східний, горихвістка чорна (*Phoenicurus ochruros* Gm.), дрозди чорний та співочий, славки салова (*Sylvia borin* Bodd.) та чорноголова (*S. atricapilla* L.), в'юрок канарковий (*Serinus canaria* L.), зеленяк (*Ch. chloris* L.), щиглик (*C. carduelis* L.), коноплянка, горобці хатній (*Passer domesticus* L.) та польовий (*P. montanus* L.), шпак звичайний (*Sturnus vulgaris* L.), сорока, грак (*Corvus frugilegus* L.), галка (*C. monedula* L.) та інші.

На даний час в Шацькому парку нараховується 55 видів ссавців, із яких 20 - занесено до «Червоної книги України».

На території парку за час його існування було відмічено 332 види хребетних: ссавці – 55, птахи – 241, плазуни – 7, риби - 30.

Також, потребують додаткового вивчення родини землерийкових, соневих, мишиних та звичайних кажанів. Із 55 видів – 2 акліматизовані: ондатра і єнотовидна собака.

З початку заснування Шацького національного природного парку на Волинському Поліссі розпочато систематичне вивчення орнітофауни та різноманітних питань, пов'язаних з екологією, міграцією, охороною. Важливим моментом для розгортання екологічного моніторингу є те, що інвентаризація орнітофауни парку розпочата разом з проектними роботами по його створенню і перші наслідки відображені в матеріалах «Літопису природи», а згодом, за п'ятирічний період опубліковані (Горбань, 1990). Ці обставини дають змогу об'єктивно оцінити сучасний стан орнітофауни, її історичні тенденції та здійснювати екологічний моніторинг на основі зоологічних об'єктів.

Орнітофауна Шацького національного природного парку досить своєрідна і різноманітна. Її орнітокомплекси найбільш повно характеризують і відображають весь склад орнітофауни Волинського Полісся. В фауні західно-

українського Полісся, птахи найбільш представлена група серед хребетних тварин.

Різноманітність орнітофауни в Шацькому національному парку зумовлена багатством біотопів, різноманіттям ландшафту та його утворень. Серед лісових комплексів птахів (лісових орнітокомплексів) можна виділити угруповання соснового лісу, змішаного лісу з перевагою сосни, соснових однотипних молодняків, рідколісся, ольсів, змішаних лісів з перевагою окремих листяних порід, вільхового та березового лісу, прибережних рідколісся (зустрічаються біля берегів озер Луки, Перемут, Чорне Male, Чорне Велике, Довге, Кругле). Крім цього, на території Шацького національного парку чітко виділяються орнітокомплекси сільськогосподарських угідь (поля засіяні зерновими, картоплею, буряком, льоном), пасовищ, заболочених лук. Одним з найбільш багатих і цінних для західно-українського Полісся орнітокомплексів - є озерні орнітокомплекси. Власне озерні орнітокомплекси Шацького парку ґрунтовно збагачують орнітофауну Волинського Полісся.

Види тварин, занесені до Червоної книги України, регіональних червоних списків, додатків міжнародних конвенцій, Європейського червоного списку видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі

Група, вид		Червона книга України, статус виду	Регіональний червоний список	Бернська конвенція, додаток	Боннська конвенція, додаток	CITES, додаток	Європейський червоний список	МСОП
латинська	Українська							
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Crocidura leucodon (Hermann.)	Білозубка велика (білочерева)	Нед.вивчений		3				
Crocidura suaveolens (Pall.)	Білозубка мала			3				
Neomys anomalus (Cabrera)	Рясоніжка (кутора) мала	Рідкісний		3				
Sorex araneus L.	Мідиця звичайна			3				
Sorex caecutiens L.	Мідиця середня			3				
Sorex minutes L.	Мідиця мала		+	3				
Barbastella barbastellus	Широкоух європейський	Зникаючий		2	2		VU	NT
Eptesicus nilssonii (Keyserling et Blasius, 1839)	Лилик північний	Рідкісний		2	2			
Eptesicus serotinus (Schreber, 1774)	Лилик пізній	Вразливий	+	2	2			
Myotis dasycneta	Нічниця ставкова	Зникаючий		2	2		NT	NT
Myotis daubentonii (Kuhl, 1817)	Нічниця водяна	Вразливий		2	2			
Myotis myotis	Нічниця велика	Вразливий		2	2			
Myotis mystacinus (Kuhl, 1817)	Нічниця вусата	Вразливий		2	2			
Myotis nattereri (Kuhl, 1817)	Нічниця в'їчаста	Вразливий		2	2			
Nyctalus leisleri (Kuhl, 1817)	Вечірниця мала	Рідкісний		2	2			
Nyctalus noctula (Schreber, 1774)	Вечірниця руда	Вразливий	+	2	2			
Pipistrellus nathusii (Keyserling et Blasius, 1839)	Нетопир лісовий	Неоцінений		2	2			
Pipistrellus pipistrellus Sreber	Нетопир звичайний	Вразливий		3	2			

Pipistrellus pygmaeus (Leach, 1825)	Нетопир-карлик	Неоцінений	+	2	2			
Plecotus auritus L.	Вухань звичайний	Вразливий		2	2			
Vespertilio murinus (Linnaeus, 1758)	Лилик двоколірний	Вразливий		2	2			
Lepus europaeus Pall	Заєць сірий			3				
Erinaceus europaeus	Їжак європейський		+					
Castor fiber L.	Бобер європейський			3				
Dryomys nitedula Pall.	Соня лісова		+	3				
Glis (Myoxus) glis L.	Вовчок сірий		+	3				
Micromys minutus	Мишка лугова		+					
Microtus oeconomus Pall.	Полівка економка		+	3				
Muscardinus avellanarius L.	Вовчок ліщиновий, Ліскулька		+	3				
Canis lupus L.	Вовк сірий			2		2		
Lutra lutra L.	Видра річкова	Неоцінений		2		1	NT	NT
Martes foina L.	Куниця кам'яна			3				
Meles meles L.	Борсук європейський		+	3				
Mustela ermine L.	Горностай	Неоцінений		3				
Mustela nivalis L.	Ласка			3				
Mustela putorius (Linnaeus, 1758)	Тхір лісовий	Неоцінений		3				
Alces alces L.	Лось європейський	Неоцінений		3				
Capreolus capreolus L.	Сарна європейська			3				
Gavia arctica	Гагара чорношия			2	2		VU	
Podicipediformes	Ряд пірникозоподібні							
Podicipitidae	Родина пірникозові							
Podiceps cristatus	Пірникоза велика			3				
Podiceps griseigena	Пірникоза сірощока			2	2			
Podiceps nigricollis	Пірникоза чорношия			2				
Podiceps ruficollis	Пірникоза мала			2				
Pelicaniformes	Ряд пеліканоподібні							
Pelicanidae	Родина пеліканові							
Pelicanus onocrotalus	Пелікан рожевий	Зникаючий		2	1, 2			
Phalacrocoracidae	Родина бакланові							
Phalacrocorax carbo	Баклан великий			3				
Ciconiiformes	Ряд лелекоподібні							
Ardeidae	Родина чаплеві							
Ardea cinerea	Чапля сіра			3				
Ardea purpurea	Чапля руда		+	2	2			
Ardeola ralloides	Чапля жовта	Рідкісний		2				
Botaurus stellaris	Бугай			2	2			
Egretta alba	Чапля велика			2	2			
Ixobrychus minutus	Бугайчик		+	2	2			
Ciconiidae	Родина лелекові							
Ciconia ciconia	Білий лелека			2	2			
Ciconia nigra	Чорний лелека	Рідкісний		2	2	2		
Anseriformes	Ряд гусеподібні							
Anatidae	Родина качкові							
Anas clypeata	Широконіска			3	1, 2			
Anas crecca	Чирянка мала			3	1, 2			
Anas penelope	Свиц			3	1, 2			
Anas platyrhynchos	Крижень			3	1, 2			
Anas querquedula	Чирянка велика			3	1, 2			
Anas strepera	Нерозень	Рідкісний		3	1, 2			
Anser albifrons	Гуска білолоба			3	1, 2			
Anser anser	Гуска сіра			3	1, 2			
Anser erythropus	Гуска мала	Вразливий		2	1, 2		EN	VU

Anser fabalis	Гуменник			3	1, 2			
Aythya ferina	Попелюх			3	1, 2			
Aythya fuligula	Чернь чубата			3	1, 2			
Aythya marila	Чернь морська			3	1, 2		EN	
Aythya nyroca	Чернь білоока	Вразливий		3	1, 2		VU	NT
Branta canadensis	Казарка канадська			3	1, 2			
Bucephala clangula	Гоголь	Рідкісний		3	1, 2			
Cygnus bewickii	Лебідь малий	Рідкісний		2	1, 2		VU	
Cygnus olor	Лебідь-шипун			3	1, 2			
Cygnus cygnus	Лебідь-кликун			2	1, 2			
Glaucula hyemalis	Морянка			3	1, 2			
Melanitta fusca	Турпан			3	1, 2			
Melanitta nigra	Синьга			3	1, 2			
Mergus albellus	Крех малий			2	1, 2			
Mergus merganser	Крех великий			3	1, 2			
Mergus serrator	Крех середній	Вразливий		3	1, 2			
Oxyura leucocephala	Савка	Зникаючий		2	1, 2	2	VU	EN
Somateria mollissima	Пухівка	Вразливий		3	1, 2			
Falconiformes	Ряд соколоподібні							
Accipitridae	Родина яструбові							
Accipiter gentilis	Яструб великий			2	1, 2	2		
Accipiter nisus	Яструб малий			2	1, 2	2		
Aquila chrysaetos	Беркут	Вразливий		2	1, 2	2		
Aquila pomarina	Підорлик малий	Рідкісний		2	1, 2	2		
Buteo buteo	Канюк звичайний			2	1, 2	2		
Buteo lagopus	Зимняк		+	2	1, 2	2		
Circaetus gallicus	Змієїд	Рідкісний		2	1, 2	2		
Circus aeruginosus	Лунь очеретяний			2	1, 2	2		
Circus cyaneus	Лунь польовий	Рідкісний		2	1, 2	2		
Circus pygargus	Лунь лучний	Вразливий	+	2	1, 2	2		
Haliaeetus albicilla	Орлан-білохвіст	Рідкісний		2	1, 2	1		
Milvus migrans	Шуліка чорний	Вразливий	+	2	1, 2	2	VU	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Milvus milvus	Шуліка рудий	Зникаючий		2	1, 2	2		NT
Pernis apivorus	Осоїд			2	1, 2	2		
Falconidae	Родина соколові							
Falco cherrug	Балобан	Вразливий		2	2	2	EN	EN
Falco columbarius	Підсоколик малий			2	2	2		
Falco subbuteo	Підсоколик великий			2	2	2		
Falco tinnunculus	Боривітер звичайний			2	2	2		
Pandion haliaetus	Скопа	Зникаючий		2	2	2		
Gruiformes	Ряд журавлеподібні							
Gruidae	Журавлеві							
Grus grus	Журавель сірий	Рідкісний		2	1, 2	2		
Rallidae	Родина пастушкові							
Crex crex	Деркач		+	2				NT
Fulica atra	Лиска			3	2			
Gallinula chloropus	Курочка водяна			3				
Porzana parva	Погонич малий			2	2			
Porzana porzana	Погонич звичайний			2	2			
Rallus aquaticus	Пастушок			3				
Charadriiformes	Ряд сивкоподібні							
Charadriidae	Родина сивкові							
Charadrius dubius	Пісочник малий			2	2			
Charadrius hiaticula	Пісочник великий	Рідкісний		2	2			
Pluvialis apricaria	Сивка звичайна			3	2			
Pluvialis squatarola	Сивка морська			3	2			
Vanellus vanellus	Чайка			3	2		VU	
Haematopus ostralegus	Кулик-сорока	Вразливий		3				

Scolopacidae	Родина баранцеві							
Actitis hypoleucos	Набережник			2	1, 2			
Calidris alba	Побережник білий			2	1, 2			
Calidris alpina	Побережник чорногрудий			2	1, 2			
Calidris canutus	Побережник ісландський			3	1, 2			
Calidris ferruginea	Побережник червоногрудий			2	1, 2			
Calidris minuta	Побережник малий			2	1, 2			
Gallinago gallinago	Баранець звичайний		+	3	1, 2			
Gallinago media	Баранець великий	Зникаючий		2	1, 2			NT
Limosa lapponica	Грицик малий			3	1, 2			
Limosa limosa	Грицик великий			3	1, 2		VU	NT
Lymnocyptes minimus	Баранець малий			3	1, 2			
Numenius arquata	Кроншнеп великий	Зникаючий		3	1, 2			NT
Numenius phaeopus	Кроншнеп середній	Зникаючий		3	1, 2			
Philomachus pugnax	Брижач		+	3	1, 2			
Scolopax rusticola	Слуква		+	3	1, 2			
Tringa erythropus	Коловодник чорний			3	1, 2			
Tringa glareola	Коловодник болотяний			2	1, 2			
Tringa nebularia	Коловодник великий			3	1, 2			
Tringa ochropus	Коловодник лісовий			2	1, 2			
Tringa stagnatilis	Коловодник ставковий	Зникаючий		2	1, 2			
Tringa totanus	Коловодник звичайний			3	1, 2			
Xenus cinereus	Мородунка			2	1, 2			
Recurvirostridae	Родина чоботареві							
Himantopus himantopus	Кулик-довгоніг	Вразливий		2	2			
Laridae	Родина мартинів							
Chlidonias hybrida	Крячок білощокий			2				
Chlidonias leucopterus	Крячок білокрилий			2	2			
Chlidonias niger	Крячок чорний			2	2			
Hydroprogne caspia	Крячок каспійський	Вразливий		2	2			
Larus canus	Мартин сивий			3				
Larus minutus	Мартин малий			2				
Larus ridibundus	Мартин звичайний			3				
Sterna albifrons	Крячок малий	Рідкісний		2	2			
Sterna hirundo	Крячок річковий			2	2			
Sterna paradisaea	Крячок полярний			2	2			
Stercorariidae	Родина поморникові							
Stercorarius parasiticus	Поморник короткохвостий			3				
Stercorarius pomarinus	Поморник середній			3				
Strigiformes	Ряд совоподібні							
Strigidae	Совині							
Asio flammeus	Сова болотяна	Рідкісний						
Asio otus	Сова вухата			2		2		
Athene noctua	Сич хатній			2		2		
Bubo bubo	Пугач	Рідкісний		2		2		
Strix aluco	Сова сіра			2		2		
Caprimulgus europaeus	Дрімлюга			2				
Alcedo atthis	Рибалочка		+					
Coraciidae	Родина сиворакшеві							
Coracias garrulus	Сиворакша	Зникаючий		2	2		VU	NT
Upupa epops	Одуд			2				
Dendrocopos leucotos	Дятел білоспинний	Рідкісний		2				
Dendrocopos major	Дятел звичайний			2				

<i>Dendrocopos medius</i>	Дятел середній			2				
<i>Dendrocopos minor</i>	Дятел малий			2				
<i>Dendrocopos syriacus</i>	Дятел сирійський			2				
<i>Dryocopos martius</i>	Жовна чорна		+	2				
<i>Jynx torquilla</i>	Крутиголовка			2				
<i>Picus canus</i>	Жовна сива			2				
<i>Picus viridis</i>	Жовна зелена	Вразливий		2				
<i>Coturnix coturnix</i>	Перепілка			3	2			
<i>Perdix perdix</i>	Куріпка сіра		+	3			VU	
<i>Phasianus colchicus</i>	Фазан			3				
<i>Lyrurus tetrix</i>	Тетерук	Зникаючий		3				
<i>Tetrastes bonasia</i>	Орябок	Вразливий		3				
<i>Columba livia</i>	Голуб сизий			3				
<i>Columba oenas</i>	Голуб-синяк	Вразливий		3				
<i>Streptopelia decaocto</i>	Горлиця садова			3				
<i>Streptopelia turtur</i>	Горлиця звичайна			3				
<i>Cuculus canorus</i>	Зозуля			3				
<i>Apus apus</i>	Серпокрилець чорний			3				
<i>Alauda arvensis</i>	Жайворонок польовий			3				
<i>Eremophila alpestris</i>	Жайворонок рогатий			2				
<i>Galerida cristata</i>	Посмітюха			3				
<i>Lullula arborea</i>	Жайворонок лісовий			3				
<i>Anthus campestris</i>	Щеврик польовий			2				
<i>Anthus cervinus</i>	Щеврик червоногрудий			2				
<i>Anthus pratensis</i>	Щеврик лучний			2				
<i>Anthus trivialis</i>	Щеврик лісовий			2				
<i>Motacilla alba</i>	Плиска біла			2				
<i>Motacilla cinerea</i>	Плиска гірська			2				
<i>Motacilla flava</i>	Плиска жовта			2				
<i>Hirundinidae</i>	Родина ластівкові							
<i>Delichon urbico</i>	Міська ластівка			2				
<i>Hirundo rustica</i>	Сільська ластівка			2				
<i>Riparia riparia</i>	Берегова ластівка			2				
<i>Bombycilla garrulus</i>	Омелюх			2				
<i>Lanius collurio</i>	Сорокопуд терновий			2				
<i>Lanius excubitor</i>	Сорокопуд сирій	Рідкісний		2				
<i>Lanius minor</i>	Сорокопуд чорнолобий			2				
<i>Troglodytes troglodytes</i>	Волове очко			2				
<i>Prunella modularis</i>	Тинівка лісова			2				
<i>Erithacus rubecula</i>	Вільшанка			2	2			
<i>Ficedula albicollis</i>	Мухоловка білошия			2	2			
<i>Ficedula hypoleuca</i>	Мухоловка строката			2	2			
<i>Ficedula parva</i>	Мухоловка мала		+	2	2			
<i>Luscinia luscinia</i>	Соловейко східний			2	2			
<i>Luscinia svecica</i>	Синьошийка			2	2			
<i>Muscicapa striata</i>	Мухоловка сіра			2	2			
<i>Oenanthe isabellina</i>	Кам'янка попеляста			2	2			
<i>Oenanthe oenanthe</i>	Кам'янка звичайна			2	2			
<i>Phoenicurus ochruros</i>	Горихвістка чорна			2	2			
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Горихвістка звичайна			2	2			
<i>Saxicola ruberta</i>	Трав'янка лучна			2	2			
<i>Turdus iliacus</i>	Дрізд білобровий			3	2			
<i>Turdus merula</i>	Дрізд чорний			3	2			

<i>Turdus philomelos</i>	Дрізд співочий		3	2			
<i>Turdus pilaris</i>	Чикотень		3	2			
<i>Turdus viscivorus</i>	Дрізд-омелюх		3	2			
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	Очеретянка велика		2				
<i>Acrocephalus paludicola</i>	Очеретянка прудка	Зникаючий				VU	VU
<i>Acrocephalus palustris</i>	Очеретянка чагарникова		2				
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Очеретянка лучна		2				
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	Очеретянка ставкова		2				
<i>Hippolais icterina</i>	Берестянка звичайна		2				
<i>Locustella fluviatilis</i>	Кобилочка річкова		2				
<i>Locustella luscinioides</i>	Кобилочка солов'їна		2				
<i>Locustella naevia</i>	Кобилочка-цвіркун						
<i>Phylloscopus collybita</i>	Вівчарик-ковалик		2				
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	Вівчарик жовтобровий		2				
<i>Phylloscopus trochilus</i>	Вівчарик весняний		2				
<i>Sylvia atricapilla</i>	Кропив'янка чорноголова		2				
<i>Sylvia borin</i>	Кропив'янка садова		2				
<i>Sylvia communis</i>	Кропив'янка сіра		2				
<i>Sylvia corruca</i>	Кропив'янка прудка		2				
<i>Sylvia nisoria</i>	Кропив'янка рябогруда		2				
<i>Regulus ingicapillus</i>	Золотомушка червоночуба	Неоцінений	2				
<i>Regulus regulus</i>	Золотомушка жовточуба		2				
<i>Panurus biarmicus</i>	Синиця вусата		2				
<i>Parus ater</i>	Синиця чорна		2				
<i>Parus caeruleus</i>	Синиця блакитна		2				
<i>Parus cristatus</i>	Синиця чубата		2				
<i>Parus major</i>	Синиця велика		2				
<i>Parus montanus</i>	Гаїчка-пухляк		2				
<i>Parus palustris</i>	Гаїчка болотяна		2				
<i>Remiz pendulinus</i>	Ремез		2				
<i>Sitta europaea</i>	Повзик		2				
<i>Certhia familiaris</i>	Підкоришник звичайний		2				
<i>Certhia brachydactyla</i>	Підкоришник короткопалий		2				
<i>Calcarius lapponicus</i>	Подорожник лапландський		2				
<i>Emberiza aureola</i>	Вівсянка лучна		2	1, 2			VU
<i>Emberiza calandra</i>	Просянка		3				
<i>Emberiza citrinella</i>	Вівсянка звичайна		2				
<i>Emberiza hortulana</i>	Вівсянка садова		3				
<i>Emberiza pusilla</i>	Вівсянка-крихітка		2				
<i>Emberiza schoeniclus</i>	Вівсянка очеретяна		2				
<i>Plectrophenax nivalis</i>	Пуночка		2				
<i>Acanthis cannabina</i>	Коноплянка		2				
<i>Acanthis flammea</i>	Чечітка звичайна		2				
<i>Acanthis flavirostris</i>	Чечітка гірська		2				
<i>Carduelis carduelis</i>	Щиглик		2				
<i>Carpodacus erythrinus</i>	Чечевиця		2				
<i>Chloris chloris</i>	Зеленяк		2				
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	Костогриз		2				
<i>Fringilla coelebs</i>	Зяблик		3				

<i>Fringilla montifringilla</i>	В'юрок			3				
<i>Loxia curvirostra</i>	Шишкар ялиновий		+	2				
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	Снігур			3				
<i>Serinus serinus</i>	Щедрик			2				
<i>Spinus spinus</i>	Чиж			2				
<i>Aegithalos caudatus</i>	Синиця довгохвоста			3				
<i>Oriolus oriolus</i>	Вивільга			2				
<i>Corvus corax</i>	Крук			3				
<i>Nusifraga caryocatactes</i>	Горіхівка			2				
<i>Passer montanus</i>	Горобець польовий			3				
<i>Emys orbicularis</i>	Черепаха болотяна		+	2			NT	LR/nt
<i>Anguis fragilis</i>	Веретільниця ламка		+	3				
<i>Coronella austriaca</i>	Мідянка європейська	Вразливий		2				
<i>Natrix natrix</i>	Вуж звичайний			3				
<i>Lacerta agilis</i>	Ящірка прудка			2				
<i>Lacerta vivipara</i>	Ящірка живородна		+	3				
<i>Vipera berus</i>	Гадюка звичайна			3				
<i>Lissotriton vulgaris</i>	Тритон звичайний		+	3				
<i>Triturus cristatus</i>	Тритон гребенястий		+	2				
<i>Bombina bombina</i>	Джерлянка червоночерева		+	2				
<i>Bufo bufo</i>	Ропуха звичайна			3				
<i>Bufo calamita</i>	Ропуха очеретяна	Вразливий		2				
<i>Bufo viridis</i>	Ропуха зелена		+	2				
<i>Hyla arborea</i>	Райка деревна		+	2				
<i>Pelobates fuscus</i>	Землянка звичайна		+	2				
<i>Rana arvalis</i>	Жаба гостоморда			2				
<i>Rana lessonae</i>	Жаба ставкова			3				
<i>Rana ridibundus</i>	Жаба озерна			3				
<i>Rana temporaria</i>	Жаба трав'яна			3				
<i>Pisces</i>	Риби							
<i>Anguilla anguilla</i>	Річковий вугор європейський							CR
<i>Carassius carassius</i>	Карась звичайний	Вразливий						
<i>Cyprinus carpio</i>	Короп європейський							VU ₂₀
<i>Leucaspis delineatus</i>	Верховка звичайна			3				
<i>Cobitis taenia</i>	Щипавка звичайна		+	3				
<i>Misgurnus fossilis</i>	В'юн звичайний			3				
<i>Silurus glanis</i>	Сом європейський			3				
<i>Lota lota</i>	Минь річковий	Вразливий						
<i>Acherontia atropos</i> (Linnaeus, 1758)	Бражник мертва голова	Рідкісний						
<i>Apatura iris</i> (Linnaeus, 1758)	Райдужниця велика	Вразливий						
<i>Callimorpha dominula</i> (Linnaeus, 1758)	Ведмедиця-господиня	Вразливий						
<i>Coenonympha oedippus</i> (Fabricius, 1787)	Сінниця Едіп		+	2			E	LR/nt
<i>Colias palaeno</i> (Linnaeus, 1761)	Жовтюх торфовищний	Зникаючий						
<i>Catocala sponsa</i> (Linnaeus, 1767)	Стрічкарка орденська малинова	Рідкісний						
<i>Limenitis populi</i> (Linnaeus, 1758)	Пасомець тополевий	Вразливий	+	2			E	LR
<i>Lycaena dispar</i> (Haworth, 1802)	Червонець непарний							
<i>Papilio machaon</i> (Linnaeus, 1758)	Махаон	Вразливий						
<i>Parnassius mnemosyne</i> (Linnaeus, 1758)	Мнемозина	Вразливий		2				

<i>Proserpinus Proserpina</i> (Pallas, 1772)	Бражник Прозерпіна	Рідкісний		2			V	DD
<i>Saturnia pyri</i> ([Denis & Schiffermüller], 1775)	Сатурнія велика	Вразливий					E	
<i>Aromia moschata</i> (Linnaeus, 1758)	Вусач мускусний	Вразливий						
<i>Calosoma sycophanta</i> (Linnaeus, 1758)	Красотіл пахучий	Вразливий					V	
<i>Emus hirtus</i> (Linnaeus, 1758)	Стафілін волохатий	Рідкісний						
<i>Anax imperator</i> (Leach, 1815)	Дозорець-імператор	Вразливий						
<i>Callopteryx virgo</i> (Linnaeus, 1758)	Красуня діва	Вразливий						
<i>Leucorrhinia caudalis</i> (Charpentier, 1840)	Білоноско товстохвоста		+	2			I	
<i>Sympecma paedisca</i> (Brauer, 1882)	Лютка Брауера		+	2				
<i>Sympetrum striolatum</i> (Charpentier, 1840)	Тонкочервонець смугастий		+					
<i>Myrmeleon formicarius</i> (Linnaeus, 1767)	Мурашиний лев звичайний		+				K	
<i>Formica rufa</i> (Linnaeus, 1761)	Мурашка руда лісова						V	LR/nt

Загальний стан охорони, збереження та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів України задовільний.

5.3.4. Інвазивні види тварин.

Вагомою загрозою для збереження біорізноманіття, а також для окремих видів і навіть цілих екосистем, особливо на територіях природоохоронних об'єктів, є поширення інвазивних видів тварин та риб.

Інвазивними називають види тварин, випадково занесених людиною в нові для них регіони, де вони успішно приживаються, починають розмножуватися і захоплювати нові території. Інвазивні («агресивні») види негативно впливають на місцеву флору і фауну, від чого стають шкідниками і карантинними об'єктами.

Процес розселення диких видів тварин на нові території визначається терміном біологічні інвазії.

Серед комах поширені чужорідні види, такі як колорадський жук (*Leptinotarsa decemlineata*) та сонечко-арлекін (*Harmonia axyridis*). Скупчення колорадського жука та сонечка-арлекіна зареєстрований на суміжних із Волинською областю територіях (зокрема, Рівненській та Львівській) і цілком вірогідний заліт під час масових міграцій.

5.3.5. Заходи щодо збереження тваринного світу.

Тваринний світ становить один з найбільш вразливих об'єктів природи, бо впливати на його стан можна як безпосередньо (на самих тварин), так і через вплив на середовище його перебування. Відповідно заходи щодо його охорони можна умовно поділити на дві великі групи: спрямовані на охорону самих тварин та ті, які забезпечують охорону середовища їх перебування, умов відтворення та шляхів міграції тварин.

До першої групи передусім слід віднести встановлення науково

обґрунтованих правил та норм охорони, використання тваринного світу, а також заборони та обмежень у користуванні деякими його об'єктами. Здійснення окремих видів використання тваринного світу і вилучення із природного середовища тварин може бути обмежено або повністю заборонено на певній території чи на певні строки.

Певні заборони та обмеження передбачені законодавством практично по кожному виду користування тваринним світом. Добування диких тварин можливе лише на підставах, умовах і в порядку, передбачених законодавством. Для забезпечення сталого існування і використання дикої фауни забороняється, користування загальнонебезпечними і винищувальними засобами добування, встановлюються нормативи, ліміти, квоти вилучення тварин. Забороняється добувати звірів і птахів у разі виникнення стихійного лиха та при надзвичайних екологічних ситуаціях. Забороняється самовільне переселення тварин у нові місця перебування, їх акліматизація та схрещування. Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані вживати заходів щодо запобігання загибелі тварин під час виробничих процесів у сільському та лісовому господарстві, при експлуатації електричної мережі та транспортних засобів. Так, значна кількість зайців, птахів та іншої польової дичини гине під час сінокосу, збирання врожаю та інших сільськогосподарських робіт. Іноді навіть більше, ніж за весь сезон полювання. Непоодинокі випадки загибелі птахів від ураження електричним струмом на незахищених стовпах тощо. Тому підприємства і громадяни повинні застосовувати спеціальні пристрої та безпечні технології, які б запобігали спричиненню шкоди тваринному світу.

Під час зберігання, транспортування і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив і інших хімічних речовин повинні вживатися заходи по забезпеченню запобігання захворюванню і загибелі тварин.

Законодавство передбачає, що права власників і користувачів землі, лісів та інших природних ресурсів можуть бути обмежені і на них можуть покладатися відповідні обов'язки щодо охорони і відтворення тваринного світу. Винятковим у своїй важливості засобом охорони рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин, є їх внесення до Червоної книги України, Положення про яку затверджене Законом України від 7 лютого 2002 року. Червона книга є основним державним документом, який містить узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, що перебувають під загрозою зникнення. Правове значення Червоної книги полягає в тому, що занесені до неї тварини набувають особливого правового статусу, який виявляється в такому:

Інші заходи охорони тваринного світу спрямовані на охорону середовища перебування, умов відтворення та шляхів міграції тварин. Найбільш ефективними серед них є створення заповідників, інших територій, правовий режим яких визначає Закон України «Про природно-заповідний фонд». Тваринний світ на таких територіях може охоронятись як у комплексі з іншими природними ресурсами (наприклад, у заповідниках, національних природних парках), так і в спеціально створених з метою охорони тваринного світу об'єктах

(загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхітіологічні заказники, зоологічні пам'ятки природи, зоологічні парки, сади тощо).

При проведенні екологічної експертизи об'єктів, впровадженні нової техніки, технологій, матеріалів і речовин обов'язково повинен враховуватися їх вплив на стан тваринного світу, середовище його перебування та шляхи міграції.

При здійсненні окремих видів природокористування (меліорація земель, ведення лісового господарства, видобування корисних копалин, організація міст відпочинку населення та ін.) повинні передбачатись і здійснюватись заходи щодо збереження середовища перебування тварин, забезпечення недоторканності ділянок, що становлять особливу зооекологічну цінність.

Також, на території області проводиться ряд організаційно-господарських заходів щодо збереження тваринного світу.

Особлива увага приділяється питанню профілактики африканської чуми свиней в зв'язку з широким її розповсюдженням протягом останнього часу. Через наявність міграційних шляхів диких кабанів існує високий ступінь ризику занесення збудника захворювання на територію України. Однак, незважаючи на складну епізоотичну ситуацію в Україні, область на даний час залишається благополучною щодо цього захворювання. На території області у 2017 року африканська чума свиней реєструвалась в Камінь-Каширському районі, на території якого вилучено та знищено 76 голів свиней, в тому числі 53 поросят. Крім того, за 23 тварини виплачено відшкодування на суму 139 200 гривень

У 2017 році проведено 3 засідання Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при облдержадміністрації та 60 засідань Державних надзвичайних протиепізоотичних комісій при райдержадміністраціях та міських радах.

За участі спеціалістів Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики і ветеринарно-санітарної експертизи проведено семінар-навчання на тему «Недопущення занесення вірусних захворювань – африканської чуми свиней, високопатогенного грипу птиці, нодулярного вузликового дерматиту ВРХ на території області». Також, проведено практичні тренінги-навчання з профілактики та недопущення занесення збудника АЧС із залученням представників підзвітних установ.

В управліннях Держпродспоживслужби сформовані мобільні групи з метою реалізації заходів, спрямованих на ліквідацію та недопущення поширення епізоотій.

В області зареєстровано 62 суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з вирощуванням, утриманням та реалізацією живих свиней. Свині утримуються в 55 господарствах з загальним поголів'ям 97426 голів. Всі наявні господарства обстежені інспекторами ветеринарної медицини з наданням відповідних рекомендацій та вказівок щодо стану дотримання вимог біологічної безпеки.

Керівникам окремих підприємств, які утримують невелику кількість свиней і не можуть забезпечити «закритий» режим роботи, рекомендовано припинити свою діяльність відповідно до діючого законодавства.

Протягом 2017 року в мисливських угіддях області відстріляно 428 диких кабанів, від яких відібрано біоматеріал для дослідження на африканську чуму свиней. Результати дослідження від'ємні.

5.4. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні.

5.4.1. Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду.

За останні десятиріччя проблема охорони навколишнього середовища набула особливої гостроти. Під впливом господарської діяльності людини, бурхливого розвитку промисловості, сільського господарства, відбувається збіднення генофонду рослинного і тваринного світу, зменшення стабільності та продуктивності природних екосистем, зниження екологічної рівноваги біосфери. Це може привести до катастрофічних наслідків.

Тому однією з найефективніших форм охорони цінних природних об'єктів і територій є їх заповідання - взяття під охорону держави.

Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим, законодавством України, ПЗФ охороняється, як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд, як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Розпорядженням Виконавчого комітету Волинської обласної ради депутатів трудящих від 14.03.1964 № 86-р створено перші природоохоронні території в межах Волинської області загальною кількістю 5 парків пам'яток та 3 урочища.

Станом на 01.01.2018 року під охороною держави знаходиться 390 об'єктів природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ) площею більше 234,9 тис. га, з них 27 загальнодержавного значення, а саме: один природний заповідник – «Черемський» на площі 2975,70 га; 3 національні природні парки – «Шацький» на площі 48977 га, «Прип'ять-Стохід» на площі 39315, природи; 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; 27 заповідних урочищ.

На підставі розпорядження голови обласної держадміністрації від 21.12.2017 № 651 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів 5 та «Цуманська пуща» на площі 33475,34 га; 15 заказників; 4 пам'ятки природи; 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та 1 ботанічний сад .

Загальна кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення складає 363 об'єкти, з них: 207 заказників; 121 пам'ятка природно-заповідного фонду» управлінням екології та природних ресурсів розпочато роботу над розробкою Стратегії розвитку заповідної справи у Волинській області, створено логотип «Волинь заповідна», розроблено

інтерактивну карту «Природно-заповідний фонд Волинської області».

Мета Програми «Волинь заповідна» – реалізувати державну політику у сфері розвитку заповідної справи на регіональному (обласному) рівні, урізноманітнити склад земель ПЗФ, вдосконалити управління системою територій та об'єктів ПЗФ з метою підвищення їх ролі у збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття, гармонізації суспільних відносин у процесі відтворення і невиснажливого використання природних ресурсів, розвитку природоохоронного міжнародного співробітництва, а також забезпечення конституційних прав українського народу на довкілля, безпечне для життя і здоров'я людини.

Протягом 2017 року на території області створено новий об'єкт природно-заповідного фонду – ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Дубове урочище Рудочка» в межах Цуманської селищної ради у селі Кадище площею 2,5 га.

Варто зазначити, що Волинська обласна державна адміністрація працює над погодженням створення національного природного парку «Західне Побужжя» на території Володимир-Волинського, Локачинського та Любомльського районів області.

Створення НПП «Західне Побужжя» і його функціонування передбачає проведення регулярної науково-просвітницької, культурно-виховної та науково-дослідної роботи. Для цього у структурі НПП будуть створені спеціальні підрозділи (наукові відділи, відділ еколого-просвітницької роботи тощо), укомплектовані кваліфікованими фахівцями. Це сприятиме підвищенню загального рівня культури в регіоні. Науковці різних спеціальностей будуть проводити екологічний моніторинг, слідкуватимуть за станом природних комплексів і популяціями рідкісних видів рослин і тварин, на підставі чого будуть розроблені спеціальні програми покращення екологічного стану території та прилеглих до неї ландшафтів.

Рішенням Волинської обласної ради від 12 квітня 2017 року № 13/37 затверджена Регіональна схема формування екологічної мережі Волинської області (текстова частина та додатки до неї розміщені на офіційному веб- сайті Волинської обласної ради).

В рамках реалізації Регіональної екологічної програми “Екологія 2016-2020” та у відповідності до розпорядження голови обласної державної адміністрації від 12.05.2017 № 239 “Про затвердження переліку природоохоронних заходів, що фінансуються у 2017 році за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища” управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації за участю Східноєвропейського національного університету імені Лесі українки виготовлено інтерактивну карту територій та об'єктів природно-заповідного фонду Волинської області, яка є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Також, на території Волинської області знаходяться 13 об'єктів Смарагдової мережі України загальною площею 2486,94 кв. км – територій з міжнародним статусом особливого природоохоронного значення. Об'єкти Смарагдової мережі є частиною Пан'європейської мережі природоохоронних

територій Європи, створених рішенням Конвенції про охорону дикої флори і фауни та оселищ в Європі, що підтримуються державами-членами Ради Європи.

5.4.2. Водно-болотні угіддя міжнародного значення.

В Україні питання охорони, використання та відтворення водно-болотних екосистем регулюються Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” та Водним кодексом України. Пріоритетами національної політики у цій сфері охорони є виявлення цінних водно-болотних угідь, забезпечення їх охороною, а також екологічно безпечне використання їх ресурсів.

Реалізація на практиці пріоритетів щодо поліпшення збереження водно-болотних угідь можлива лише за умови об’єднання зусиль усіх державних та недержавних установ та організацій, всього населення країни.

Під особливим наглядом та охороною в області є 4 водно-болотні угіддя (ВБУ) міжнародного значення («Шацькі озера», площею 48977 га, «Заплава р. Прип’яті» – 12000 га, «Заплава р. Стоходу» – 10000 га, утворені відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.1995 № 935 та на базі Черемського природного заповідника, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 року № 818-р статус водно-болотних угідь міжнародного значення отримало Черемське болото - 2975,70 у Маневицькому районі.

Водно-болотні угіддя міжнародного значення «Шацькі озера», включають межі Шацького національного природного парку - 32850га, в т.ч. 6932 га водойм, 1344 га боліт і торфовищ, 4763 га лук. Угіддя є частиною унікального озерного комплексу, що відіграє дуже важливу роль не тільки в охороні болотяної фауни та флори, але й як місце гніздування та міграції значної кількості водно-болотних птахів.

Протягом звітного періоду на ВБУ „Шацькі озера” продовжувались роботи, в т. ч. наукові дослідження за такими напрямками:

- спостереження за гідрологічним режимом озер, рівнем поверхневих і ґрунтових вод, вивчення впливу меліорації на водно-болотні екосистеми парку (Копайвська та Верхньопріп’ятьська меліоративні системи);

- Інститутом екології Карпат НАН України (м.Львів) проводиться багаторічний моніторинг для оцінки результатів ренатуралізаційних робіт у Шацькому НПП в районах озер Кримно, Пулемецьке, Люцимер; вивчається динаміка рослинності водно-болотних угруповань під впливом заповідання;

- науковий відділ спільно з Львівським національним університетом ім. І.Франка (м.Львів) проводив дослідження птахів-дуплогнізників водно-болотного комплексу-фенологічні спостереження, кільцювання птахів, пізньо-осінні обліки водно-болотних птахів, біотопічний розподіл водно-болотних птахів, занесених до Червоної книги України.

На сьогодні, водно-болотні угіддя «Шацькі озера» за оцінками науковців знаходяться в доброму стані та під постійним моніторингом за різними складовими екосистем.

Черемське болото, яке в більшій своїй частині знаходиться в межах Черемського природного заповідника (ПЗ) відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України №818-р від 24.10.2012 року набуло статус міжнародного значення.

Водно – болотний масив має велике наукове значення і являється ядром біорізноманіття Західного Полісся, має абсолютний заповідний режим.

В Черемському ПЗ нараховується близько 800 видів вищих судинних рослин, з них велика кількість зростає на Черемському болотному масиві такі, як Росичка англійська, Росичка середня, Альдрованда пухирчаста й інші, та Шейхцерія болотна, яка є наче візиткою й зображена на логотипі заповідника. На території водно – болотного масиву є два озера: Редичі й Черемське, де зафіксовані рідкісні види риби такі, як уклейка, щипавка звичайна, верхівка, тощо. Однією з найрізноманітніших груп тварин Черемського болота є птахи, з них багато видів мають тут постійне гніздування. Окремі види птахів занесені до Додатку II Бернської конвенції: бугай, волове очко, гаївка болотна, жовна чорна, канюк звичайний, тощо. Окрім гніздування таких рідкісних птахів, як скопа, зміїд, журавель сірий, Черемське болото є чудовою кормовою базою для багатьох перелітних птахів. Через територію болотного масиву пролягають міграційні шляхи перельотів водно-болотних птахів.

На території Черемського озера – болотного комплексу проходить канал, який забезпечує гідрологічний баланс усіх водно – болотних угідь. Канал є центром розмноження та міграції в'юна, щипавки звичайної, які занесені до Додатку III Бернської Конвенції, як види, що підлягають особливій охороні. Завдяки зв'язку каналу з озером сюди на нерест приходить чимало видів інших риб.

Внаслідок процесів, що відбуваються в каналі проходять негативні явища, такі як замулення, заростання прибережною рослинністю. Отож, з метою покращення гідрологічного режиму каналу та з метою покращення життєдіяльності тваринного й рослинного світу проводилась розчистка західної частини центрального каналу від загатів та завалів. Вздовж каналу вирубані вербові чагарники. Працівниками охорони із русла каналу проведена розчистка від гілок дерев. В урочищі «Гвуздець» побудований місток. Проведена робота по розширенню русла, штучно зроблені перетоки засипані ґрунтом, а також важко прохідні місця доріг.

Науковцями Черемського ПЗ ведуться спостереження за станом флори й фауни, на постійних пробних площах, які закладені в усіх ектопах заповідника. З них 5 моніторингових ділянок функціонує на водно – болотному масиві.

На озері Черемське встановлена водомірна рейка, де ведуться спостереження за рівнем води. Через водно – болотний масив пролягає ценотичний профіль (протяжністю 3 км.), де також проводяться спостереження за тваринним й рослинним світом заповідника.

З метою охорони водно – болотних угідь постійно проводяться екологічні заходи у вигляді бесід та лекцій.

Два водно-болотні угіддя міжнародного значення (основна частина ВБУ

«Заплава Прип'яті», загальною площею 12000 га та крайня північна частина ВБУ «Заплава Стоходу», загальною площею 10000 га), знаходяться на території національного природного парку «Прип'ять-Стохід».

Загалом екологічний стан ВБУ на території НПП «Прип'ять-Стохід» задовільний. Такому стану справ сприяла, зокрема стабілізація гідрологічного режиму на ключовій ділянці: р. Прип'ять-Вижівський водозабір-канал Вижівський-оз.Біле, а також на ділянці р. Прип'ять від Вижівського водозабору до кордону з Рівненською областю (стабілізація спостерігається упродовж 2 останніх років).

На території зазначених вище ВБУ протягом вегетаційного періоду і періоду масового розмноження тварин, поряд з цим були загалом стабільні рівні води на усіх водоймах НПП, що забезпечило разом з охороною території НПП їх оптимальне відтворення.

Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» (далі – «парк») займає площу 39315,5 га, і з моменту утворення (2007 р.) ландшафтне та біологічне різноманіття взяте під посилену охорону.

На території парку знаходяться частини 2 водно-болотних угідь міжнародного значення: «Заплава Прип'яті» та «Заплава Стоходу», а також транскордонне водно-болотно-угіддя «Стохід-Прип'ять-Простир» (українсько-білоруське водно-болотне угіддя). На цих територіях під особливу охорону взяті місця зростання рідкісних видів рослин і місця поширення рідкісних видів тварин, головним чином водоплавні та болотні види птахів, які у період міграцій утворюють скупчення до 20 тисяч особин.

Співробітниками наукового відділу парку у 2016 р. проведено науково-дослідні і моніторингові роботи на 20 постійних пробних площах за станом рідкісних видів рослин і тварин, а також обліки осінніх мігруючих птахів, зокрема водоплавних і навколоводних; перевірка на заселеність штучних гніздівель гоголя (Червона книга України) і обстеження стану водойм парку у період найбільшого обміління. За обліками чисельності рідкісного птаха очеретянки прудкої встановлено незначні коливання виду по основних місцях оселення виду, які проводили співробітники парку за участю німецьких, польських і литовських фахівців (червень 2016 р.) на території двох ВБУ, що свідчить загалом про стабільність виду Прип'ятського популяційного угруповання.

Також, співробітниками наукового відділу парку завершено проведення Атласних робіт про гніздові птахи Бучинської і Сваловицької дач, які разом з 5 науковими статтями і короткими повідомленнями опубліковані, і які повністю або частково стосуються водно-болотних угідь.

Загалом ВБУ на території парку у 2016 р. знаходилися у задовільному стані, незважаючи на одне з найбільших за останні роки природне понижень рівнів води на водоймах у зв'язку із відсутністю опадів в регіоні та Україні. Важливою умовою подальшого збереження ВБУ є недопущення реалізації проектів з «заходів від підтоплення повеневидами водами рік Прип'яті та Стоходу і покращення гідрологічного режиму», шляхом будівництва дамб, насосних станцій.

Загалом екологічний стан ВБУ міжнародного значення Волинської області – задовільний.

5.4.3. Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина.

Біосферні резервати створені для вирішення найважливіших питань по проблемах охорони природи і збереження біологічного різноманіття і біологічних ресурсів. Концепція біосферного резервата була розроблена в 1974 році робочою групою програми “Людина і біосфера” МАВ ЮНЕСКО.

В існуючій на сьогодні в Україні мережі національних природних парків Шацький НПП, виходячи з ландшафтних позицій, представляє озерні, та болотні екосистеми західнополіського типу, і за характером озерного комплексу, флористичними, фітоценотичними і геоморфологічними особливостями, за характером орнітофауни не має аналогів в Україні. У результаті вивчення рослинного покриву та тваринного світу Шацького НПП (на площі 32830 га) підтверджено важливе природоохоронне значення цього об’єкта для збереження біоти регіону Західного Полісся в цілому. Разом з тим репрезентативність Шацького парку ще не відповідала сучасним вимогам до природоохоронних територій такого рангу і потребувала підвищення.

З поліпшення збереження, відтворення, а також раціонального використання унікальних поліських комплексів Шацького поозер’я, посилення охорони водно-болотних угідь міжнародного значення і сприяння розвитку міжнародного співробітництва в галузі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Указом Президента України за № 992/99 від 16 серпня 1999 року територію парку розширено на 16166,6 га і становить 48977 га.

Рішенням 17-ї сесії Бюро Координаційного Комітету ЮНЕСКО-МАВ від 29 березня 2002 року території Шацькому національному парку було надано статус “Шацького біосферного резервату ЮНЕСКО МАВ”.

За результатами рішень Бюро Координаційного Комітету ЮНЕСКО МАВ адміністрації Шацького парку було запропоновано провести відповідну роботу по розширенню території “Шацького резервату біосфери” за рахунок земель, що знаходяться на південному заході та півночі і межують із державною границею Україна-Польща та Україна-Беларусь, що дозволить поєднати міждержавні природоохоронні території для збереження біорізноманіття та сталого розвитку і соціально-економічного стану регіону.

Після розширення Шацький НПП в існуючих границях має високий рівень статично-об’єктної репрезентативності щодо флори та рослинності і практично забезпечує повне виявлення біорізноманітності Західнополіського регіону. З включенням у межі парку оригінальних лісових масивів ДП «Шацьке УДЛГ», зокрема урочищ «Тугор», «Втенське», «Красний Бір», «Ялиник» флористичне і фітоценотичне представництво значно зросло. До того ж північно-західна приєднана частина сучасної території Шацького НПП є досить різноманітною і в геоморфологічному, і в ботанічному, і в лісівничому відношеннях.

В межах території приєднання знаходяться найбільші підвищення у рельєфі (околиці с.Ростань), представлені моренними горбами та підвищеннями з близьким заляганням крейди, що значно розширило спектр екологічних умов

Шацького НПП. Особливості геологічних відкладів та рельєфу зумовлюють розподіл рослинності та формування рослинних угруповань, структуру екологічних рядів.

Характеризуючи рослинність цієї частини, слід зазначити, що певажаючими по площі тут є різновікові соснові та вільхові ліси. Соснові бори представлені насадженнями широкого екологічного спектру – від сухих до мокрих; значною є участь лісових культур сосни різного віку. Так, моренні гряди вкриті сосняками кладонієвими (з перевагою кладонії оленячої, лісової, бокальчатої, цетрарії ісландської та участю ксерофітів - костриці овечої, булавоносця сіруватого тощо). Зрідка трапляються й куртини сосни з домінуванням мучниці звичайної в наземному покриві; як правило вони формуються в місцях, пройдених лісовими пожежами. Екологічний ряд соснових фітоценозів є типовим для Полісся: на вершинах горбів формуються соснові ліси лишайникові, нижче по схилу – вересові, далі їх заміщують зеленомохові, орляково-чорницеві, молінієві, лохинові, багнові та сфагнові угруповання). Соснові ліси сфагнові з подальшим підвищенням рівня обводненості і застійності води змінюються рідколісними сосново-пухівково-сфагновими болотами (наприклад, болото Втенське). Відмічено й фрагменти таких цікавих асоціацій як сосняки мітлицеві (постпірогенні та постпасквальні варіанти сукцесійних змін соснових лісів), а також сосняки лерхенфельдієві, що приурочені до моренних відкладів.

Підвищення з близьким заляганням крейди зайняті насадженнями неморального типу з перевагою граба, дуба, участю ільма та вільхи в пониженнях. В таких насадженнях зростає багато рідкісних видів рослин-мегатрофів, але домінантами трав'яного покриву переважно є зірочник гайовий, яглиця, квасениця, деколи трапляється участь плюща в приземному ярусі фітоценозів.

Вільхові ліси, як правило, заболочені, і представлені вільшняками побережноосоковими з участю болотного різнотрав'я, кропивними, а на сухіших ділянках – вільшняками гравілатовими.

Фрагментарно представлені похідні березові (звичайномітлицеві, чорницеві, жіночопаротеві) та осикові ліси. Останні, як правило, формують кільцеві смуги довкола блюдцеподібних середлісових западин. Відмічені й угруповання тополі білої, вірогідно антропогенного походження.

28 жовтня 2011 року в м. Києві відбулася офіційна церемонія підписання Угоди між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Республіки Польща для створення нормативно-правової бази співробітництва між цими країнами у сфері охорони і сталого використання території Транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» створений на виконання Закону України від 21 вересня 2000 року № 1989-III «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». До складу Транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» включено біосферні резервати «Шацький» (Україна), «Прибузьке Полісся» (Білорусь) та «Західне Полісся» (Польща).

У 2017 році спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України та Шацьким національним природним парком управлінням екології організоване V засідання Координаційної ради транскордонного Білорусько-Польсько-Українського біосферного резервату «Західне Полісся» на території Шацького національного природного парку, на якій визначено основні природоохоронні напрями роботи для забезпечення сталого екологічного розвитку біосферного резервату.

Шацький біосферний резерват забезпечує збереження біорізноманіття, сталий розвиток та моніторинг природного довкілля в регіоні Західного Полісся. Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся» виконує ті ж самі функції, але на значно більшій частині одного з найбільших регіонів Європи – Полісся, а також забезпечує сталий розвиток на транскордонній території, що також стає важливою ділянкою Пан'європейської екомережі.

Дана територія характеризується значною кількістю озер, боліт, лісових масивів та лук з типовою для них флорою і фауною, включаючи велике число рідкісних та зникаючих видів Червоної книги України та міжнародних “червоних” переліків. Західне Полісся є найбільшим в світі ареалом поширення глобально зникаючого вида очеретянки прудкої (*Acrocephalus paludicola*). Воно є також середовищем існування таких видів птахів як глушець (*Tetrao urogallus*), коловодник ставковий (*Tringa stagnatilis*), журавель сірий (*Grus grus*) та інших, які в Європі знаходяться під загрозою зникнення. Територія також розглядається як важливий пункт на перехресті двох міграційних шляхів птахів – північно-південного Біломоро-Балтійсько-Середземноморського та широтного східно-західного. Тому цей регіон є дуже важливим місцем відпочинку птахів під час їх міграцій.

Види рослин *Silene lithuanica* та *Festuca polessica* є видами-ендемами цього регіону. Тут реєструються 4 види роду *Orchis*, які також відносяться до рідкісних, а такі види як *Cladium mariscus*, *Cypripedium calceolus*, *Aldrovanda vesiculosa* та *Liparis loeselii* є рідкісними і зникаючими на національному рівні.

5.5. Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон.

Волинська область володіє значними туристично-рекреаційними ресурсами, які використовуються не в повній мірі та мають потенціал для організації відпочинку та оздоровлення, в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності. На території області під охороною держави перебуває 1534 об'єкти культурної спадщини, налічується 20 історичних населених місць, діють два історико-культурні заповідники, знаходиться 231 рекреаційна зона та три Національні природні парки, достатньо розвинена мережа туристично-рекреаційних закладів.

Функціонують 2 природоохоронні, науково-дослідні, рекреаційні установи загальнодержавного значення – Шацький національний природний парк та національний природний парк «Прип'ять-Стохід», на території яких, відповідно до функціонального зонування, виділено зони стаціонарної та регульованої рекреації.

Шацький НПП базується на системі природоохоронних і рекреаційних

територій, доріг, туристично-екскурсійних маршрутів, центрів обслуговування, населених пунктів, в якій виділена головна під'їзна транспортно-екскурсійна дорога Ковель – Любомль – Брест, що пересікає парк з півдня на північ, визначаючи основні в'їзди в парк південний – Любомльський і північний – Брестський.

Кільцева туристично-екскурсійна дорога, огинаючи оз. Світязь, забезпечує під'їзд до зон відпочинку, виключаючи транспортний рух у середині зон, а також сполучає мережею існуючих доріг населенні пункти у системі розселення, що склалася. В побудові транспортної і туристично-екскурсійної мережі максимально використано мережу існуючих доріг та піших стежок.

Структура території Шацького національного природного парку прийнята з врахуванням сучасного та перспективного господарського і рекреаційного використання територій і базується на комплексному аналізі, характеристики і оцінки його природних ресурсів.

Багаті рекреаційно-курортні ресурси району розташування Шацького НПП роблять його перспективним для організації відпочинку, туризму, санаторного лікування.

Система доріг і туристичних маршрутів об'єднує територію в єдину планувальну систему і сприяє оптимальному обслуговуванню і ознайомленню з ландшафтами і видатними місцями парку.

Озера Світязь, Пісочне, Пулемецьке, Люцимер, Соминець, Кримно, Чорне і прилеглі до них території, являються традиційними місцями масового організованого і не організованого відпочинку, і складають територію, яка найбільш піддається впливу урбанізації. Вона представлена типовим Поліським ландшафтом з рівнинним рельєфом та відкритими просторами прилеглими, як правило, до озер заболоченими територіями, та лісовими масивами, що складаються з соснових, дубових, вільхових, і березових насаджень.

На даний час в Шацькому національному природному парку функціонує чотири зони відпочинку, які потребують реконструкції з врахування наступних вимог:

- поліпшення санітарно-гігієнічних умов для відпочинку відповідно до функціонального зонування, яке склалося;
- упорядкування і благоустрій мережі вулиць і проїздів при максимально можливому збереженні планувальної структури, яка склалося;
- забезпечення санітарно-гігієнічних умов в експлуатації рекреаційних об'єктів;
- удосконалення забудови на основі збереження існуючих капітальних і придатних для тривалої експлуатації будинків і споруд, поступової заміни старого житлового фонду із винесенням із прибережно-захисних смуг;
- поліпшення культурно-побутового обслуговування і створення громадського центру в результаті будівництва установ і підприємств, яких не вистачає;
- підвищення ефективності використання території зони відпочинку за рахунок освоєння вільних земель, непридатних для сільськогосподарського використання;
- інженерне обладнання, зовнішній благоустрій та озеленення території.

Зона відпочинку “Гряди” – основна об'ємно-просторова домінанта

рекреаційних масивів, яка виконує функції рекреаційного центру Шацького НПП. Вона розташована на східному узбережжі оз. Світязь на території смт Шацьк на відстані 1 км від автодороги Любомль – Шацьк – Піща. Територія зони займає площу 28,25 га. Основна частина її зайнята базами відпочинку – 20,0 га з одночасним проживанням 2071 чол., решта – установами соціально-культурного обслуговування, зеленими насадженнями загального користування, пляжами. Територія зони має високу природну цінність, привабливість, значний рекреаційний потенціал: пляжі, лісові масиви, луки. Матеріально технічна база рекреаційної зони “Грядя” налічує 57 баз відпочинку.

Основними недоліками існуючої зони відпочинку є невисокий ступінь комфортності та благоустрою, недостатній рівень соціально-культурного обслуговування. Централізовану мережу водопостачання обслуговують чотири свердловини. Для запобігання забруднення території побутовими стічними водами було збудовано самопливний та напірний колектор з відводом стоків на новозбудовані очисні споруди. Для покращення санітарних умов на окремих базах було збудовано нові санітарно-технічні блоки. Бази розміщені, в основному, не в капітальних і старих будівлях, які потребують реконструкції або зносу. Протяжність берегової смуги становить 2,19 км. В зоні відпочинку відсутнє чітке зонування – стихійно організовано пляж, культурно-побутове обслуговування, відсутні спортивні майданчики.

На сьогодні розроблено і затверджено у встановленому порядку детальний план рекреаційної території “Грядя” смт. Шацьк, де планувальна структура зонування території зони відпочинку “Грядя” прийнята відповідно до містобудівної ситуації, що склалася в зоні існуючих баз відпочинку та придатних ландшафтів для будівництва нових закладів рекреації. Проектом організації території визначенні – оздоровча зона закладів відпочинку, громадські центри з установами обслуговування, пляжі з припляжними зонами, ландшафтно-рекреаційна зона.

Оздоровча зона складається з двох комплексів закладів відпочинку. Один комплекс – це існуючі бази відпочинку, другий – перспективні вільні від забудови території. З метою впорядкування і благоустрою території та доведення існуючої місткості баз до нормативної на першу чергу зносяться всі старі споруди, що не придатні до експлуатації в подальшому. На другу чергу передбачено знесення некапітальних споруд. На території баз відпочинку будуть зведені нові сучасні корпуси з розрахунковою місткістю відповідно до загальної площі території кожної окремої бази. Частина споруд, які межують з прибережно-захисною смугою оз. Світязь, зносяться на першу чергу реалізації проекту. Кожен новий комплекс закладів відпочинку у своєму складі має спальні корпуси розрахункової місткості, установи обслуговування, естрадні, спортивні та дитячі майданчики, приймально-медичні корпуси, місця для тимчасового паркування автомобілів. В зоні перспективної забудови комплексами відпочинку запроєктовано громадський центр та декілька рівномірно розміщених підцентрів з закладами обслуговування – їдальні, магазини, кафе. Територія прибережно-захисної смуги, що звільняється від

існуючих баз відпочинку, планується використати для організації припляжної зони із розрахунку 15 м²/чол. з прибережним ландшафтним парком, пляж розташований вздовж берегової смуги оз. Світязь, облаштовується пішохідними містками, тіньовими навісами та грибками, кабінами для перевдягання.

Зона відпочинку Світязь розташовується вздовж узбережжя оз. Світязь, багата на природні піщані пляжі місцями покритті трав'яною рослинністю, дно озера піщане з поступовим пониженням глибини. Зона виділяється як одне ціле, хоча формувалась в межах існуючого населеного пункту з врахуванням вже існуючої забудови. Тому вона не має єдиного прилеглого до всіх закладів відпочинку громадського центру, хоча таким вважається мережа кафе-барів, магазинів, і інших закладів обслуговування, що межує з деякими базами відпочинку по вул. Жовтнева с. Світязь. Загальна площа під закладами відпочинку становить 8,37 га з одночасним проживанням 454 чоловік.

Зона відпочинку розташована в сприятливому для подальшого розвитку її інфраструктури архітектурному середовищі але в окремих випадках додатково потребує: каналізування, водопостачання зовнішнього освітлення та благоустрою території кожного закладу відпочинку, пляжів і зв'язків між ними, що підняло б культурно-побутовий рівень як для відпочинку так і проживання самого місцевого населення.

Зона відпочинку “ур. Гушове” розташована за межами села Світязь на території Світязької сільської ради на південному узбережжі озера Світязь, з загальною площею під закладами відпочинку 53,02 га з одночасним проживанням 1740 чол. Природні піщані пляжі, поступово понижене дно озера, прилягаючі лісові масиви створюють сприятливі умови для відпочинку дітей. Тут розташовуються заклади відпочинку для дітей та молоді.

Зона відпочинку “Пісочне” розміщується на південно-східному узбережжі оз. Пісочне і користується великою популярністю серед відпочиваючих завдяки озеру із дуже чистою цілющою водою, піщаним дном, піщаними пляжами, лісовим оточенням з високими фітонцидними властивостями. Тут функціонує Волинський санаторій “Лісова пісня” загальнооздоровчого профілю на 420 місць та інші заклади відпочинку вищих навальних закладів м. Львова загальною площею 28,46 га. Тут також розміщено рекреаційний пункт Шацького НПП. В цій зоні відпочинку одночасно можуть відпочивати 1158 чоловік.

Варто зазначити, що значна робота проведена лісогосподарськими підприємствами області в частині створення та розміщення рекреаційних пунктів короткочасного відпочинку вздовж автомобільних доріг, навколо озерних та річкових комплексів області в межах лісового фонду.

Водні ресурси області мають значний нереалізований потенціал і можуть служити основою для будівництва на їх берегах будинків і баз відпочинку, пансіонатів, створення рекреаційних зон короткочасного відпочинку.

Волинська область володіє значним потенціалом мінеральних вод, які об'єднують у чотири типи, що дає можливість розвивати санаторно-курортне лікування. З глибиною залягання горизонту зростає мінералізація вод. Ці води

придатні для лікування захворювань серцево-судинної системи, системи кровообігу, гіпертонії, периферійної нервової системи та інших хвороб.

Хлоридно-натрієві води з підвищеною мінералізацією – 12-13 мг/л поширені поблизу с. Журавичі Ківерцівського району. Ці води мають домішки бромиду, йоду, радону і застосовуються для лікування серцево-судинної системи, атеросклерозу, дихальної і травної систем.

Біля м. Ковель є джерело, що не має аналогів в Україні. Це хлоридно-натрієво-йодо-бромні води. Експлуатаційний водоносний горизонт залягає на глибині понад 1300 м. Просвердлено дві свердловини, експлуатаційні запаси яких оцінені в кількості 90 м³/добу на 25-річний термін.

В області нараховується безліч пунктів лікувальних мінеральних вод. Їхні експлуатаційні запаси не встановлені та потребують подальшого дослідження.

Враховуючи запаси і якість мінеральних вод розвіданих родовищ, можна говорити про досить високий санаторно-курортний потенціал Волинської області. Цінність Журавичівського й Ковельського джерел надзвичайна, їхні лікувальні властивості забезпечують оздоровлювальний ефект на 98 %.

Волинська область має значні ресурси лікувальних грязей. Для виявлення та використання для лікування в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. В основному це гіпсові купоросні торфи з мінералізацією 2–3 г/л. Такі грязі масткі, мають високу теплоємність, бактерицидність, гігроскопічність, малу теплопровідність. У них є багато органічних сполук: бітуми, віск, смоли, оргкислоти, дубильні речовини, лігніни, цукор, крохмаль, ефірні масла, бальзами та ін. З неорганічних складників наявні окиси заліза, солі амонію, сполуки бору, барію, стронцію, титану, цирконію, ванадію, срібла, хрому, золота, йоду й ін.

Цінні лікувальні властивості, які значно переважають торф, мають сапропелі (донний мул). На Волині проведено пошуково-оціночні роботи й детальну їх розвідку на 191 озері із загальною площею 6802,4 га. Запаси сапропелю в області – понад 270 млн тон. Найбільш придатні для лікування сапропелі органічного й органічно-силікатного походження, які володіють високими тепловими та пластичними властивостями, гомогенною структурою, широким спектром мікро- й макроелементів, вітамінів, ферментів, біологічно активних речовин. За допомогою сапропелю лікують захворювання серцево-судинної, нервової систем, опіки, хвороби суглобів, шкіри, ревматизм.

5.6. Туризм.

Програма розвитку туризму та рекреації у Волинській області на 2016 – 2020 роки розроблена відповідно до основних вимог законів України «Про туризм», «Про курорти» та спрямована на реалізацію положень Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року.

Основною метою Програми є втілення заходів, спрямованих на створення якісного, конкурентного на вітчизняному та міжнародних ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби широких верств населення, забезпечити соціально-економічний розвиток краю, зберегти та з популяризувати природну та історико-культурну спадщину, забезпечити

додаткові грошові надходження до бюджетів усіх рівнів.

Основними завданнями Програми є:

- забезпечення сталого розвитку туристичної галузі, високого рівня послуг;
- збільшення кількості туристичних та екскурсійних відвідувань краю;
- створення нових робочих місць;
- збільшення частки доходів від туристичної галузі у бюджетах усіх рівнів;
- створення позитивного іміджу області на всеукраїнському та міжнародному рівнях.

Туристична діяльність як галузь економіки повинна бути введена в русло збалансованого розвитку. Це означає, що екологічні питання повинні бути інтегрованими в економічну сферу туристичної діяльності.

Характеристика доходу населення Волинської області свідчить про наявність сприятливих соціальних переваг щодо функціонування туристичного ринку. Свідченням цього є збільшення туристичних потоків Волинської області за 2016-2017 роки, які підтверджують зростання попиту та пропозиції на туристичних ринках області. Виїзний туризм на території Волині розвивається більш стрімкими темпами, ніж іноземний, тому стратегічною метою розвитку туризму в області є створення конкурентоспроможного туристського продукту, який зможе гідно репрезентувати себе на міжнародному ринку.

Транскордонне розташування, кліматичні умови, великі лісові масиви, водні об'єкти, різноманітність флори і фауни, наявність мінеральних джерел та запасів лікувальних грязей створюють умови для відпочинку і оздоровлення, а саме – для розвитку різноманітних видів туризму на теренах Волинської області. Туристичних об'єктів для задоволення найрізноманітніших бажань туристів є більш, аніж достатньо. Іноземних туристів приваблюють наші природні та історико-архітектурні ресурси, тому туристичний потенціал області можна згрупувати таким чином:

- спортивний туризм;
- оздоровчо-пізнавальний;
- зелений туризм;
- етнічний туризм;
- водний туризм;
- аматорський туризм: (мисливство та рибальство);
- релігійно-сакральний туризм;
- діловий туризм.

До культурно-історичних пам'яток Волині належать:

- археологічні знахідки, що поділяються на дві групи: місця поселення стародавніх людей (стоянки, городища, поселення, селища, міста) і місця поховань (кургани, могильники, могили). Найбільше пам'яток археології виявлено в Луцькому та Володимир-Волинському районах;
- пам'ятки архітектури: культові споруди, замки, палаци, громадські житлові будівлі, сучасні архітектурні ансамблі. В області нараховується понад

150 пам'яток архітектури, 101 із них – державного значення;
– музеї, картинні галереї, меморіальні дошки, обеліски, меморіали та ін.;
– етнографічна різноманітність, що представлена народними ремеслами, фольклором, народним одягом, говірками.

Найцікавішим туристичним об'єктом міста Луцька є архітектурно-історичний заповідник «Старе місто». На його території наявні найцікавіші архітектурні пам'ятки. Насамперед, це Луцький замок (Любарта), який складається з трьох веж, фортечних стін, княжого палацу, решток церкви Іоанна Богослова.

На Замковій площі розміщено комплекс монастиря єзуїтів, що складається з колишніх будинку колегіуму, житлових і службових будівель монастиря, костелу Святого Петра й Павла (1606–1610 рр.). Розкопані і реставруються підземні споруди костелу, які вже відкрито туристам.

Домініканський монастир мав багату бібліотеку, цінні твори живопису. При ньому діяли школа, шпиталь, друкарня. Особливу культурно-історичну місію виконувала Христовоздвиженська церква (XVII ст.) Біля церкви розміщено комплекс Луцького братства, членами якого були видатні церковні та громадські діячі України: Петро Могила, Ісаак Борискевич, Єлизавета Гулевичівна, Данило Братковський. Тут засновано першу в Луцьку друкарню.

Дуже цінні пам'ятки збереглись у місті Володимирі-Волинському. Успенський собор – унікальний пам'ятник періоду Київської Русі – споруджений у 1152–1160 рр. За величиною він одна з найбільших споруд XII століття.

Василівська церква-ротонда (кругла в плані будівля) – досить рідкісний тип храму, витончена творчість геніального майстра, яка не має собі аналогів у світовій архітектурі. У плані це майже кругла – 8-пелюсткова форма, що складається з поєднання відтінків дуг.

На місці Берестечківської битви споруджено храм-пам'ятник «Козацькі могили», у якому поховано рештки героїв, котрі полягли в бою. Над гробницею-саркофагом піднялася 40-метрова Георгіївська церква. На цей пагорб перенесли з села Острів Михайлівську церкву, яку з'єднали з Георгіївською підземним переходом. До 340-річчя битви відкрили монументальну скульптурну композицію, що символізує велич та героїзм козацтва та України. Із 1991 року на місці Берестечківської битви засновано національний історико-меморіальний заповідник.

У селі Рокині створено Міжгосподарський народний музей історії сільського господарства Волині. Його численні експонати розповідають про виникнення й розвиток землеробства та тваринництва на Волині, починаючи від первіснообщинного ладу й до сьогодні.

Славу селу Колодяжне принесла сім'я Косачів. Тут чимало років жила Олена Пчілка, пройшло дитинство української поетеси Лесі Українки.

Отже, у Волинській області наявна значна кількість цікавих пізнавальних об'єктів історії, культури, мистецтва. Більшість із них – екскурсійні, які включені, або можуть бути включені в програму туристичних маршрутів.

Багата історико-культурна спадщина, озера, ріки, ліси з цілющими

дикоростучими ягодами та грибами, лікувальні торф'яні грязі, джерельні мінеральні води чотирьох типів, мисливство, рибальство створюють всі необхідні передумови для організації і функціонування лікувально-оздоровчого, культурно-пізнавального, спортивного, мисливського, сільського та інших видів туризму.

В області ведеться активна робота по залученню майстрів народного мистецтва до реалізації культурно-дозвіллевих проєктів, розроблених на основі української традиційної культури та її регіональних особливостей.

Облдержадміністрація постійно сприяє популяризації народних традиційних ремесел Волині шляхом організації персональних виставок, виставок-продажів, ярмарків народного мистецтва, забезпечує участь майстрів народного мистецтва у міжнародних, всеукраїнських, обласних, регіональних фестивалях та інших мистецьких імпрезах. Значна робота ведеться із залучення населення до заняття сільським туризмом. Протягом терміну дії програми комунальним підприємством «Волинський обласний екскурсійно-методичний центр» та громадським об'єднанням «Волинські перспективи» проведено безліч семінарів на тему: «Сільський туризм – шлях до самореалізації» в усіх районах області. Їх учасниками стали більше 4500 власників особистих селянських господарств, які отримали інформацію про можливість зайняття сільським туризмом, як додатковим видом діяльності, альтернативним видом самозайнятості, ознайомились із діяльністю кращих садиб сільського туризму.

За сприяння обласного центру зайнятості діє школа культури і туризму де можна навчитись або підвищити кваліфікацію з народних ремесел, мистецтв, обрядів, методики обслуговування туристів тощо. Рожищенською райдержадміністрацією та садибою «Мальованка» в с. Дубище щорічно проводиться Фестиваль зеленого туризму «Мальованка».

Перспективним є залучення інвестицій у розвиток сільського туризму на Волині. Є можливості створення маршрутів з включенням територій сусідніх держав Хелмського повіту Люблінського воєводства Республіки Польща та Брестської області Республіки Білорусь, розроблення спільного міжнародного туристичного продукту.

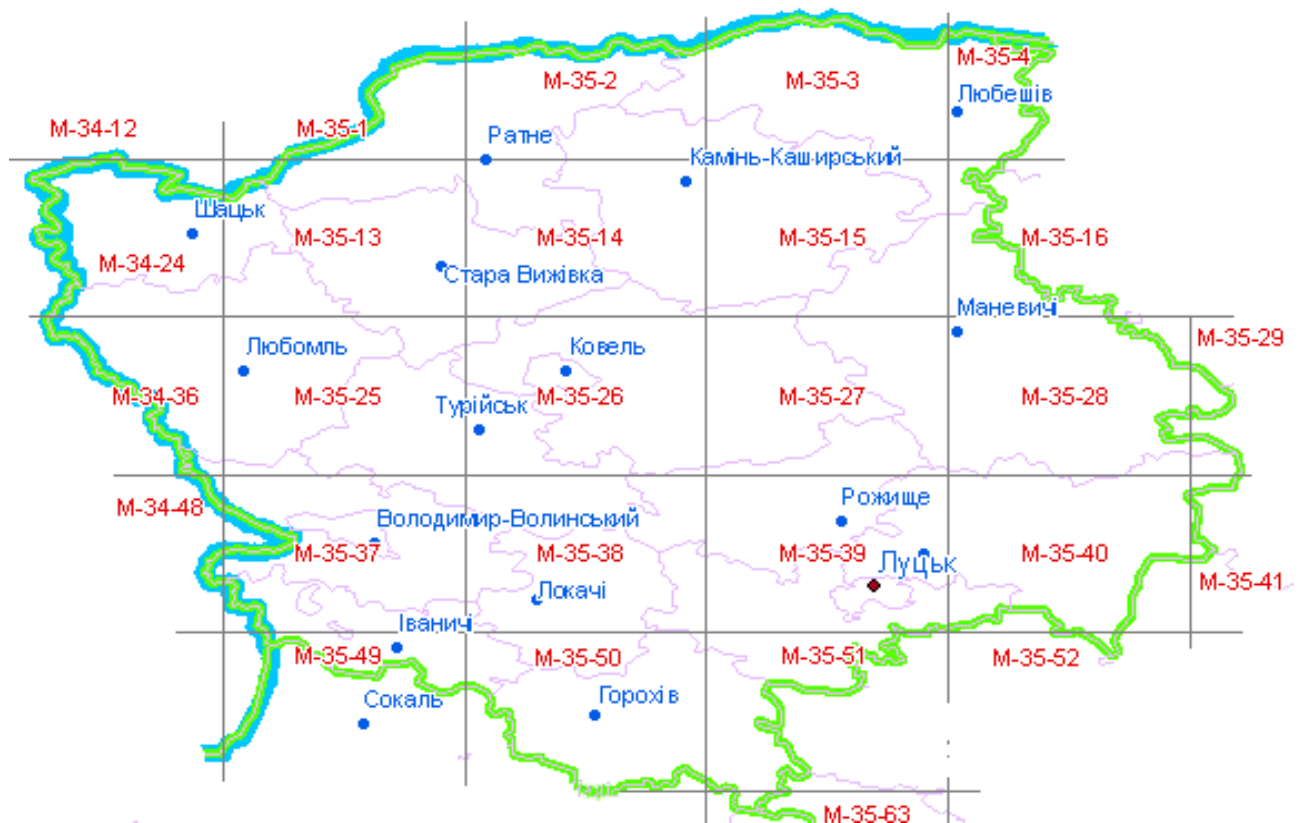
Яскраві регіональні особливості Волинської області, поряд з багатим природно-ресурсним та історико-архітектурним потенціалом, створюють всі передумови для організації сучасної туристичної інфраструктури і розвитку вітчизняного та міжнародного туризму на її території.

6. Земельні ресурси і ґрунти.

6.1. Структура та використання земельних ресурсів.

6.1.1. Структура та динаміка основних видів земельних угідь.

Земельний фонд області за станом на 01.01.2018 року становить 2014,4 тис. га, з них 1048 тис. га або 52% відсотка займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності земель. За останні 15 років у структурі земельного фонду Волинської області відбулися незначні зміни, загальна площа земель залишилася незмінною (2014,4 тис. га). Площа сільськогосподарських угідь збільшилась на 0,4 %.

Важливим показником, який характеризує територію з екологічного погляду є наявність відкритих земель без рослинного покриву, до котрих відносять яри, кам'яністі місця та піски. Проте землі без рослинного покриву розміщені на території області нерівномірно. Екологічно нестабільні землі переважають у північних районах області. Це можна пояснити ґрунтово-геологічними умовами поліського регіону. Найбільшу кількість земель без рослинного покриву зосереджено на території Володимир-Волинського району. Практично відсутні порушені землі без рослинного покриву у південних та центральних районах області.

Найменш аграрно освоєними є північні райони області, частка орних земель у їх структурі не перевищує 20 %. Найменше орних земель у Шацькому (15,8 %), Любешівському (16 %), Маневицькому (16,6 %), Камінь-Каширському (19%) районах. Це зумовлено високою лісистістю та наявністю природоохоронних об'єктів.

На основі різночасового аналізу структури землекористування вдалося встановити певні особливості: у межах поліської частини Волинської області переважають території, які збереглись у природному стані, а саме: ліси та

лісовкриті території, луки й пасовища; у південних лісостепових районах переважають антропогенно змінені землі – землі сільськогосподарського призначення. Характеристику та структуру земельного фонду Волинської області можна побачити в таб. 6.2.

Структура земельного фонду регіону

Таблиця 6.2

Основні види земель та угідь	2013 рік		2014 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальна територія	2014,4	100	2014,4	100	2014,4	100	2014,4	100	2014,4	100
у тому числі:										
1. Сільськогосподарські угіддя. з них:	1048,4	52	1048,7	53	1048	52	1047,6	52	1048	52
рілля	673,2	33	673,2	33	672,6	33	672,6	33	672,6	33,4
перелоги	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	11,7	0,6	11,7	0,6	11,7	0,6	11,7	0,6	11,7	0,6
сіножаті	161	8	161,2	8	161,7	8	161,9	8	161,7	8
пасовища	202,5	10	202,6	10	202	10	201,4	10	202	10
2. Ліси та інші лісовкриті площі	697,7	35	697,7	35	697,7	35	697,7	35	697,7	34,6
з них вкриті лісовою рослинністю	646,4	32	646,5	32	646,5	32	646,5	32	646,5	32,1
3. Забудовані землі	60	2	60,1	2	60,7	3	61,2	3	61,2	3
4. Відкриті заболочені землі	115,9	6	115,9	6	115,8	6	115,8	6	115,8	5,8
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	14,5	0,7	14,5	0,7	14,6	0,7	14,5	0,7	14,6	0,7
6. Інші землі	77,9	4	77,5	4	77,6	4	77,6	4	77,6	3,9
Усього земель (суша)	1969	98	1969	98	1969	98	1969	98	1853,2	92
Території, що покриті поверхневими водами	45,4	2	45,4		45,4	2	45,4	2	45,4	2

Структура земельного фонду області свідчить, що більше половини території зайнято сільськогосподарськими землями – 1048 тис. га (52%), в тому числі рілля – 33% (672,6 тис. га), багаторічні насадження – 0,6% (11,7 тис. га),

сіножаті – 8% (161,9 тис. га), пасовища – 10,0% (202 тис. га). Під лісами та лісовкритими площами знаходиться – 697,7 тис. га або 34,6 %, забудовані землі займають – 61,2 тис. га або 3%, болота – 115,8 тис. га або 6 %, відкриті землі без рослинного покриву – 14,6 тис. га або 0,7%, води – 45,4 тис. га або 2%.

6.1.2. Стан ґрунтів.

Ґрунти є одна із найважливіших складових частин природних комплексів, оскільки вони утворилися внаслідок взаємодії компонентів ландшафту.

Ґрунтовий покрив області надзвичайно строкатий, особливо в поліській зоні, що зумовлено впливом геологічних і геоморфологічних особливостей місцевості, клімату й рослинності. Поряд із ґрунтами, які мають високу природну родючість, наявні низькородючі, що мають відповідні фізико-хімічні особливості, запаси поживних речовин, гранулометричний склад й інші показники. Це впливає на розміщення сільськогосподарських культур, технологію їх вирощування, концентрацію та спеціалізацію виробництва, на величину і якість урожаю.

Відмінні особливості природних умов Полісся й Волинської височини позначилися на процесах ґрунтоутворення. На Поліссі переважають дерново-підзолисті, дернові оглеєні, лучно-болотні, торф'яно-болотні та торфові на торфовищах низинних, а на Волинській височині – сірі й темно-сірі опідзолені та чорноземи, на заплавах приток Західного Бугу й Стиру – торф'яно-болотні та торфові на торфовищах низинних.

Торфові ґрунти охоплюють 244,3 тис. га, або 12,9 %. Займають найбільші площі в долині річки Прип'ять та межиріччя Турії й Стоходу північніше Камінь-Каширського, а також межиріччя Стоходу та Стиру північніше від Маневич і на північний захід від Любомля до Західного Бугу. Площа всіх типів ґрунтів на території Волинської області сягає 1903,0 тис. га.

У структурі ґрунтового покриву Волинської області значні площі – 1076,7 тис. га (56,7 %) – займають гідроморфні ґрунти; серед них – лучно-болотні, болотні, торфово-болотні й торфові – 411,4 тис. га (21,7 %). Вони поширені майже в усіх адміністративних районах, із них площа антропогенно-змінених ґрунтів, що утворилися внаслідок осушення, становить 59,2 тис. га (3,1 % загальної площі сільськогосподарських угідь) і має тенденцію до зростання.

Реакція ґрунтового розчину відіграє важливу роль у розвитку рослин і ґрунтових мікроорганізмів, впливає на швидкість і напрямок перебігу в ньому хімічних і біохімічних процесів. Засвоєння рослинами елементів живлення, інтенсивність мікробіологічної життєдіяльності, мінералізація органічної речовини, розкладення ґрунтових мінералів і розчинення різноманітних важкорозчинних сполук, коагуляція і пептизація колоїдів та інші фізико-хімічні процеси великою мірою визначають реакцію ґрунту.

Для забезпечення нормального розвитку сільськогосподарських культур в умовах зростаючого забруднення оточуючого середовища ґрунти потребують тривалого екологічного обстеження – моніторингу.

В області моніторинг за станом забруднення ґрунтів здійснюють:

- Волинська філія ДУ «Держгрунтохорона»;
- державна екологічна інспекція у області;
- головне управління Держгеокадастру у Волинській області.

Волинською філією щорічно проводиться агрохімічне обстеження та паспортизація земель сільськогосподарського призначення у господарствах всіх форм власності і сільських радах на площі близько 100 тис. гектарів, з якої відбирається 12 – 13 тисяч ґрунтових зразків і проводяться до 60 тисяч аналізів з метою визначення показників родючості ґрунтів і рівнів забруднення їх важкими металами, радіонуклідами і залишковими кількостями пестицидів. На основі цих досліджень проводиться узагальнення отриманих результатів агрохімічного обстеження ґрунтів за типами сільськогосподарських угідь, розробляються агрохімічні картографи та паспорти кожного поля (ділянки) та конкретні науково обґрунтовані рекомендації по ефективному, екологічно безпечному застосуванню агрохімічних заходів.

Агрохімічні дослідження 2017 року свідчать, що середньозважений вміст рухомих фосфатів у ґрунтах обстежених районів знаходиться в межах 148-158 мг/кг ґрунту, що відповідає підвищеній та високій забезпеченості, а в середньому він високий і становить 152 мг/кг ґрунту.

Із загальної кількості обстежених земель 0,94 % мають дуже низький і низький вміст рухомого фосфору, 22,27 % характеризуються середнім вмістом фосфору, і 76,79 % площ добре забезпечені цим елементом.

Середньозважений вміст рухомих сполук калію в обстежених районах знаходиться в межах 94 - 102 мг/кг ґрунту, що відповідає середній забезпеченості.

Результати досліджень звітного періоду вказують, що 83,01 % земель обстежених районів мають дуже низький і низький вміст гумусу, 16,31 % - середній і лише 0,70 % обстежених площ мають підвищений вміст гумусу.

Середньозважений показник вмісту гумусу становить у Володимир-Волинському районі 1,58 %, в Горохівському - 1,66% та в Іваничівському - 1,49 відсотки, що відповідає низькому вмісту.

6.1.3. Деградація земель.

Однією з найважливіших оцінок стану навколишнього природного середовища є родючість ґрунтів, збереження якої залишається ключовою проблемою охорони природи і благополучної життєдіяльності людей. Показником родючості є вміст органічної речовини ґрунту, основну частину якої складає гумус. Він визначає рівень природної родючості ґрунту, вміст елементів мінерального живлення рослин і його фізико-хімічні властивості. Гумус відіграє важливу роль у ґрунтоутворенні і розвитку родючості, в формуванні профілю ґрунту у всіх природних зонах, причому характер цієї участі в значній мірі обумовлений складом гумусових речовин.

Досвід показує, що в сільськогосподарських підприємствах, особливо останніми роками, порушуються землеробські технології господарювання – не дотримуються сівозміни, вносяться низькі норми органічних і мінеральних добрив, не виконується вапнування кислих ґрунтів. Все це призводить до

недобору врожаю і зниження родючості ґрунтів, погіршення екологічної ситуації в цілому. Під деградацією ґрунтів слід розуміти погіршення властивостей, родючості і якості ґрунту, яке обумовлено зміною умов ґрунтоутворення внаслідок впливу природних або антропогенних чинників. У більш широкому розумінні поняття „деградація ґрунтів охоплює як погіршення основних якісних показників родючості без помітних ознак руйнування або зникнення генетичних особливостей ґрунтів, так і фізичне руйнування ґрунтових горизонтів аж до втрати ґрунтом не лише своїх функцій як середовища існування, а й повного його фізичного зникнення. Це негативне явище супроводжується зменшенням вмісту гумусу, руйнуванням структури та зниженням родючості ґрунтів. Деградація ґрунтів, а нерідко і повне їх виключення із сільськогосподарського використання, відбувається внаслідок процесів водної та вітрової ерозії, дегуміфікації, декальцинації, переущільнення сільськогосподарською технікою, нераціональної експлуатації зрошувальних систем, яка призводить до підтоплення і заболочування, вторинного засолення й осолонцювання ґрунтів, через порушення агротехніки, заростання бур'янами та чагарниками, незбалансоване застосування мінеральних добрив, забруднення токсичними речовинами, радіонуклідами, нерегульоване випасання худоби, тощо.

Найбільш поширеними видами деградації є водна ерозія, вітрова ерозія, хімічна, фізична деградація. З усіх видів деградації, якщо оцінювати їх у світових масштабах, найбільш поширеною і шкідливою є ерозія ґрунтів.

6.2. Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти.

Антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище протягом багатьох десятиріч спричинило значну техногенну ураженість агросфери. Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси регіону є сільське господарство, промисловість та транспорт. Найбільшу загрозу становлять явища, які спостерігаються в ґрунтовому покриві, де внаслідок ерозії, відкритих розробок корисних копалин та будівельної сировини, забруднення хімічними речовинами і промисловими викидами, неправильної агротехніки деградовано й виведено з використання великі площі продуктивних земель.

За низької культури сільськогосподарського природокористування, недосконалості й відсутності спеціальної сільськогосподарської техніки посилюються несприятливі процеси у ландшафтних комплексах. Це призводить до того, що природне середовище втрачає притаманні йому властивості до саморегуляції. Через частий обробіток землі розпиллюється поверхня ґрунту, здійснюється його ущільнення колесами важких тракторів і комбайнів. Однією з причин втрати родючості – є багаторазовий обробіток ґрунтів різними знаряддями за допомогою потужної і важкої техніки. Глобальною проблемою сьогодні є постійне зменшення вмісту гумусу, який відіграє провідну роль у формуванні ґрунту, його цінних агрохімічних властивостей.

Найбільш негативно впливає на земельні ресурси гірничодобувна галузь

промисловості. Під час гірничодобувних робіт змінюються природні ландшафти місцевості, порушується ґрунтово-рослинний покрив. В регіоні недостатню увагу приділяють здійсненню рекультивації земель на місці відпрацьованих відкритим способом родовищ корисних копалин, відновленню родючості й народногосподарської цінності порушених земель. Інформація щодо порушених земель та їх рекультивації наведені в табл. 6.5.

Порушені, відпрацьовані та рекультивовані землі

Таблиця 6.5

Землі	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
1	2	3	4	5	6
Порушені, тис. га	5,931	5,916	5,925	5,871	5,856
% до загальної площі території	0,29	0,29	0,29	0,29	0,291
Відпрацьовані, тис. га	3,847	3,834	3,834	3,804	3,811
% до загальної площі території	0,19	0,19	0,19	0,19	0,189
Рекультивовані, тис. га	1,472	1,488	1,488	1,54	0,004
% до загальної площі території	0,07	0,07	0,07	0,08	0,0002

6.3. Охорона земель.

Аналізом існуючого стану факторів, що не сприяють поліпшенню ситуації в питаннях земельних відносин на території області, які в цілому негативно впливають на стан дотримання вимог законодавства про охорону земель, на ефективність системи державного управління земельними ресурсами, від чого залежить координованість діяльності органів виконавчої влади в області земельних відносин, слід віднести:

- відсутність матеріалів планування території області, районів, їх окремих частин (сільських рад та їх частин) з визначенням заходів реалізації державної політики та врахуванням державних інтересів під час планування території, історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних та культурних традицій вказаних територій;

- відсутність відкоригованих у відповідності до умов сучасного розвитку планування і забудови та вимог діючого законодавства України генеральних планів населених пунктів, в тому числі міст обласного підпорядкування;

- відсутність затвердженої проектної документації по визначенню та встановленню водоохоронних зон та прибережних водозахисних смуг вздовж відкритих водойм на території області, включаючи природно-заповідний фонд;

- відсутність проектної документації по організації територій об'єктів природно-заповідного фонду, межі ПЗФ не винесені в натуру.

7. Надра.

7.1. Мінерально-сировинна база.

7.1.1. Стан та використання мінерально-сировинної бази.

За даними Державного інформаційного геологічного фонду України в надрах Волині знаходиться досить значний мінерально-сировинний потенціал, який характеризується наявністю 18 видів корисних копалин, серед яких

12 (вугілля, газ природний, торф, германій, пісок скляний, підземні прісні та мінеральні води, торф'яна грязь, сировина цементна, мідь і фосфорити) належать до корисних копалин загальнодержавного значення. Останні два види (мідь і фосфорити) розвідано недостатньо, їх запаси не визначені, а місце залягання до державного фонду розвитку поки що не віднесено.

Природний газ представлено Локачинським родовищем. у 2000 році розпочато експлуатацію родовища, запаси якого складають 1,1 млрд. м³. Балансові запаси природного газу становлять 7,8 млрд.куб.м., що дасть змогу протягом 20 років задовольняти потреби області в споживанні газу на 50 відсотків. Геологорозвідувальні роботи по пошуку газу продовжуються.

На території області повністю розвідано 11 родовищ кам'яного вугілля, балансові запаси якого становлять 69,3 млн.тонн. Нині в області функціонують 4 вугледобувні шахти ДП "Волиньвугілля", які щорічно видобувають понад 400 тис. тонн вугілля У 2001 році було видобуто 418,2 тис. тонн вугілля, у 2002 році – 435,3 тис. тонн, у 2003 році – 428 тис. тонн вугілля.

В озерах області зосереджені великі запаси сапропелю, який є значним резервом органічних добрив. Він може застосовуватися як фосфатно-вапнякові добрива, а деякі різновиди використовуватись у ветеринарії, підгодівлі худоби, косметичній промисловості та в медицині. В області виконані розвідувальні роботи на 190 родовищах, на яких розвідано 64,79 млн.т сапропелю, це складає 85,19% від республіканських. Найбільші запаси сапропелів зосереджені в Ратнівському (14,7 млн.тонн), Шацькому (9,9 млн.тонн), Старовижівському (9,1 млн.тонн) районах.

В Камінь-Каширському, Ратнівському і Старовижівському районах виявлені поклади фосфоритів. Загальна площа родовищ фосфоритів – 65,3км², середня потужність продуктивного пласта – 1,13 м.

В Ратнівському р-ні виявлено 1 родовище фосфоритів із запасами 391тис.тонн (11.1 %) та руди 4.49 млн.тонн.

В області зосереджені найбільші ресурси торфу України – 27,4%. На території області виявлено і розвідано 99 родовищ торфу запаси якого налічують 142,3 млн. т кат. АВС₁ і 12,0 млн. т кат. С₂ (21,86% від загальних запасів торфу по Україні). Крім цього, в області налічується 198 об'єктів, які не враховані балансом; з них 177 - з загальними прогнозними ресурсами 162,877 млн. т та 21 - площею до 10 га - 455 тис.т.

Незважаючи на те, що видобуток органічних та мінеральних, досить часто карбонатних, відкладів сучасних озер та торфу за останні роки значно знизився, що в свою чергу спричинило дефіцит мінеральних добрив та їх суттєве подорожчання.

З метою виявлення та використання для лікування в області обстежено 33 родовища лікувальних торфових грязей. Найбільш придатними для лікування є торфові грязі родовищ с.Головно, с.Машово Любомльського району, м.Берестечко Горохівського району, с.Журавичі Ківерцівського району, с.Троянівка Маневицького району. На родовищах торфу в області працює 3 торфобрикетні заводи по виробництву паливних брикетів. Практично зупинилось виробництво торфу в якості органічних і органо-мінеральних

добрив.

Мідно-нікелеві рудопрояви розташовані в межах Волинського блоку Українського щита. Найбільш перспективною на виявлення родовищ міді є трапова формація Волині. Відомі рудопрояви представлені самородномідним зруденінням. В цілому виявлено Волинський, Кухотсько-Волинський та Маневицький металогенічні райони. Ресурсна база Волинського металогенічного району становить 5885 тис.т самородної міді за категоріями Р1, Р2, Р3. В північно-західній частині області (ділянка Жиричі) в туфах і базальтах виявлені рудні горизонти. Середні потужності та середні вмісти самородної міді по рудних горизонтах складають відповідно: 1А – 5,7м і 0,27%, 2А – 2,23м і 0,42%, 2Б – 1,73м і 0,45%, 3А – 1,26м і 0,3%, 3Б – 1,78м і 0,32%. Мідна мінералізація супроводжується благородно-метальною. Середні вмісти в міді: золота – 8,7г/т, срібла – 706г/т, платини – 0,03г/т, паладію – 0,01г/т. Ресурсна база Кухотсько-Волинського металогенічного району становить за категорією Р3 – 4398 тис.т, Маневицького – 3837 тис.т (категорії С2, Р1, Р3). За станом вивченості найбільш перспективною є Південно-Рафалівська ділянка (знаходиться в межах Поліської низовини на території Маневицького району).

Розроблена програма "Мідь України", якою передбачено проведення пошуково-розвідувальних робіт в межах вищезгаданих рудних вузлів з метою відкриття родовищ міді.

Затверджено запаси на 1-му родовищі германію і вони становлять 218 тонн.

Область достатньо забезпечена будівельною сировиною. Розвідано 33 родовища будівельних пісків (61,02 млн.м³) та 1 родовище будівельних базальтів (запаси 18 млн.м³, що становить 29.7% від запасів по Україні), 2 родовища пісків для виробництва скла (запаси 2,11 млн. т), 8 родовищ високоякісної крейди (запаси 27.1 млн. т), яка може використовуватись для виробництва вапна, карбиду і як меліорант для розкислення ґрунтів), 1 родовище піску для пісочниць локомотивів (запаси 1,4 млн.м³), 37 родовищ цегельно-черепичної сировини із запасами 41,52 млн.м³, в тому числі глини 4,78 млн.м³ та суглинку 36,8 млн.м³. Гострою для області є проблема видобування будівельного піску (виготовлення бетону, силікатних виробів, будівельних розчинів, баластування залізниць, покриття автодоріг тощо). Із врахованих Державним балансом 33 родовищ із загальними запасами піску 61,02 млн. м³ до розробки залучено лише 16 родовищ із сумарними запасами піску 9390.64 тис. м³ за категоріями А+В+С₁. В межах області розроблялося 42 родовища корисних копалин місцевого та загальнодержавного значення (піски будівельні, суглинки, глина, крейда, торф, природний газ, вугілля, підземні прісні та мінеральні води).

Стан мінерально-сировинної бази приведено в таблиці 7.1.

СТАН МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ

Таблиця 7.1

№	Баланс Сорт,	Кількість родовищ	Одиниц я	Балансові запаси на 01.01.2015 р.*	Погашено запасів
---	-----------------	----------------------	-------------	------------------------------------	---------------------

	марка корисної копалини	Всього	Розробляється	виміру	всього		що розробляються		Видо-буток	Втрати
					A+B+C ₁	C ₂	A+B+C ₁	C ₂		
ГОРЮЧІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ										
Тверді корисні копалини										
1	Вугілля кам'яне	11	3	тис. т.	69260		12970		178	36
	Від усього в Україні,%	0,99	0,64	%	0,16		0,14		0,47	0,3
2	Торф	99	4	тис. т.	142294	11334	12133		198	64
	Від усього в Україні,%	13,64	9,09	%	21,86	10,04	22,95		33,26	75,29
3	Сапропель	190	3	тис. т.	47190	17601	1885	879		
	Від усього в Україні,%	61,69	100	%	87,29	48,53	100			
Металічні корисні копалини										
Елементи розсіяні										
4	Германій (Вугілля)	1*		тис. т.	37837					
	Від усього в Україні			%	0,44					
	Германій			тонни	218,3					
	Від усього в Україні			%	0,52					
Неметалічні корисні копалини										
Гірничохімічні корисні копалини										
5	Фасфорит (Руда)	1		тис. т.	4190,38					
	Від усього в Україні	11,11		%	1,07					
	P ₂ O ₅			тис. т.	391,02					
	Від усього в Україні			%	3,53					
Будівельні корисні копалини										
6	Крейда будівельна	7+1*	1+1*	тис. т.	27127,52		997,72		3,54	0,05
	Від усього в Україні	11,76	18,18	%	5,61		0,66		2,74	9,8
7	Сировина скляна (Всього)	2		тис. т.	2109					
	Від усього в Україні			%	0,86					
	Кварцевий пісок			тис. т.	2109					
	Від усього в Україні			%	0,94					
8	Пісок будівельний (Всього)	33+1*	16	тис. куб. м	61018,64	8800	9390,19		240,36	11,28
	Від усього в Україні	5,56	5,93	%	1,98	1,73	0,7		3,05	2,98

Пісок для автошляхового покриття			тис. куб. м	738		265			
Від усього в Україні			%	2,15		2,1			
Пісок для автошляхового покриття, будівельних розчинів, благоустрою, рекультивациі			тис. куб. м	7995,59		3243,59		53,11	2,36
Від усього в Україні			%	0,51		0,94		2,62	3,77
Пісок для бетону			тис. куб. м	1962					
Від усього в Україні			%	1,99					
Пісок для бетону гідротехнічного			тис. куб. м	4864					
Від усього в Україні			%	84,9					
Пісок для бетону, автошляхового покриття, будівельних розчинів			тис. куб. м	1248					
Від усього в Україні			%	2,05					
Пісок для бетону, будівельних розчинів			тис. куб. м	2153					
Від усього в Україні			%	0,73					
Пісок для будівельних розчинів			тис. куб. м	7145,4		2720,4		148,3	2,23
Від усього в Україні			%	1,05		0,66		11,6	9,95
Пісок для селікатних блоків			тис. куб. м	197					
Від усього в Україні			%	0,54					
Пісок для селікатних блоків, цегли			тис. куб. м	3102,6		115,6		0,24	

	Від усього в Україні			%	1,72		0,16		0,12	
	Пісок для селікатної цегли			тис. куб. м	31613,05	8800	3045,6		38,71	6,69
	Від усього в Україні			%	5,5	10,37	1,96		3,85	14,69
9	Пісок для пісочниць локомотивів	1*		тис. куб. м	1412					
	Від усього в Україні	12,5		%	12,6					
10	Камінь будівельний (Всього)	1	1	тис. куб. м	17966		17966			
	Від усього в Україні	0,11	0,22	%	0,2		0,32			
	Базальт			тис. куб. м	17966		17966			
	Від усього в Україні			%	29,69		43,58			
11	Сировина цегельно-черепична (Всього)	37	6	тис. куб. м	41524,46	1083	3265,97	1083	58,11	1,49
	Від усього в Україні	1,91	1,78	%	1,8	0,66	0,71	20,59	2,63	3,36
	Глина			тис. куб. м	4781,1					
	Від усього в Україні			%	0,91					
	Суглинок			тис. куб. м	36743,36	1083	3265,97	1083	58,11	1,49
	Від усього в Україні			%	2,38	0,81	1,2	24,7	3,78	5,5

ПІДЗЕМНІ ВОДИ

№	Корисна копалина	Кількість родовищ (ділянок)		Одиниця виміру	Балансові запаси на 01.01.2015 р.				Погашено запасів	
		Всього	Розробляється		всього		що розробляються		Видобуток	Втрачено
					A+B+C1	C2	A+B+C1	C2		
1	Води питні і технічні	22	14	тис.м куб/добу	329,855	21,8	178,115		80,766	
	Від усього в Україні	1,76	1,12	%	2,16	2,31	1,16		4,41	
2	Води мінеральні	3	2	тис.м куб/добу	670		380			
	Від усього в Україні	0,96	0,64	%	0,72		0,41		8,608	4,973
									0,11	0,14

ГОРЮЧІ КОРИСНІ КОПАЛИНИ

№	Корисна копалина	Кількість родовищ (ділянок)		Одиниця виміру	Балансові запаси	на	Погашено запасів в 2014		
		Всього	Розробляється		01.01.2015 р.	що розробляються	Видобуток	Втрати	
1	Газ вільний	1	1	млн. куб. м.	7842		1088	30	0
	Від усього в Україні	0,29	0,65		0,12		0,13	0,15	

* - загальна кількість родовищ, в т. ч. такі, що розробляються, не розробляються, експлуатаційні, резервні, перспективні для розвідки, прогностичні, охоронні, осушені, мілкопокладові – за даними Державного інформаційного геологічного фонду України.

** - дані за 2017 рік відсутні.

7.2. Система моніторингу геологічного середовища.

Підземні води є складовою частиною геологічного середовища. Державна система моніторингу підземних вод – це система проведення спостережень, збирання обробки, підготовки та передавання інформації про стан підземних вод, прогнозування його змін у природних умовах та під впливом господарської діяльності та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам гідрогеологічної обстановки та дотримання вимог екологічної безпеки.

Спостережна мережа моніторингу підземних вод державного рівня Волинської області складається із 21 спостережного пункту (с.п.), в т.ч. ґрунтової води – 9 с.п., міжпластової води – 8 с.п., опорних полігонів по вивченню умов формування експлуатаційних запасів підземних вод – 4 с.п.

7.2.1. Підземні води: ресурси, використання, якість.

Прогностичні ресурси підземних вод в Волинській області складають 2586,3 тис. м³/добу з мінералізацією до 1 г/дм³.

Волинська область розташована в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Основний водоносний горизонт питних і технічних підземних вод приурочений до відкладів верхньої крейди, місцями, у комплексі з нижньокарбовоними та девонськими відкладами.

На території області розвідані та взяті на облік балансові експлуатаційні запаси питних і технічних підземних вод, які затверджені ДКЗ СРСР, ТКЗ України, ДКЗ України по 22 ділянках з експлуатаційними запасами у кількості 329,855 тис. м³/добу за категоріями А+В+С₁ та 21,80 тис. м³/добу - за категорією С₂. Розвіданість ресурсу становить 14%.

Основні водоносні горизонти мінеральних підземних вод Волинської області приурочені до пісковиків кембрію та поліської світи протерозою, а також до відкладів верхнього девону, представлених вапняками.

На території Волинської області розвідано і взято на облік балансові експлуатаційні запаси мінеральних підземних вод, які затверджені в ДКЗ СРСР, УТКЗ, ДКЗ України по 3 родовищах. Балансові експлуатаційні запаси родовищ складають 670,000 м³/добу за сумою категорій А+В+С₁. Мінеральні води

відносяться до типу бромних, маломінералізованих без специфічних компонентів і властивостей та природно-столових. Видобуток становив 6,948 м³/добу. Одне з таких родовищ мінеральних вод – це «Лісова пісня», де на базі однойменного санаторію споруджено свердловину «Шацьк» глибиною 1258,0 м. За встановленою гідрохімічною зональністю в інтервалі глибин 1178–1252 м розкрита хлоридно-натрієва ропа з мінералізацією 70,2 г/дм³. Продуктивність свердловини незначна – 0,57 м³/год, при цьому рівень води знижується до глибини 172,0 м. Вода може використовуватися для лікувальних потреб при змішуванні з пріснішою, що циркулює у водоносних комплексах, які залягають вище.

Загалом, водозабори області працюють в сталому гідродинамічному та гідрохімічному режимі без перевищення розрахункових величин.

7.2.2. Екзогенні геологічні процеси.

Різноманітні та специфічні особливості рельєфу Волинської області, строкатість літологічної основи району сприяють розвитку на її території екзогенних геологічних процесів, таких як карст, розвіювання пісків, заболочування, бокова, площинна та лінійна (глибинна) ерозія. Формування цих процесів проходить в тісному зв'язку з неотектонічними рухами території.

Територія Волині по схемі районування карста України розташована в межах Західно-Поліської карстової області, яка характеризується змішаним типом карсту – поверхневим та глибинним. Площа поширення карсту становить 20080 км², що становить 99,4 % площі області.

Глибинний карст належить до серії тектонічних розломів і проявляється по всій мергельно-крейдянній товщі крейдяних відкладів у вигляді тріщинуватих зон з підвищеною водомісткістю. У місцях перетину тріщин утворюються воронки. Походження карстових озер також пов'язано з перетином регіональних тріщин, розломів та зон дроблення.

Поверхневий карст особливо інтенсивно розвинутий на піднятій поверхні верхньокрейдяних відкладів в центральній та північно-західній частині території області (район міст Любомль, Ковель та Турійськ). Тут в крейдяних відкладах розповсюджені воронки, розміри яких коливаються в значних межах: діаметр – від 1,5 до 40 м, глибина – від 1 до 5 м. Схили воронок в основному пологі, деколи – обривчасті. Площа розповсюдження воронок коливається від 1% до 3% в межах Волинської височини, до 20% - в межах Турійсько-Костопільської денудаційної рівнини.

В руслах або в заплавах та перших надзаплавних терасах річок Турія, Стохід, Стир та ін. широко розповсюдженою формою карсту є воронки, які сформовані виходом напірних вод. Глибина воронок сягає 10 м при глибині русла до 2 м.

Процес розвіювання має місце в північній частині області, поширений в долинах річок, найчастіше на бровках терас. На міжрічкових просторах еолові процеси розвинуті в меншій мірі, тут еолові піщані дюни опоясують крупні болотні масиви та ізометричні озерні котловани.

В результаті вітрової ерозії сформувались різноманітні по формі піщані

пагорби і дюноподібні підвищення висотою від 2 до 15м.

На умови переміщення дюнних пісків в значній мірі впливає рослинність. На даний час еолові форми рельєфу в більшості випадків закріплені лісовими насадженнями.

В результаті осушення заплав малих річок, вітрова ерозія на даний час поширена також на осушених торфовищах.

Процес заболочування найбільш поширений в межах Волинського Полісся. Цей район характеризується надмірним зволоженням, що в комплексі з плоским слабозчленованим рельєфом обумовлює широкий розвиток процесу заболочування. Особливо розповсюджено це явище в долинах річки Прип'ять і її правих притоків: Виживка, Турія та Стохід, де болотні масиви займають до 60-70% території.

Значно менше боліт та заболочених територій на півдні та центральній частині Волинського Полісся – до 40%. Заболочування даної території можна пояснити згладжено-рівнинним рельєфом незначним поверхневим стоком вод і слабою фільтруючою властивістю нижче залягаючих відкладів.

На півдні області, в межах Волинської лесової височини, болота розвинуті лише в долинах річок Західний Буг, Луга, Стир та їх притоків.

В межах області ерозійні процеси розвинуті в межах долин річок (бокова ерозія) і Волинської лесової височини, де завдяки їх діяльності створилась розгалужена мережа ярів та балок.

Бокова ерозія має незначне розповсюдження і проявляється в підмиванні та руйнуванні русел і берегів річок Західний Буг, Стир, в меншій мірі Турії, Стоходу та Прип'яті. Інтенсивність бокової ерозії різко зростає в періоди паводків.

Найбільші берегові вертикальні обриви розташовані в долинах річок Західний Буг і Стир в межах Волинської лесової височини. Висота окремих обривів сягає 20-22 м, відстань до 1-2 км.

В межах Волинського Полісся вертикальні берегові уступи зустрічаються рідше, висота їх коливається в межах 1-2 м, береги піщані і з припиненням підмивання швидко виположуються.

Площинна та лінійна ерозія (балки та яри) розвинуті виключно в межах Волинської лесової височини.

Найбільші площі, що уражені ярами спостерігаються в Луцькому, Горохівському та на південному заході Володимир-Волинського району.

Поширення екзогенних геологічних процесів (ЕГП)

Таблиця 7.2

Рік	Підтоплення		Карст			Зсуви					
	площа, тис. км ²	% від площі території регіону	площа поширення порід, здатних до карстування, тис. км ²	%	кількість карсто-проявів, од.	загальна кількість, од.	площа, км ²	%	кількість активних, од.	площа активних, км ²	%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2013	0,07	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2014	0,02	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2015	0,01	0,05	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	0,03	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2017	0,03	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-

7.3. Геологічний контроль за вивченням та використанням надр.

Здійснення державного контролю за геологічним вивченням та раціональним і ефективним використанням надр проводиться Державною службою геології та надр України.

7.4. Дозвільна діяльність у сфері використання надр.

Відповідно до наказу Мінприроди України від 26.07.2011 № 262 (зі змінами), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 29.07.2011 року № 932/19670 «Про затвердження Регламенту погодження Мінприроди України надання надр у користування», протягом 2017 року опрацьовано наступні пакети документів, які надійшли від суб'єктів господарювання до Мінприроди України, за результатами розгляду яких прийнято рішення Волинської обласної ради.

Перелік рішень Волинської обласної ради подано у таб.7.3

Таблиця 7.3

№ з/п	Дата	Назва
10/56	02.02.2017	Про внесення змін до рішення обласної ради від 14.07.2016 № 6/24 «Про погодження надання надр у користування КП «Волиньприродресурс» Волинської обласної ради (рудопрояр міді)»
10/55	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ТОВ «Гірничодобувна компанія України» (Поступельська ділянка Ратнівського родовища фосфоритів)
10/54	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ТОВ «Волинські торфи» (Бужанська ділянка торфу)
10/53	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Семеринська площа)
10/52	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Літинсько-Озерянська площа)
10/51	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Вічинсько-Доросинська площа)
10/50	02.02.2017	Про непогодження надання надр у користування ТОВ «ЗАХІДГЕОНАДРА» (ділянка бурштину «Ждань»)
13/30	12.04.2017	Про непогодження надання надр у користування ТОВ «Волинь співдружність» (ділянка «Бірківська» торфородовища «Поліське»)

13/36	12.04.2017	Про надання гірничого відводу ТОВ «ДПЗКУ - Українські органічні ресурси»
14/20	26.05.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Семеринська площа)
14/19	26.05.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Літинсько-Озерянська площа)
14/18	26.05.2017	Про непогодження надання надр у користування ПАТ «Укргазвидобування» (Вічинсько-Доросинська площа)
15/48	07.09.2017	Про надання гірничого відводу ТОВ «ПАН КРЕЙД»
15/47	07.09.2017	Про надання гірничого відводу ТОВ «ВОЛИНЬСАПРОФОС»

8. Відходи.

8.1. Структура утворення та накопичення відходів.

Основним джерелом утворення відходів у Волинській області є підприємства гірничо-добувного, машинобудівного, будівельного, деревообробного комплексів.

Протягом 2017 року в області утворювалися відходи I-III класу небезпеки (відпрацьовані люмінесцентні лампи, акумулятори, нафтопродукти, шлами гальванічного виробництва), IV класу небезпеки (відходи деревообробної промисловості), а також побутові відходи та відходи вуглевидобувної промисловості.

За даними облстатуправління, за рік утворилося 621,3 т небезпечних відходів I-III класу небезпеки, що на 174,6 т більше, ніж в 2016 році.

Накопичення відходів в області в основному здійснюються на териконах, полігонах та сміттєзвалищах ТПВ. За даними статуправління на території шахтних відвалів м. Нововолинська у 2017 році утворено 59,5 тис.т відходів вуглевидобутку. За даними райдержадміністрацій та виконкомів на кінець 2017 року на полігонах та сміттєзвалищах, які знаходяться в області розміщено 3,4 млн. тонн твердих побутових відходів. Накопичення відходів станом на початок року та показники утворення відходів у динаміці подано в таблицях 8.1, 8.2.

Накопичення відходів (станом на початок року)

Таблиця 8.1

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти підприємницької діяльності, виробнича діяльність яких пов'язана з утворенням небезпечних відходів	од.	130	
2	Накопичено небезпечних відходів (I-III кл.), усього	т	61,35	
	у тому числі:			
3	відходи I класу небезпеки	т	14,69	

4	відходи 2 класу небезпеки	т	46,66	
5	відходи 3 класу небезпеки	т	-	

Показники утворення відходів у динаміці за 2015 -2017 роки

Таблиця 8.2

№ з/п	Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік
1	Обсяги утворення відходів:			
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи, т *	95265,2	70904,0	59483,0
	Відходи за формою 14-МТП (номенклатура з 17 видів), т	-	-	-
	Небезпечні (токсичні) відходи(за формою звітності № 1 – небезпечні відходи), т	562,9	446,7	621,3
	Відходи житлово-комунального господарства, тис. м ³	960,0	993,531	1049,869
	Загальна кількість відходів, т	638849,0	684004,1	733088,7
2	Інтенсивність утворення відходів:			
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн.грн	-	-	-
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн.грн**	-	-	-
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м ³ / на 1 чол.	-	-	-

* - відходи (пуста порода від днопоглиблювальних робіт);

** - показник ВРП обласним статуправлінням не надано.

8.2. Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення).

На кінець 2017 року на території області зберігалось 61,35 т небезпечних відходів. Основну групу небезпечних відходів становлять відходи II кл. небезпеки – 46,66 т., I кл. небезпеки – 14,69 т.

Значна кількість небезпечних відходів, яка утворилася в 2017 році на території області була передана підприємствам, діяльність яких пов'язана із збиранням, видаленням та утилізацією відходів. Так, приватним підприємством «Айслаг» на території Волинської області зібрано 26,5 м³ відпрацьованих нафтопродуктів.

У 2017 році від підприємств і установ Волинської області ТзОВ «Еко-Хелп» зібрано та відправлено на утилізацію 28627 шт відпрацьованих ртутовмісних люмінесцентних ламп.

З метою вилучення небезпечних відходів із загальної маси ТПВ виготовлено і встановлено в дошкільних навчальних закладах, школах, магазинах та автозаправках м.Луцьк 87 спеціальних контейнерів для збору побутових хімічних джерел струму (батареї та побутові акумулятори).

У 2017 році загальна маса зібраних відпрацьованих батарейок та побутових акумуляторів склала понад 3 т, які будуть доставлені у м.Львів на підприємство «Аргентум» для подальшої переробки.

Основні показники поведження з відходами I-IV класів небезпеки подано в таблиці 8.3.

Основні показники поведження з відходами I-IV класів небезпеки

Таблиця 8.3(тис. т)

№ з/п	Показники	2015 рік	2016 рік	2017 рік
1	Утворилося	638,8	684,0	733,1
2	Одержано від інших підприємств	0,9	-	-
3	у тому числі з інших країн	-	-	-
4	Використано	105,5	118,7	112,2
5	Знешкоджено (знищено)	-	-	-
6	у тому числі спалено	40,09	39,5	20,1
7	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	466,6	496,2	498,4
8	Передано іншим підприємствам	130,0	201,4	261,3
9	у тому числі іншим країнам	-	-	-
10	Направлено в місця неорганізованого складування за межі підприємств	-	-	-
11	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок	0,1	-	-
12	Наявність на кінець року у сховищах організованого складування та на території підприємств	-	8875,3	9350

В області існує проблема поводження з твердими побутовими відходами, яких на території області за рік накопичується близько 1,0 млн м³. Збирання побутових відходів не носить систематичного і організованого характеру.

Основним способом видалення твердих побутових відходів є їх захоронення на сміттєзвалищах, що в переважній більшості не відповідає санітарно-екологічним нормам. На даний час в області існує унітарна система збирання відходів, при якій всі побутові відходи збираються в одну ємність. Ситуацію ускладнює відсутність ефективної системи збору та формування окремих видів відходів як вторинної сировини. Як результат, на сміттєзвалище потрапляє значна кількість матеріалів, які мають високу ресурсну цінність та підлягають переробці (скло, папір, метал).

Система роздільного збирання відходів впроваджується поетапно на основі ПЕТ- пляшки.

Роздільне збирання побутових відходів на даний час проводиться в містах Луцьку, Нововолинську, Горохові, Ківерцях та 4 населених пунктах Ківерцівського району, селищах міського типу Шацьк та Локачі та у Хворостівській сільській раді Любомльського району. З метою вивчення ситуації, на території смт Маневичі встановлено контейнери для збирання ПЕТ-пляшки та скла. Роздільним збиранням побутових відходів в області охоплено 8,7% населення.

На сьогодні в області експлуатується 11 полігонів твердих побутових відходів, які розміщують побутові відходи міст Луцька, Ковеля, Володимир-Волинська, Нововолинська та Локачинського, Любешівського, Ратнівського, Старовижівського, Шацького, Луцького, Камінь-Каширського районів області. Ці полігони збудовано відповідно до погодженої та затвердженої у встановленому законодавством порядку проектно-кошторисної документації. Крім того в області налічується 547 сміттєзвалищ ТПВ сільських населених пунктів (з яких: 540 діючих, 1 недіюче та 6 призупинених).

Загальна площа усіх сміттєзвалищ становить близько 4 га. Інформація про кількість полігонів та сміттєзвалищ ТПВ, яка надана органами місцевого самоврядування (у розрізі районів та міст обласного значення), подана в таблиці 8.4.

*Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів)
станом на 01.01.2018 року*

Таблиця 8.4

<i>№ з/п</i>	<i>Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону</i>	<i>Кількість</i>	<i>Площі під твердими побутовими відходами, га</i>	<i>Зміни площі (+/-) у відношенні до попереднього року</i>
	2	3	4	
	Сміттєзвалища:	547	432,78	
	в тому числі:			
1	Володимир-Волинський район	14	9,23	
2	Горохівський район	36	35,5	
3	Іваничівський район	22	19,3	+
4	Камінь-Каширський район	65	28,86	+
5	Ківерцівський район	43	50,75	+
6	Ковельський район	56	39,05	
7	Локачинський район	32	19,43	+
8	Луцький район	11	17,77	+
9	Любешівський район	39	34,0	
10	Любомльський район	24	15,91	
11	Маневицький район	57	36,24	
12	Ратнівський район	32	33,4	
13	Рожищенський район	40	34,06	
14	Старовижівський район	12	11,3	+
15	Турійський район	64	47,98	
16	Шацький район	-	-	
	Полігони:	12	42,4	
	в тому числі:			
1	м. Володимир-Волинський	1	3,25	+
2	м. Ковель	1	10,4	+
3	м. Нововолинськ	1	4,21	
4	смт. Локачі	2	10,3	+
5	м. Луцьк	1	1,56	
6	м. Камінь-Каширський	1	1,58	
7	смт. Торчин	1	0,551	
8	смт. Любешів	1	4,6	
9	смт. Ратне	1	2,45	
10	смт. Стара Виживка	1	1,2	+
11	смт. Шацьк	1	2,31	
	Заводи по переробці твердих побутових відходів	-	-	-

8.3. Використання відходів як вторинної сировини.

В містах обласного значення та районних центрах діють пункти по прийому вторинної сировини (пластик, скло, макулатура, метал). Виробничу діяльність по переробці полімерних відходів та макулатури здійснюють в області ПП «Інвід», ТЗОВ «Луцька картонно-паперова фабрика - Україна».

У 2017 році ТЗОВ «Луцькою картонно-паперовою фабрикою - Україна»

зібрано та перероблено 75814 т макулатури.

Динаміка використання відходів подана в таблиці 8.5.

Динаміка використання відходів

Таблиця 8.5

№ з/п	Показник	2015	2016	2017
1	Обсяги утворення відходів, т	638849,0	684004,1	733088,7
2	Обсяги використання відходів, т	105523,5	118726,4	112209,8
3	Рівень використання, %	16	18	15

8.4. Транскордонне перевезення небезпечних відходів.

На виконання ст.25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» за даними Державної екологічної інспекції у Волинській області на протязі 2016 року через діючі пункти пропуску, які розміщені на території Волинської області, через державний кордон було перевезено 47102,925 тонни відходів, що підпадають під Зелений перелік Постанови КМУ від 13.07.2000р. №1120 «Про затвердження Положення про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх утилізацією /видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів», з них імпортовано на територію України 28645.225 тонн, а саме:

- відходи давальницької сировини – 982,178 тонн;
- макулатура – 17102,6 тонн;
- дріжді кормові – 1,14 тонн;
- відходи полімерів, ПВХ – 82,7 тонн;
- відходи гумові – 1877,1 тонни;
- гуманітарна допомога, речі б/в – 8292,22 тонни;
- суміш запашних речовин – 124,787 тонн;
- сода – 66,4 тонни;
- лом міді, латуні, чорних металів, скраб шлаку – 6,6 тонни;
- бій абразивного інструменту – 44,4 тонни;
- відходи волокна – 25,1 тонни;
- відходи какао бобів – 40 тонн.

Експортовано з України 16847,9 тонн відходів, в тому числі:

- торф аглумерований – 16106,2 тонн;
- дріжді кормові – 104,3 тонни;
- жом буряковий – 241 тонна;
- бурда суха – 242,5 тонни;
- відходи деревини – 16,9 тонни;
- лом міді, латуні, чорних металів, скраб шлаку – 46 тонн;
- лом сталі – 91 тонна.

Перевезено транзитом через територію України зафіксовано 1609,8 тонн відходів, з них:

- макулатура – 196 тонн;
- гуманітарна допомога, речі б/в – 17 тонн;
- сода – 151 тонна;

- лом міді, латуні, чорних металів, скраб шлаку – 1155 тонн;
- лом сталі – 64 тонни;
- відходи вовни – 26,8 тонни.

8.5. Державне регулювання в сфері поводження з відходами.

В області діє Регіональна екологічна програма «Екологія 2016 - 2020» затверджена рішенням обласної ради від 10.02.2016 року № 2/27, складовою якої є розділ «Раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів». Даним розділом передбачено виконання природоохоронних заходів на території області по роках та в розрізі джерел фінансування.

В 2017 році в цілому по області серед запланованих заходів були, зокрема, упорядкування сміттєзвалищ на території Камінь-Каширського, Ковельського, Рожищенського, Луцького, Локачинського, Ківерцівського, Любешівського, Любомльського, Ратнівського, Маневицького районів, а також придбання обладнання для роздільного збору твердих побутових відходів (контейнери для відпрацьованих побутових батарейок та акумуляторів), тощо.

Всього, починаючи з 2006 року, обласною та районними гілками влади було прийнято більше 57 рішень та розпоряджень, які стосуються проблем поводження з відходами.

Протягом звітнього періоду в області здійснено інвентаризацію місць видалення відходів (МВВ), згідно якої створено Реєстри організованих місць видалення відходів та стихійних звалищ. На основі створених в регіонах Реєстрів сміттєзвалищ Мінприроди України розробили електронний сервіс «Інтерактивна мапа сміттєзвалищ» (esomara.gov.ua) з геолокаційною прив'язкою.

Управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації здійснюється моніторинг вищевказаного сервісу, через який відбувається реєстрація звернень громадян про виявлені стихійні сміттєзвалища.

Протягом 2017 року через електронний сервіс до Волинської облдержадміністрації надійшло 40 звернень. За результатами розгляду 15 звернень винних притягнуто до відповідальності за ст.82-1 КУпАП та видано припис з вимогою усунення виявлених порушень вимог природоохоронного законодавства. За результатами проведеної роботи ліквідовано 26 несанкціонованих сміттєзвалищ, по 3 зверненнях – надано роз'яснення, по 2 зверненнях – факти засмічення не підтвердились та 5 звернень надійшло повторно.

Найбільша кількість звернень надійшла за фактами засмічення у Ківерцівському районі – 15 шт. У Луцькому районі - 7 звернень, Турійському – 4, Любомльському – 2, Любешівському – 1 та по містах: Луцьк – 5, Ковель – 4, Володимир-Волинський – 1 звернення.

9. Екологічна безпека.

9.3. Радіаційна безпека.

Найбільшу потенційну небезпеку для людини та навколишнього

природного середовища при провадженні діяльності у сфері використання ядерної енергії несе використання радіоактивних матеріалів (ядерних матеріалів, радіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних відходів).

За інформацією Головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області на території регіону зареєстровано 196 суб'єктів господарювання, які проваджують діяльність з використанням джерел іонізуючого випромінювання (далі - ДІВ). Більшість суб'єктів використовують у своїй діяльності джерела іонізуючого випромінювання у вигляді пристроїв, що генерують іонізуюче випромінювання. Переважно це суб'єкти, що застосовують радіаційні технології у медичній галузі з метою діагностування та терапії різних захворювань. Медичне опромінення, яке людина отримує під час проведення діагностичних та терапевтичних процедур, займає друге місце після природного опромінення та складає 15 % від загального опромінення людини.

Радіаційних аварій або інцидентів, пов'язаних з провадженням суб'єктами діяльності з використання радіоактивних матеріалів (радіонуклідних ДІВ) та випадків виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу на території області у 2017 році не зафіксовано.

9.3.1. Стан радіаційного забруднення території області.

Загальна площа території області, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, складає близько 500 тис.га. З них сільськогосподарських угідь –181,5 тис.га, переважна більшість з них має щільність забруднення цезієм -137 від 0,1 до 1,0 КІ/км². –180,174 тис.га. та 1,326 тис.га мають щільність більше 1КІ/км². Із забруднених цезієм-137 сільськогосподарських угідь – 0,06 га – це рілля та 1,266 га – це природні кормові угіддя.

Склад ґрунтів зони радіоактивного забруднення області характеризується високим коефіцієнтом переходу радіонуклідів з ґрунту в рослини, що ускладнює радіаційну ситуацію і в свою чергу впливає на медико- біологічний стан людей.

В умовах області 95 відсотків сумарної еквівалентної дози опромінення припадає на внутрішнє опромінення. Завдяки протирадіаційним заходам, проведеним у 1993-2008 роках, таким, як корінне поліпшення ґрунтів, залуження і перезалуження луків і пасовищ, вапнування кислих ґрунтів, внесення органічних та мінеральних добрив, суттєво поліпшилась радіаційна ситуація – зменшились рівні забруднення ґрунтів та рослинної продукції, що вирощується в зоні забруднення. Однак, подекуди рівні вмісту радіонуклідів ще залишаються досить високими.

Систематичне споживання забрудненої продукції призводить до накопичення радіонуклідів в організмі. Оцінка формування потоків радіонуклідів показує, що у 80-85 відсотках дозових навантажень внутрішнє опромінення відбувається за рахунок споживання молока та лісових грибів і ягід. Дієвим заходом для зниження рівнів забруднення продукції рослинництва і тваринництва є проведення контрзаходів, здійснення яких передбачено цією

програмою.

Станом на 1 січня 2016 року 167 населених пунктів Волинської області належали до зони гарантованого добровільного відселення.

На підставі експертних висновків про радіаційний стан населених пунктів України, у Волинській області критерію 3 зони гарантованого (добровільного) відселення (паспортна доза більше 1 мЗв) відповідає 3 населених пункти Маневицького району: с.Галузія, с.Серхів, с.Велика Яблунька, критерію 4 зони посиленого радіоекологічного контролю (паспортна доза від 0,5 до 1 мЗв) відповідає: 14 населених пунктів Камінь-Каширського району, 4 населених пункти Любешівського району, 33 населених пункти Маневицького району.

Відповідно до змін, внесених до ст.2 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» Законом «Про внесення змін України та визнанням такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII зону посиленого радіологічного контролю виключено із переліку зон, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи. Тобто до зони радіоактивного забруднення жоден населений пункт району не буде відповідати критерію зони радіоактивного забруднення.

Процес подолання наслідків Чорнобильської катастрофи має довготривалий характер, вимагає цілеспрямованої діяльності держави. Збереження існуючих підходів до фінансування чорнобильських програм унеможливує їх виконання у повному обсязі навіть у довгостроковій перспективі. Все це зумовлює необхідність розроблення одного документа, спрямованого на соціально-економічний розвиток територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, і які відповідно до законодавства, пропонується вивести із зони радіоактивного забруднення.

Реалізацію заходів щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи досі не завершено. Відсутність щорічних результатів дозиметричної паспортизації не дає можливості дати об'єктивну оцінку сучасному стану радіоактивно забруднених територій, і як наслідок створення належних умов проживання.

Варіантом є розроблення довгострокової Загальнодержавної цільової програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на цих територіях, яка передбачатиме об'єднання зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, концентрацію фінансових ресурсів у рамках одного програмного документа та забезпечення ефективного їх використання, комплексний підхід щодо розв'язання зазначеної проблеми із зосередженням управління та здійснення координації дій виконання заходів в одному органі.

Програма мала б, на нашу думку, передбачити вирішення завдань шляхом виконання комплексу заходів за такими напрямками:

- створення належних умов проживання населення на радіоактивно забруднених територіях, проведення агротехнічних заходів у сільському господарстві, постійний радіологічний контроль продукції і сировини, що заготовляється і вирощується на радіоактивно забруднених територіях, щорічне

проведення дозиметричної паспортизації;

- реалізація заходів щодо збереження здоров'я осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме медико-санітарне забезпечення, лікування важкохворих та онкохворих громадян, санаторно-курортне лікування;
- економічне відродження і розвиток територій, що зазнали радіоактивного забруднення і виведені із зон, залучення інвестицій, створення робочих місць;
- розвиток інфраструктури у населених пунктах: будівництво доріг, водогонів та інших об'єктів інфраструктури;
- створення соціально-економічних нормативів розвитку таких громад і територій.

Варто зазначити, що в 2016 році на виконання Указу Президента України від 13 квітня 2016 року № 141/2016 «Про додаткові заходи щодо перетворення об'єкту «Укриття» на екологічно безпечну систему та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації спільно з управлінням охорони здоров'я облдержадміністрації та Департаментом соціальної політики був поданий для розгляду до Кабінету Міністрів України проект Стратегії подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2017-2021 роки.

В зв'язку з забрудненістю території області радіонуклідами після Чорнобильської катастрофи важливим є проведення радіологічного контролю сільськогосподарської сировини (молока, овочів, зерна тощо) та лісової продукції (гриби, ягоди).

Загалом, радіоекологами зони радіоактивного забруднення проведено 16,6 тис. досліджень різноманітної сільськогосподарської та лісової продукції. Під час досліджень проаналізовано 5120 проб молока від корів приватного сектору, серед яких виявлено 9 проб з перевищенням вмісту цезію-137. Також, радіо екологами досліджена 791 проба свіжих грибів, у деяких – рівень вмісту цезію-137 перевищує у 7 разів допустимий рівень. Серед досліджених 272 проб сухих грибів вміст цезію також високий (перевищення допустимих рівнів у 6 разів).

Слід зазначити, що повторне спектрометричне дослідження проб грибів з Камінь-Каширського району, які були передані до ДУ «Волинський обласний лабораторний центр МОЗ України», підтвердило високий рівень вмісту цезію-137.

Варто звернути увагу на рівень забруднення лікарської сировини, такої як багно, адже доволі часто її реалізація здійснюється на стихійних ринках, що унеможлиблює визначення рівня радіаційного забруднення. Результати досліджень наведені у таб.9.1.

Інформація про результати радіологічних досліджень, проведених радіоекологами зони радіоактивного забруднення Волинської області за 2017 рік

Таблиця 9.1.

№	Назва продукції	Кількість проб, що досліджено	Кількість перевищень ДР-2006	Виявлені максимальні рівні забр. Бк/л,кг	Допуст. рівень забруд.згідн ДР-2006 Бк/л,кг	Де виявлені перевищення ДР-2006, або максимальні рівні
1	2	3	4	5	6	7
Камінь-Каширське управління агропромислового розвитку (2 радіологи, 65 н.п.)						
1.	Молоко	1174	-	57	100	Малі Голоби
2.	М'ясо	18	-	38	200	
3.	Овочі, коренеплоди, картопля	1943	-	<20	60	
4.	Сіно	297	-	204	2500	Малі Голоби
5.	Гриби і ягоди сухі	133	19	15600	2500	Гута Боровенська
6.	Ліс і лісо продукція	-	-	-	740	
7.	Гриби і ягоди свіжі	234	-	204	500	Малі Голоби
8.	Зелена маса	126	-	60	500	
9.	Зерно	253	-	<20	40	
	В т.ч- с/г продукції лісогосподарської	3811	-	-		
	Разом по району	367	19	-		
	Разом по району	4178	19	-		
Маневицьке управління агропромислового розвитку (4 радіологи, 55 н.п.)						
1.	Молоко	1982	1	180	100	Нова Руда
2.	М'ясо		-	-	-	
3.	Овочі, коренеплоди / картопля	3817	-	39/49	40/60	В.Яблушка,В.Осниця
5.	Сіно	1328	-	620/670	1184	Колодії,Костюхнівка
6.	Гриби і ягоди сухі	116	-	780-790	2500	В.Ведмежка
7.	Сухі ягоди і фрукти, сушки	183	-	145	280	Колодії
8.	Гриби і ягоди свіжі	423	10	3500	500	с.Велика Яблушка
	Інше (зерно)	193	-	35	50	Н.Підцаревичі
9.	Зелена маса	256	-	186	600	Камянуха
	В т.ч. –с/г продукції лісогосподарської	7576	-	-		
	Разом по району	833	-	-		
	Разом по району	8409	11	-		
Любешівське управління агропромислового розвитку (2 радіологи, 47 н.п.)						
1.	Молоко	1700	8	105	100	с.Любна
2.	Картопля, коренеплоди	606	-	25	200	
3.	Зерно	140	-	23	40/60	
4.	Гриби свіжі	62	-	25	200	
5.	Гриби(сушені)	6	-	18	-	
6.	Ягоди (чорниця,журавлина)	40	-	228	-	
7.	Сир	135	-	1240	2500	
8.	Сироватка	173	-	-	-	
9.	Масло	65	-	-	-	
10.	Трава пасовищ	-	-	-	-	

	В тому числі с/г продукції	2819	8	-		
	лісгосподарської	108	-	-		
	Всього	2927	8	-		
Прилісненська об'єднана територіальна громада Маневицького району (1 радіолог, 7 н.п.)						
1.	Молоко	264	-	74,79	100	с.Серхів
2.	Овочі, коренеплоди / картопля	540	-	35/42	40/60	с.Галузія
3.	Сіно	43	-	340,380	1184	с.Серхів
5.	Гриби сухі	17	-	417	2500	с.Лишнівка
6.	Гриби свіжі	72	9	1800	500	с.Галузія
7.	Ліс і вироби	28	-	35	70	
8.	Зелена маса/ зерно	145/17	-	327/31	600/50	с.Галузія
	Разом по ОТГ	1142	9	-		
	В т.ч. с/г продукції	1009	-	-		
	лісгосподарської	133	9	-		
РАЗОМ ПО ЗОНІ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ						
1.	Молоко	5120	9	180	100	с.Н.Руда Манев.р-н
2.	Гриби і ягоди сухі	272	19	15600	2500	с.Гута Боровенська Камінь- Каширський р-н
3.	Овочі, коренеплоди, картопля	6906	-	27/35	40/60	Маневицький р-н
4.	Гриби і ягоди свіжі	831	19	3500	500	смт Маневичі
	В т.ч. сільськогосподарської	15215	11	105	100	
	-лісгосподарської	1441	38	151	2500	
	Всього по зоні забруднення	16656	47	-		

10. Промисловість та її вплив на довкілля.

10.1. Структура та обсяги промислового виробництва.

Хоча Волинська область є аграрною, промисловість є важливою складовою господарського комплексу. Для області – це пріоритетна і перспективна галузь, якою створюється понад 15 відсотків валової доданої вартості області.

Економічний потенціал області формують підприємства таких галузей промисловості: харчової, машинобудівної, деревообробної та виробництва паперу, виробництва гумових та пластмасових виробів, виробництва меблів, металургійного виробництва, текстильного виробництва та виробництва одягу, добувної і хімічної галузей.

Частка реалізованої промислової продукції Волинської області в загальному обсязі по Україні становить 1,3 відсотка. Не дивлячись на це, частка регіону у складі окремих видів діяльності вагоміша за середньообласний

показник. Так, на підприємствах області виробляється більше 95 відсотків загальнодержавного обсягу електричних трансформаторів, більше 20 відсотків соусів та продуктів для приготування соусів, 18,9 відсотка струганого шпону, 13,5 відсотка деревостружкових плит та подібних плит з деревини

Індекс промислового виробництва за підсумками 2017 року становив 105,1%.

У добувній промисловості та розробленні кар'єрів порівняно з 2016 роком індекс промислової продукції склав 82,1 відсотка, переробній – 106,1 відсотка, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 100,4 відсотка.

У переробній промисловості проти січня-грудня 2016 року досягнуто приросту у таких видах діяльності, як:

– текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (+26,9%) за рахунок нарощення виробництва взуття, одягу та інших текстильних виробів;

– металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин та устаткування (+16,4%) в основному, за рахунок збільшення обсягів у куванні, пресуванні, штампуванні, профілюванні, литті металів, виробництві інших готових металевих виробів;

– виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення (+15,8%);

– виготовленні виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічній діяльності (+9,0%), внаслідок нарощення обсягів у всіх його складових видах діяльності;

– машинобудуванні, крім ремонту і монтажу машин і устаткування (+7,8%). Зростання забезпечили підприємства з виробництва електричного устаткування, машин і устаткування, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів;

– виробництві харчових продуктів, напоїв (+0,2%). На його формування вплинуло нарощення обсягів у виробництві молочних продуктів, інших харчових продуктів (продуктів молокозмісних, цукру, гірчиці, кетчупів і соусів томатних інших, тощо), продуктів борошномельно-круп'яної промисловості.

Скорочення обсягів промислового виробництва відбулось у:

– виробництві хімічних речовин і хімічної продукції (-8,6%) в результаті зменшення обсягів у виробництві мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів, іншої хімічної продукції. Поряд з цим досягнуто приросту у виробництві фарб, лаків і подібної продукції;

– виробництві гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (-1,5%), в основному, за рахунок скорочення обсягів у виготовленні будівельних матеріалів з глини, виробів із бетону, гіпсу та цементу.

У 2017 році реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) на суму 27,1 млрд гривень. У розрахунку на одного жителя області реалізовано промислової продукції на суму 26,1 тис. гривень. У загальному обсязі реалізації значна частка припадала на виробництво харчових продуктів, напоїв, машинобудування (крім ремонту та монтажу машин і устаткування),

постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність.

10.2. Вплив на довкілля.

Вплив промислового виробництва на довкілля вкрай негативний. У результаті виробничих процесів виникає велика кількість відходів, які повертаються в природне середовище. Промисловість здійснює забруднення всіх оболонок Землі: літосфери (захоронення шкідливих твердих відходів, зміна рельєфу: терикони, відвали, кар'єри), гідросфери (забруднення промисловими стоками), атмосфери (викиди в атмосферу), біосфери (у результаті забруднення зникає велика кількість організмів).

Основними забруднювачами повітря протягом року були підприємства переробної промисловості, сільського, лісового та рибного господарства, ремонту автотранспортних засобів. На них припадає понад 65% загальнообласних викидів.

Найбільша частка викидів (від загального обсягу) припадала на підприємства Луцька (15,4%), Ковеля (6,3%), Локачинського (14,4%), Маневицького (9,9 %) та Володимир–Волинського (7,7 %) районів.

Серед основних забруднювачів – Локачинський цех ПАТ «Укргазвидобування» (9,5%), ПАТ «Гнідавський цукровий завод» (5,6 %), ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» (4,8%), ТЗОВ «Птахокомплекс «Губин» (4,8%), ТЗОВ «Волинь-зерно-продукт» (11,4%).

10.2.1. Гірничодобувна промисловість.

Вугільна галузь – важлива складова частина господарського комплексу області.

Протягом 2017 року у добувній промисловості та розробленні кар'єрів порівняно з 2016р. індекс промислової продукції склав 82,1 відсотка.

ДП «Волиньвугілля». За січень-грудень 2017 року діючими шахтами ДП “Волиньвугілля” видобуто 101,4 тис. тонн вугілля, що становить 54,7 відсотка показника 2016 року. Обсяги реалізованої продукції за січень-грудень 2017 р. становлять 121268,8 тис.гривень.

Шахта №10 «Нововолинська». Відповідно до Програми «Українське вугілля», затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2001 № 1205, продовжується будівництво шахти № 10 «Нововолинська».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2015 № 486-р затверджено скоригований титул будови будівництва шахти № 10 «Нововолинська», 09.11.2016 уряд затвердив проект «Будівництво шахти № 10 “Нововолинська” ДП «Волиньвугілля».

ДП «Волиньторф». У 2017 році підприємством «Волиньторф» реалізовано 130196,2 тонн торфобрикетів, в тому числі по Волинській області 6464,4 тонн, в інших областях України 4800,4 тонн, за межі України – 1241,8 тонн.

10.2.2. Металургійна промисловість.

Індекс промислової продукції у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин та устаткування у 2017 році становив 116,4 відсотка, в основному, за рахунок збільшення обсягів у куванні, пресуванні, штампуванні, профілюванні, литті металів, виробництві інших готових металевих виробів.

У виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення виробництво продукції зросло на 15,8 відсотка.

До підприємств галузі відносяться ТОВ «Ковельський завод сучасних будівельних матеріалів», ТОВ «Завод «Промлит», ТОВ «Механічно-ливарний завод», ПАТ «Нововолинський ливарний завод» та інші.

ПАТ «Нововолинський ливарний завод» - один з найбільших ливарних заводів західного регіону України. Підприємство займається сталевим, чавунним, кольоровим металевим литвом, відливанням дзвонів, переплавом брухту чорних та кольорових металів. На підприємстві впроваджено та сертифіковано систему управління якістю. Відпрацьована технологія виготовлення дзвонів вагою від 0,5 до 8000 кг. Підприємство брало участь у міжнародних виставках Польщі та інших країн.

За 25-літню історію виготовлення дзвонів завод став відомим не тільки в регіоні, а й далеко за межами України. Дзвони підприємства з величчю звучать у всіх епархіях України (в т.ч. Золотоверхому Михайлівському соборі, чоловічому Свято-Троїцькому монастирі), в Білорусії, Грузії, Польщі, Франції, Канаді, Чехії, США, Словаччині, Молдові.

ТОВ «Завод «Промлит» займається литтям кольорових і чорних металів, а саме: полотен пластинчастих живильників, церковних дзвонів, чанів для купання.

ТОВ «Механічно-ливарний завод» займається литвом з чорних та кольорових сплавів (виготовлення литва згідно креслень замовника). Виготовлення запчастин до гірничорудної, кранової, авто та сільськогосподарської техніки. Підприємство має можливість виготовляти конуса пічні, колеса до вагонеток, опорні та підтримуючі катки, кранові колеса і т.д. Рівень технологічного розвитку підприємства дозволяє одержувати виливки широкого спектру марок чавуну і сталі. Перевірка якості металу - невід'ємна складова процесу випуску продукції.

10.2.3. Хімічна та нафтохімічна промисловість.

Спад на 8,6 відсотка у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції відбувся в результаті зменшення обсягів у виробництві мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів, іншої хімічної продукції. Поряд з цим досягнуто приросту у виробництві фарб, лаків і подібної продукції.

До підприємств із виробництва хімічних речовин і хімічної продукції належать наступні підприємства:

- ЗАТ СП «Теріхем–Луцьк» - провідний виробник біаксіально-орієнтованих поліпропіленових плівок, які використовуються переважно для упакування

продуктів харчування;

- ТзОВ «Луцькпластмас», що виробляє різноманітні пластмасові вироби, займається переробкою вторинної полімерної сировини);

- ТОВ «ВІКІ» - одне з перших українських підприємств, яке спеціалізується на виготовленні косметики, асортиментний ряд якого нараховує більше 200 позицій. Продукція підприємства включає професійну та звичайну косметику для волосся (шампуні, маски-спреї, кондиționери, бальзами, гелі та ін.), косметику для тіла (піни для ванн, рідке мило). Вся продукція тестована Міністерством охорони здоров'я України та сертифікована в державній системі УкрСЕПРО. На підприємстві діє система управління якістю ISO 9001-2009.

- ПрАТ «Західна Промислова Група», що займається виробництвом акварельних та гуашевих фарб, художніх гуашевих фарб, пластиліну.

10.2.4. Харчова промисловість.

Виробництво харчових продуктів та напоїв є однією з найбільших галузей промисловості області, частка якого займає понад 30 відсотків від загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Індекс промислової продукції у виробництві харчових продуктів, напоїв становив 100,2 відсотка. На його формування вплинуло нарощення обсягів у виробництві молочних продуктів, інших харчових продуктів (продуктів молокозмісних, цукру, гірчиці, кетчупів і соусів томатних інших, тощо), продуктів борошномельно-круп'яної промисловості.

Поряд з цим відбулось скорочення обсягів у виробництві олії та тваринних жирів, напоїв, переробленні та консервуванні фруктів і овочів, м'яса та м'ясних продуктів, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів, готових кормів для тварин.

Серед провідних підприємств харчової промисловості приватне акціонерне товариство «Волиньхолдінг» (виробляє майонези, соуси, приправи), публічне акціонерне товариство, «Луцьк Фудз» (соуси томатні, оцет, безалкогольні напої, вода мінеральна), «Гнідавський цукровий завод» (цукор), товариства з обмеженою відповідальністю «Нововолинський олійно-жировий комбінат» (маргарин), «Волинь-зерно-продукт» (борошно торгової марки «Вілія»), «Агротехніка», «Птахокомплекс «Губин», хлібозаводи, та інші.

Вагома частка випущеної продукції належить підприємствам з виробництва готових кормів для тварин, олії, тваринних жирів, м'яса та м'ясних продуктів, прянощів та приправ.

Найпотужнішим підприємством з виробництва кормів є ТзОВ «Агротехніка», яке займається виробництвом та постачанням повнораціонних комбікормів та концентратів під торговою маркою «Агрокорм» для сільськогосподарських тварин, птахів. Високотехнологічне обладнання і повна автоматизація виробництва дозволяють виготовляти широкий асортимент комбікормів, легко змінюючи рецептуру, вигляд і спосіб пакування.

Серед підприємств, що займаються виробництвом м'яса, м'ясних продуктів товариства з обмеженою відповідальністю «Птахокомплекс «Губин», ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика», ПрАТ «Волиньхолдінг».

ТЗОВ «Птахокомплекс «Губин» - найбільший підрозділ Агропромгрупи «Пан Курчак», який функціонує в цілому ряді районів Волинської області. Робота проводиться у двох напрямках: вирощування птиці та виробництво м'яса птиці. У складі комплексу діють 5 відгодівельних ферм та виробляється понад 30 позицій фасованої курячої продукції в охолодженому та замороженому вигляді.

ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика» входить в п'ятірку найбільших українських підприємств з виробництва м'яса птиці (кури бройлери), продукція якого відома під торговою маркою «Курка-Чеботурка». У структурі підприємства – комбікормовий завод, забійний та переробний цехи. ПрАТ «Волиньхолдінг» - український лідер з виробництва холодних соусів під торгівельною маркою «Торчин» (виробляє майонези, соуси, приправи).

10.3. Заходи з екологізації промислового виробництва.

Сьогодні під екологізацією розуміють процес поступового і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з покращенням або хоча б збереженням якості природного середовища. Це одна з головних вимог сучасності в умовах глобальної екологічної кризи.

Основні напрямки та заходи з екологізації промислового виробництва:

- утримання в належному стані зони санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання на ВП шахта “Бужанська” Шахта №9
- проведення очистки шахтних водозбірників на ВП шахта “Бужанська”, ВП шахта №9 «Нововолинська»
- проведення профілактичної чистки димоходів, шахти від сажі на котельні на ВП шахта “Бужанська”, ВП шахта №9 «Нововолинська»
- проведення технічного огляду газоочисних установок для оцінки їх стану працездатності (ефективності) на ВП шахта “Бужанська”, ВП шахта №9 «Нововолинська»
- проведення контролю змінних показників породного відвалі (висота, площа, основи, кут укосу) на ВП шахта “Бужанська”, ВП шахта №9 «Нововолинська»
- створення механічної зони природних відвалів на ВП шахта “Бужанська”, ВП шахта №9 «Нововолинська».

11. Сільське господарство та його вплив на довкілля.

11.1. Тенденції розвитку сільського господарства

Рівнинність рельєфу, помірність клімату та різноманітність ґрунтового покриву позитивно впливають на розвиток і багатогалузевість сільськогосподарського виробництва у Волинській області, яке є одним із провідних галузей народногосподарського комплексу Волинської області. Простежується позитивна тенденція в прирості валового виробництва сільськогосподарської продукції – у середньому 11,2 % за рік. У розвитку сільськогосподарського виробництва визначальний фактор забезпеченості земельними ресурсами різних категорій господарств.

Аналіз структури земельного фонду свідчить, що на землі

сільськогосподарського призначення припадає 54,7 %. Важливе значення для ефективності використання земель має форма господарювання в сільському господарстві: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, господарства населення. Найбільша частка сільськогосподарських земель припадає на господарства населення – 54,8 %, 25,4 % – на сільськогосподарські підприємства й лише 2,7 % – на фермерські господарства, проте з кожним роком частка земель, що належить фермерам, зростає. Інші категорії господарств мають 17,1 % (агрофірми, насінневі станції, переробні підприємства й ін.)

У 2017р., порівняно з 2016р., індекс сільськогосподарської продукції становив 104,4%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 109,9%, у господарствах населення – 100,9%.

Індекс продукції рослинництва порівняно з 2016р. становив 108,1%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 117,9%, у господарствах населення – 102,6%.

У 2017р. зібрано рекордний за останні роки урожай зернових і зернобобових культур – 1159,2 тис. т (у масі після доробки), що на 4,5% більше порівняно з 2016р. Середня врожайність зерна становила 40,0 ц з 1 га (на 6,1% більше).

Виробництво буряку цукрового фабричного (585,8 тис.т) збільшилося на 0,9% за рахунок розширення площі збирання на 2,2% при зменшенні урожайності на 1,2%.

Урожай ріпаку і кользи (98,6 тис.т) збільшився у 2,1 раза, що зумовлено збільшенням площі його збирання у 1,5 раза та урожайності на 35,2%. Виробництво сої (79,7 тис.т) зменшилось на 6,1% внаслідок зменшення площі його збирання на 11,5%.

Обсяг виробництва соняшнику становив 39,4 тис.т, що у 2,5 раза більше, ніж у 2016р., насамперед за рахунок збільшення на 9,5 тис. га площ збирання; середня врожайність становила 24,7 ц з 1 га (на 1,6% більше).

Господарствами всіх категорій зібрано 1139,3 тис.т картоплі (на 0,6% більше, ніж у 2016р.), 302,6 тис.т овочів (на 4,8% більше), 36,8 тис.т культур плодкових та ягідних (на 0,5% менше).

Тваринництво – одна зі складових частин сільського господарства Волинської області. У цій галузі в останні роки простежено помітний приріст обсягів виробництва. Індекс продукції тваринництва порівняно з 2016р. становив 99,5%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 100,9%, господарствах населення – 98,3%.

Господарствами всіх категорій реалізовано на забій 164,9 тис.т худоби та птиці (у живій масі), що на 0,6% більше, ніж у 2016р., вироблено 412,5 тис.т молока (на рівні минулого року) та 202,4 млн.шт яєць (на 0,1% більше). Частка господарств населення в загальному виробництві цих продуктів тваринництва становила відповідно 36,3%, 79,6% та 86,9%.

За розрахунками, на 1 січня 2018р. поголів'я великої рогатої худоби становило 146,7 тис. голів (на 4,0% менше, ніж на 1 січня 2017р.), у т.ч. корів – 99,4 тис. голів (на 2,5% менше), свиней – 316,7 тис. голів (на 0,1% більше),

овець і кіз – 17,2 тис. голів (на 2,4% більше), птиці всіх видів – 7,8 млн. голів (на 1,1% менше). Населенням утримувалось 68,8% загальної кількості великої рогатої худоби, у т.ч. корів – 82,2%; свиней – 68,4%, овець і кіз – 91,3%, птиці всіх видів – 37,9%.

11.2. Вплив на довкілля.

11.2.1. Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження.

Негативною тенденцією для сільського господарства, і для природного середовища є деградація ґрунтів. Зміни, які руйнують ґрунтовий покрив, виникають через необґрунтовані економічні рішення, незбалансоване антропогенне навантаження на агроландшафти, збільшення питомої ваги просапних культур, недотримання сівозмін, зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин і зменшення застосування добрив та меліорантів. У Волинській області надто високий рівень розораності земель активно використовуваного фонду (сільгоспугідь).

За останні роки на території Волинської області простежено інтенсифікацію процесів деградації ґрунтів, збільшення еродованості, ущільнення, оглеєння тощо. У результаті господарської освоєності на Волині значно зменшилися площі лісів, а тому й розвинулась ерозія, якій сприяє розчленований рельєф місцевості, добре розвинута річкова мережа, наявність нестійких до ерозії лесових порід. Значна частина поживних речовин й органіки виноситься з продуктами ерозії, середньорічні втрати гумусу внаслідок площинного змиву в області складають 17,4–23,2 т/га.

Важливе значення для сільськогосподарського виробництва має застосування мінеральних та органічних добрив. Воно сприяє відтворенню родючості ґрунту, підвищенню врожайності та покращенню якості рослинницької продукції. Збільшення внесення добрив забезпечить необхідний ефект лише на фоні підвищення культури землеробства, покращення всієї системи технічних, організаційних та економічних факторів. Без широкого застосування мінеральних та органічних добрив і інших хімічних засобів неможливий подальший ріст сільськогосподарського виробництва і, перш за все, підвищення врожайності.

Одним з проблемних питань в області є наявність значних площ кислих ґрунтів. На таких ґрунтах саме через наявність шкідливої кислотності, при якій сільсько-господарські культури знаходяться в несприятливих умовах, у пригніченому стані, спостерігаються недобори врожаю навіть при достатньому забезпеченні поживними речовинами, що внесені з добривами. Тому, в комплексі заходів, направлених на підвищення родючості ґрунтів і отримання сталих врожаїв в господарствах області, особливе місце належить вапнуванню кислих ґрунтів, яке створює умови для збереження і накопичення гумусу, оскільки кальцій не зворотно коагулює гумінові кислоти і в такий спосіб зменшується їх рухомість у ґрунті.

Вивчаючи механізми винесення дрібнозему з урожаєм просапних культур, учені встановили певні еколого-географічні наслідки, які зумовлені

цим процесом: утрати органічних і мінеральних речовин; посилення водної ерозії та дефляції; зміна механічного складу і структури ґрунтів; погіршення повітряного, водного, теплового й окисно-відновного режимів ґрунту; порушення функцій ґрунтів; вплив на мікрофлору та тваринний світ ґрунту.

В 2017 році обсяг мінеральних добрив, внесених сільськогосподарськими підприємствами на 1 га посівної площі становив 176 кг діючої речовини, обсяг органічних добрив - 1,3 тонни відповідно.

11.2.2. Використання пестицидів

Впродовж останніх років потенційна загроза для довкілля та здоров'я людей України, пов'язана з застосування пестицидів, зростає. Це обумовлено низкою чинників. Зокрема малоефективною залишається система контролю використання пестицидів та моніторингу впливу токсичних речовин на стан довкілля; стійку тенденцію до збільшення має кількість контрафактних та фальсифікованих пестицидів; відсутня система навчання професійних та непрофесійних користувачів пестицидів; відсутня стратегія просування альтернативи пестицидам, системи інтегрованого управління шкідливими організмами (ІРМ) та канали інформування користувачів про них. Значною мірою це стало наслідком прогалин у законодавстві України щодо поводжень із пестицидами. Застосування хімічних пестицидів призводить до пригнічення біологічної активності ґрунтів і перешкоджає природному відновленню родючості, викликає втрату харчових цінностей та смакових якостей сільськогосподарської продукції, знижує урожайність багатьох сільгоспкультур через загибелі комах - запилювачів.

Проблема використання пестицидів та пов'язані з цим ризики носять глобальний характер, тому їх вирішення можливе лише у активній співпраці громадських, законодавчих, виконавчих, виробничих, правоохоронних, природоохоронних, наукових кіл та користувачів.

Головним завданням Волинської фітосанітарної лабораторії є виконання комплексу заходів спрямованих на охорону території області від занесення та інтродукції карантинних організмів, проведення фітосанітарної експертизи об'єктів регулювання, впровадження у виробництво біологічних засобів захисту рослин, визначення посівних якостей насіння та садивного матеріалу.

Особлива увага фітосанітарної служби в сфері захисту рослин протягом 2017 року приділялась впровадженню біологічних методів захисту рослин.

Протягом 2017 року в лабораторію надійшло 33483 зразків об'єктів регулювання. Фахівцями лабораторії проведено 68786 випробування, видано 23016 висновків фітосанітарної експертизи.

У 2017 році, фахівці лабораторії спільно з інспекторами управління фітосанітарної безпеки головного управління Держпродспоживслужби у Волинській області, брали участь у проведенні обстежень на виявлення регульованих шкідливих організмів у посівах сільськогосподарських культур на площі 6852 га, у садах на площі 182 га, у оранжереях і теплицях на площі 1380 м. кв. Крім того, у звітному періоді обстежено 189 складів для зберігання об'єктів регулювання вітчизняної рослинної продукції загальною площею

152362 м.кв. Зокрема обстежено більше 25 тис. га посівів зернових, технічних та овочевих культур, 419 га садів, майже 14 тис. га неорних земель та багаторічних трав.

З метою контролю якості державні інспектори відібрали зразки продукції рослинного походження на вміст залишків пестицидів, агрохімікатів та важких металів, та направили їх до Одеської прикордонної державної контрольно-токсикологічної лабораторії.

11.2.3. Екологічні аспекти зрошення та осушення земель.

До гідромеліорації належать осушувальні і зрошувальні меліорації. В деяких випадках ці меліорації доповнюють одна одну. Гідромеліорація суттєво змінює елементи водного балансу, особливо випаровування та річковий стік.

Застосування широкомасштабних осушувальних меліорації на Волині привело до негативних змін в довкіллі. Оцінка впливу осушення на водний баланс та режим річок має сторічну історію і донині зберігає своє актуальне значення. За останні роки зникли річки, що жилися ґрунтовими водами, тоді як річки, що живляться підземними водами, збільшили свою водність. Спрямлення русла малих річок супроводжується частими катастрофічними повенями, які призводять до змиву й розмиву ґрунтів, підтоплення й заболочення ряду меліоративних систем, руйнування берегів. Зниження рівня ґрунтових вод та зміна у зв'язку з цим відміток місцевих базисів посилили ерозію земель (змивання ґрунтів, вітрова ерозія тощо).

Зрошувальних земель на Волині обліковується 474 гектари. Зрошувальні системи для подальшого використання за функціональним призначенням непридатні, відновлення їх економічно недоцільне і підлягають списанню, а зрошувальні землі необхідно перевести в богарні.

В області на площі 300 га плодово-ягідних насаджень встановлено крапельне зрошення.

Починаючи з 2011 року щорічно на внутрішньогосподарській меліоративній мережі за кошти державного та обласного бюджетів проводяться протиаводкові заходи з метою недопущення підтоплення сільськогосподарських угідь, житлових будинків та виробничих приміщень під час повені та паводків.

Загальна протяжність внутрішньогосподарської меліоративної мережі в області становить 13,9 тис. км. На даний час внутрішньогосподарські меліоративні канали передані сільським (селищним) радам.

Варто зазначити, що реалізовано Проект міжнародної технічної допомоги «Відновлення меліоративної мережі для сприяння економічного зростання сільських територій Волинської області».

Протягом 2014-2016 р.р. розчищено і впорядковано 276 км внутрішньогосподарських меліоративних каналів.

В 2015-2016 роках здійснено роботи за кошти ЄС з відновлення 240 км з очищення внутрішньогосподарських меліоративних каналів в Заболоттівській, Гутянській та Заліській сільських радах Ратнівського району та Майданівській, Поповичівській, Новомосирській, Голобській та Дубівській сільських радах

Ковельського району.

Крім того, регіональною екологічною програмою «Екологія 2016-2020» передбачено фінансування заходів на покращення екологічного і меліоративного стану осушених земель, на будівництво захисних протишаводкових дамб тощо.

11.2.4. Тенденції в тваринництві.

Тваринництво – одна зі складових частин сільського господарства Волинської області. У цій галузі в останні роки простежено помітний приріст обсягів виробництва.

Тваринництво являється важливою галуззю сільського господарства, яка забезпечує задоволення потреб населення в продуктах харчування, промисловість в сировині та виробляє органічні добрива.

Станом на 1 січня 2018р. поголів'я великої рогатої худоби становило 146,7 тис. голів (на 4,0% менше, ніж на 1 січня 2017р.), у т.ч. корів – 99,4 тис. голів (на 2,5% менше), свиней – 316,7 тис. голів (на 0,1% більше), овець і кіз – 17,2 тис. голів (на 2,4% більше), птиці всіх видів – 7,8 млн. голів (на 1,1% менше).

11.3. Органічне сільське господарство.

У Волинській області склались сприятливі природно кліматичні та організаційно-економічні умови для розвитку органічного виробництва. Область, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, вже досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва.

Дефіцит органічних добрив необхідно компенсувати розширенням елементів біологізації землеробства та застосуванням органічної сировини з місцевих ресурсів області, зокрема торфу, сапропелю. До заходів, які дають можливість збільшити надходження органічної речовини в ґрунт, належить розширення посівів багаторічних трав, особливо бобових, а також зернобобових культур.

В області активно працює осередок Всеукраїнської громадської організації «Клуб органічного землеробства», що об'єднує садоводів і городників, які бажають вирощувати сільськогосподарську продукцію без хімічних засобів захисту та мінеральних добрив.

Розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 14 грудня 2015 року № 561 приватно-орендному сільськогосподарському підприємству ім.Шевченка с.Угринів Горохівського району Волинської області надано статус спеціальної сировинної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування. У березні 2012 року розпочато випуск молочної продукції під ТМ «УгринівМолоко». Для виготовлення молочної продукції використовуються лише натуральні на основі молочнокислих бактерій сухі французькі закваски «Даніско».

Єдиним в області «органічним» господарством є ТОВ «Старий Порицьк»

на території Іваничівського району, що спеціалізується на виробництві органічної продукції, якість якої підтверджує сертифікат визнаний у Європейському союзі та Швейцарії «Organic Standard». Сертифікатом підтверджено, що продукція підприємства, а саме: гречка, овес, ячмінь, кукурудза, льон, люпин, крупи гречані ядриця та січка, та також бички, телиці, дійні корови, молоко відповідає правилам органічного виробництва. У 2016 році підприємство відкрило органічну сироварню, яка стала першою в Західній Україні. На даний час виготовляють три види твердого сиру, п'ять — м'якого, а також кисломолочний сир, сметану і вершкове масло під торговою маркою «Сирна Карта зі Старого Порицька».

Суть органічного виробництва полягає в тому, що виробники повністю відмовляються від застосування ГМО, антибіотиків, отрутохімікатів та мінералів. У результаті підвищується природна біологічна активність в ґрунті, нормалізується робота живих організмів, відновлюється баланс поживних речовин та відбувається приріст гумусу. Хоча продукція сільгоспідприємств, що дотримуються цього способу виробництва, є дорожчою, але вона корисніша для здоров'я.

12. Енергетика та її вплив на довкілля.

12.1. Структура виробництва та використання енергії.

Важливе місце в розв'язанні екологічних проблем області належить енергетиці, від розвитку якої залежить економічний стан суспільства, а також стан навколишнього середовища.

Паливно-енергетичний комплекс Волинської області представлений підприємствами добувної промисловості, що спеціалізуються на видобутку і переробці твердого мінерального палива (кам'яне вугілля, торф), природного газу (Локачинська дільниця газопромислового управління «Львівгазвидобування») та підприємствами, що здійснюють виробництво, постачання та розподіл природного газу та електроенергії.

Відповідно до даних Головного у правління статистики у Волинській області, у 2017 році в області скоротились обсяги виробництва торфу.

12.2. Ефективність енергоспоживання та енергозбереження.

Основну частину у використанні паливно-енергетичних ресурсів займають підприємства промисловості. Вони є найбільшими споживачами вугілля кам'яного, природного газу, дров та торфу. Порівняно з минулим роком обсяги використання паливно-енергетичних ресурсів по підприємствах промисловості зросли на 4,2%.

Серед промислових підприємств основними споживачами паливно-енергетичних ресурсів є підприємства переробної промисловості, зокрема постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

З метою підвищення ефективності споживання паливно-енергетичних ресурсів в області прийнято Регіональну програму підвищення енергоефективності Волинської області на 2011-2020 роки (далі – Програма), затверджену рішенням обласної ради від 13.05.2011 № 4/16 (із змінами).

Метою Програми є:

- зменшення енергоємності виробництва одиниці продукції, виконаних робіт, наданих послуг;
- створення умов для наближення енергоємності валового внутрішнього продукту України до рівня розвинутих країн та стандартів Європейського Союзу;
- підвищення економічної та енергетичної ефективності і надійності функціонування комунальної теплоенергетики;
- підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів;
- оптимізації структури енергетичного балансу області, зокрема зменшення на 25 відсотків споживання імпортованого природного газу, та заміщення його енергоресурсами, отриманими з альтернативних джерел енергії та вторинними енергетичними ресурсами.

Досягнення мети Програми здійснюється шляхом:

- 1) стимулювання населення до скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів;
- 2) проведення санації об'єктів соціальної сфери, які повністю утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- 3) проведення модернізації та заміни котлів, з переведенням їх на альтернативні види палива.

В рамках програми були застосовані заходи технологічної перебудови економіки регіону, що сприяли підвищенню енергоефективності та енергозбереженню. Так, зокрема здійснювалися заходи виведення з роботи морально застарілого, зношеного устаткування та впровадження нових технологій, обладнання і побутових приладів.

У Волинській області електричним опаленням користуються майже 1000 житлових будинків та 33 заклади бюджетної сфери.

За результатами реалізації заходів Програми у 2017 році на 35 котельнях виконані роботи по заміні котельного обладнання та переведення їх на альтернативні види палива, встановлення нових енергозберігаючих котлів, що працюють на дровах та біомасі. За попередніми даними після впровадження енергозберігаючих заходів, обсяг економії складає 2840,8 т.у.п. (2442648,3 куб. м. газу).

Крім того, у 2017 році здійснювалась реконструкція, проводились роботи з модернізації та заміні котельного обладнання, пуско-налагоджувальні роботи на 66 газових котельнях, що дозволило скоротити споживання природного газу на 469,8 т.у.п.(403955,28 куб. м. газу).

Так, загальна фактична потужність котельного обладнання, що працює на альтернативних видах палива у 2017 році становить 22% від загальної потужності всього котельного обладнання. Кількість котелень, що працюють на альтернативних видах палива становить 51% від загальної кількості, вироблена тепла енергія складає 41% від загальної кількості виробленої теплової енергії в області. Обсяг відпущеної теплової енергії бюджетним установам виробленої на альтернативних видах палива складає 66% від загальної кількості, що

дозволило зекономити 1,2 млн. куб. м. газу.

На об'єктах соціальної сфери та будівель установ бюджетної сфери проводились заходи з поліпшення теплозахисних властивостей будівель (заміна вікон, дверей, утеплення стін, реконструкція та утеплення покрівель), на що використано 41,2 млн. гривень. Економічний ефект становить 5,7 млн. гривень.

Протягом 2017 року у зовнішньому освітленні населених пунктів було встановлено та замінено 1844 енергозберігаючих джерел світла. При реалізації інфраструктурного проекту «Поточний ремонт дороги Н-17 Львів-Радехів-Луцьк» в населених пунктах, через які проходить дорога, було встановлено понад 200 енергозберігаючих світильників зовнішнього освітлення.

На впровадження енерго- та ресурсозберігаючих джерел світла та систем зовнішнього освітлення протягом поточного року спрямовано близько 14,7 млн. гривень. Економічний ефект складає 16,5 млн. гривень.

12.3. Вплив енергетичної галузі на довкілля.

На зменшення викидів забруднюючих речовин (твердих частинок, двоокису сірки, оксидів азоту) та парникових газів в атмосферне повітря, запобігання (мінімізації) забруднення поверхневих і підземних вод, зменшення забруднення земель, угідь, що відводяться під енергооб'єкти, склади та відвали, рекультивация земель, зайнятих об'єктами, що вичерпали свій ресурс, для їх подальшого використання спрямована політика впровадження біоенергетичних технологій в області.

12.4. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики.

Місцева енергетика базується на економічно доступних ресурсах регіону, які можуть бути використані в якості палива для вирішення проблем тепло- та гарячого водопостачання. Основними ресурсами, на які багата Волинь є запаси торфу, відходи лісозаготівель і лісопереробки, а також відходи сільськогосподарського виробництва.

Основною і найбільш енергоємною і високозатратною галуззю житлово-комунального господарства області є комунальна теплоенергетика, оскільки вона стосується інтересів суспільства і впливає на соціально-економічні відносини в області і в країні в цілому.

Пріоритетність комунальної теплоенергетики зумовлена необхідністю вироблення теплової енергії безпосередньо біля об'єктів споживання тепла і передбачає створення соціальної напруги при найменших зупинках у роботі її структурних підрозділів. Зазначене передбачає особливу увагу до сфери теплопостачання з точки зору впровадження енергозберігаючих заходів та запровадження енергозберігаючих технологій.

В умовах стрімкого росту цін, в першу чергу на природний газ, проблеми кардинального реформування теплоенергетики, особливо технічного переозброєння її об'єктів набули державного стратегічного значення.

Тому, в області крім населення, що використовує пічки та побутові котли на дровах та деревних гранулах, бізнесові структури, що надають послуги у сфері теплопостачання для об'єктів бюджетної сфери, також долучилися до використання та встановлення котлів, що працюють на біомасі.

Надзвичайно перспективним відновлювальним біоенергетичним ресурсом є енергетична верба. Вирощування енергетичної верби є економічно, екологічно та соціально вигідним, що підтверджується світовим досвідом.

У Волинській області затверджено Регіональну цільову програму використання біоенергетичних технологій у тепло- та гарячому водопостачанні на 2017-2021 роки. Програма створена з метою збільшення використання енергії біомаси як джерела палива для тепло- та гарячого водопостачання у муніципальному секторі області, з метою скорочення прямих викидів парникових газів CO₂, збільшення енергетичної незалежності регіону та економічно доцільне здешевлення вартості енергоресурсів. Основними інвестиціями будуть інвестиції в створення і експлуатацію плантацій енергетичної лози. При середній врожайності 15 тонн/га сухої маси потенційний врожай складе 22,5 тис. тонн сухої маси.

Волинська область, володіючи великим потенціалом лісових ресурсів, проводить широку компанію щодо раціонального використання відходів деревини. Майже все теплоенергетичне господарство лісової галузі переведено на роботу з використанням деревних відходів та тирси. Лісогосподарське виробництво нерозривно поєднує в собі дві однаково важливі складові: вирощування лісу і промислове виробництво. Питома вага продукції лісозаготівель в загальних обсягах продукції лісового господарства становить - 93,1 відсотка.

У 2017 році виготовлення альтернативних видів палива продовжували здійснювати 20 підприємств, що займаються в області вирощуванням енергетичної лози, виробництвом щепи, паливних гранул та брикетів з деревини, що на 10% більше в порівнянні з 2016 роком.

Разом з тим, існують підприємства, що використовують відходи деревини для виробництва теплової енергії для власних потреб.

В області з метою скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів в рамках державної програми підтримки населення та ОСББ до впровадження енергоефективних заходів, за оперативними даними, видано 4040 кредитів на суму 100867,32 тис. гривень, зокрема населенню - на заміну котельного обладнання, що працює на альтернативних видах палива та ОСББ - на санацію багатоквартирних будинків та встановлення приладів обліку паливно-енергетичних ресурсів.

13. Транспорт та його вплив на довкілля.

13.1. Транспортна мережа області.

На території Волинської області існує розгалужена транспортна мережа, яка забезпечує зовнішні та внутрішні транспортно-економічні зв'язки господарського комплексу області. Транспортна система області представлена автомобільним, залізничним і трубопровідним транспортом. Вони утворюють

складне, багатогалузеве господарство з певними особливостями розміщення, технічного оснащення, експлуатаційної діяльності, форм організації праці.

На розвиток і розміщення окремих видів транспорту Волинської області значний вплив мають природні умови території, хоча їх вплив на роботу транспорту з розвитком науково-технічного прогресу зменшується й позначається по-різному на окремих видах транспорту.

Транзитне положення території, яка перетинається важливими залізничними та автомобільними магістралями загальнодержавного й міжнародного значення, магістральними газопроводами, що сходяться в центрі області, зокрема в Ковельському транспортному вузлі, забезпечує високий рівень розвитку транспортних зв'язків не лише в межах області, а й з іншими суміжними територіями. Через територію Волинської області проходять два транспортні коридори: Балтика – Чорне море та Євразійський як єдине ціле створюють транспортні зв'язки з країнами Південної Азії й Африки з Європою, Середньої Азії з Європою та Близького Сходу з Європою. Завдяки наявним транспортним комунікаціям область має вихід в усі регіони України.

Волинь також має чотири транспортні виходи по автомагістралях (Дольськ, Доманове, Піща і Пулемець) та один залізничний вихід (Заболоття) у Білорусь і далі в країни Балтії, Польщу, північно-західні регіони Росії. Наявність двох залізничних (Ягодин, Ізов) і двох автомобільних переходів (Ягодин, Устилуг) через р. Західний Буг на кордоні з Польщею – вагома перевага транспортно-географічного положення області.

13.1.2. Склад парку та середній вік транспорту.

Найбільший вантажооборот на автотранспорті області мають м. Луцьк, м. Ковель, Луцький і Ківерцівський райони, у яких значну частку перевезень покладено на транспортні вузли, що сформувалися в райцентрах.

Автомобільний транспорт відіграє виключно важливу роль у пасажирських перевезеннях. За темпами розвитку автомобільні пасажирські перевезення займають перше місце.

Автотранспортом перевезено 4,6 млн.т вантажів, що на 5,7% менше, ніж у 2016р. Вантажооборот зріс на 11,1% і становив 1605,9 млн.ткм.

Автотранспортом підприємств, які займаються комерційними перевезеннями на постійній основі, здійснено 894,1 млн.ткм та перевезено 3,4 млн.т вантажів, що відповідно на 24,5% більше та на 5,9% менше, ніж у 2016р. Як і раніше, значну частину вантажних автоперевезень виконали підприємства м.Луцька (62,9%).

Автотранспортом фізичних осіб-підприємців, за розрахунковими даними, виконано 711,8 млн.ткм і перевезено 1,2 млн.т вантажів, що відповідно на 2,1% та 5,1% менше обсягів 2016 року.

Всіма категоріями автоперевізників виконано 1882,6 млн.пас.км та перевезено 74,0 млн пасажирів. Протягом звітного року кількість перевезених пасажирів та пасажирооборот зменшились відповідно на 8,2% та 0,6%.

Пасажирським автотранспортом підприємств, які займаються комерційними перевезеннями на постійній основі, виконано 494,2 млн.пас.км та перевезено 25,5 млн. осіб. Проти 2016 року кількість перевезених пасажирів зменшилась на 9,1%, а пасажирооборот зріс на 7,5%.

Автотранспортом фізичних осіб-підприємців, за розрахунковими даними, перевезено 48,5 млн. пасажирів, з них 16,4 млн. осіб – підприємцями обласного центру. Кількість перевезених пасажирів за рік зменшилась на 9,1%.

Кількість приміських та міжміських маршрутів області складає 328 і 382 відповідно. Кількість транспортних засобів, які здійснюють пасажирські перевезення становить 507 одиниць.

Крім того, залізничними станціями області (за попередніми даними) відправлено 1,1 млн т вантажів, перевезено 2,2 млн пасажирів.

Середній вік транспортних засобів на маршрутах становить 9,6 років.

13.2. Вплив транспорту на довкілля.

Автотранспорт є потужним джерелом викидів забруднюючих речовин, що значно погіршує умови розсіювання, створює їх високі концентрації в районах автомагістралей і прилеглих до них житлових забудов, де, як правило, проживає і працює значна кількість населення. Також функціонування транспорту створює високий рівень шуму, забруднює ґрунти та водойми в результаті змиву та протікання паливно - мастильних матеріалів, призводить до утворення пилу та інших забруднюючих речовин, які здійснюють несприятливу дію на навколишнє середовище та безпосередньо на людину. Загальні викиди токсичних речовин залежать від потужності і типу двигуна, режиму його роботи, технічного стану автомобіля, швидкості руху, стану дороги, якості палива.

Негативний вплив транспортних засобів на довкілля пов'язаний насамперед із викидами в атмосферу токсикантів з відпрацьованими газами транспортних двигунів, а також дещо меншою мірою – із забрудненням поверхневих водних об'єктів, утворенням твердих відходів та несприятливим впливом транспортних шумів і вібрацій.

Найбільшим забруднювачем навколишнього середовища в транспортній галузі є автомобільний транспорт та інфраструктура автотранспортного комплексу: шкідливі викиди в атмосферу від автомобілів за обсягами в багато разів перевищують відповідний сукупний показник від усіх інших видів транспорту.

В останні роки спостерігається збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від автотранспорту у зв'язку зі збільшенням його кількості.

Головними забруднювачами атмосфери, як і в попередні роки, були пересувні засоби, від яких в повітря надійшло 89 % загального обсягу викидів.

Основними токсичними інгредієнтами, якими забруднювалося повітря під час експлуатації транспортних засобів, були оксид вуглецю і сполуки азоту.

13.3. Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля.

Одним із найбільшим забруднювачем довкілля в області є транспорт. Зменшення негативного впливу транспортного комплексу міста на якість довкілля відбувається шляхом збільшення кількості тролейбусів, контролю за показниками викидів автобусів, що приймають участь в конкурсах на перевезення пасажирів, впровадженням удосконаленої схеми дорожнього руху, збільшенням протяжності велосипедних доріжок та нарощування велоінфраструктури, покращення дорожнього покриття.

Також з метою регулювання навантаження на довкілля від автомобільного транспорту впроваджено ряд заходів, а саме: рух транспорту контролюється системою GPS навігації, що сприяє координації дій в плані кількості одиниць автотранспорту, графіків руху тощо; у вихідні дні зменшено кількість громадського автотранспорту у місті; до участі у конкурсах на перевезення пасажирів по місту допускаються автобуси класу не нижче ЄВРО-2.

Перспективу поступового зменшення впливу транспорту на довкілля повинно дати запровадження підвищених стандартів та вимог до екологічної безпеки автомобільного транспорту, стимулювання використання найменш шкідливих для довкілля видів палива, додержання вимог щодо заборони розташування місць скупчення автотранспорту у безпосередній близькості із зонами проживання людей. упчення автотранспорту у безпосередній близькості із зонами проживання людей.

Засобами зменшення викидів від автотранспорту можуть стати технічні, технологічні та організаційні заходи впливу для покращення стану атмосферного повітря, а саме:

- здійснення постійного контролю за якістю нафтопродуктів, які реалізуються шляхом оптової та роздрібною торгівлі, поступове переведення автомобілів на альтернативні види палива;

- виведення потоків транзитного транспорту за межі населених пунктів, скорочення кількості автостоянок та паркувальних майданчиків у центрах міст, густозаселених житлових масивах та місцях масового відпочинку населення;

- оснащення автомобілів нейтралізаторами;

- впровадження практики європейських країн щодо введення податку на використання автомобілів з великим вмістом забруднюючих речовин у відпрацьованих газах одночасно із поступовим виведення таких автомобілів із експлуатації;

- вирішення питання розширення доріг з якісно поліпшеним покриттям, збільшення кількості метанових заправок, активізація робіт з переведення автотранспорту на використання природного газу і біопалива;

- перехід пасажирського транспорту на екологічно найбільш «чистий» вид транспорту – електротранспорт;

- стимулювання (у тому числі на державному рівні) розповсюдження електромобілів та поступової заміни ними автомобілів із двигунами внутрішнього згорання (ДВЗ).

З метою зменшення шкідливого впливу на довкілля, в області запроваджується стимулювання розвитку електричного, велосипедного та

інших видів екологічно чистого транспорту.

14. Збалансоване виробництво та споживання.

14.1. Тенденції та характеристика споживання.

Сьогодні сучасне глобалізоване суспільство налаштовує людей до все більшого і більшого споживання за допомогою різноманітних маркетингових технологій, внаслідок чого зростає навантаження на довкілля, вичерпуються ресурси. Завдяки технологічному розвитку можна вивести населення з виробничої кризи, але лише при умові зміни у ставленні людей до процесу споживання. Поставивши задоволення суспільних потреб вище задоволення особистих потреб споживача, можна забезпечити стабільність усієї геосистеми.

Окреслені наступні ключові принципи сталого споживання та виробництва:

- підвищити якість життя населення сьогодні без шкоди для потреб майбутніх поколінь;
- розірвати зв'язок між економічним зростанням і деградацією навколишнього середовища;
- звести до мінімуму вплив на довкілля всіх етапів життєвого циклу товару.

Волинь – сільськогосподарська область, де в достатній кількості виробляється продукції сільського господарства та забезпечується її переробка на продукти харчування.

Область повністю забезпечує регіональну потребу в продовольчому зерні, картоплі, овочах, молоці та цукрі. Є можливість реалізовувати сільськогосподарську продукцію за межі регіону.

За 2017 рік оборот роздрібної торгівлі в області становив 15,3 млрд грн, що на 5,8 відсотка менше, ніж у 2016 році. В структурі обороту роздрібної торгівлі 62,6 відсотка склав товарооборот підприємств (юридичних осіб), 37,4 відсотка – оборот роздрібної торгівлі фізичних осіб-підприємців.

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2017 році становив 9,6 млрд.гривень. Майже половину обсягу забезпечили 11 підприємств, в їх числі товариства з обмеженою відповідальністю «Волиньфарм», «Епіцентр К», «Континіум-Трейд», «Вог Ритейл», «Пакко Холдинг», «Торговий дім «Аванта», приватне підприємство «Торговий дім «Салют».

У задоволенні потреб населення товарами значне місце належить ринкам. Найбільша кількість ринків зосереджена в обласному центрі, Ківерцівському районі та м. Володимир-Волинський.

За сприянням місцевих органів влади в області періодично проводяться ярмарки з продажу сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів за цінами виробників із залученням фермерських та особистих селянських господарств, обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, переробних підприємств, суб'єктів підприємницької діяльності. Створені належні умови для організації ними торгівлі власною продукцією.

В області проводиться постійна робота щодо залучення товаровиробників

(власників особистих селянських господарств, фермерських господарств, переробних підприємств) до торгівлі власною продукцією за ціною виробника у вихідні і передсвяткові дні ярмарків з продажу сільськогосподарської продукції у містах, районних центрах, селищах і селах.

14.2. Структурна перебудова та екологізація економіки.

Екологізація економіки не є абсолютно новою проблемою. Практичне втілення принципів екологічності тісно пов'язано із пізнанням природних процесів і досягнутим технічним рівнем виробництва. Новизна проявляється в еквівалентності обміну між природою й людиною на основі оптимальних організаційно-технічних рішень по створенню, наприклад, штучних екосистем, по використанню наданих природою матеріальних і технічних ресурсів.

Для істотного зниження антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище необхідно докорінно змінити діючу практику господарювання, запровадити концепцію сталого розвитку. Стратегія сталого розвитку потребує врахування екологічної складової в економіці як індикатора національної конкурентоспроможності і гармонізації природокористування.

Волинська область - аграрно-промисловий регіон. Сільське господарство спеціалізується на тваринництві м'ясо-молочного напрямку, а також на виробництві зерна, цукрових буряків, овочів, картоплі. На селі сформовано нові економічні відносини, що базуються на приватній власності на майно і землю.

На недержавній основі зараз виробляється майже вся сільськогосподарська продукція. У сільському господарстві області створюється понад 17 відсотків валової доданої вартості області. Разом з харчовою промисловістю аграрії забезпечують більше третини валового регіонального продукту.

Питома вага області у виробництві продукції сільського господарства у 2017 році становила 2,8 відсотка, за темпом виробництва продукції сільського господарства область посіла 7 місце, за обсягами виробництва на 1 жителя - 13 місце в державі. Обсяг виробництва продукції сільського господарства в розрахунку на 1 особу складає 6575 гривень.

Пріоритетними напрямками розвитку аграрного сектору економіки області є виробництво зернових та технічних культур, картоплі та овочів, цукрових буряків, м'яса та молока.

Внесок у виробництво здійснюють понад 909 суб'єктів господарювання, в тому числі 600 фермерських формувань, 163 господарських товариств, 67 приватних підприємств, 60 кооперативів, 5 державних підприємств та 14 суб'єктів інших форм господарювання.

Крім того, в області сільськогосподарським виробництвом займаються понад 151 тис. особистих селянських господарств, які обробляють 326 тис. гектарів землі та виробляють 61 відсоток валової продукції сільського господарства.

Власники особистих селянських господарств є основними виробниками сільськогосподарської продукції, якими вироблено 99 відсотків картоплі, 93

відсотки овочів, 86 відсотків плодів та ягід, 81 відсоток молока, реалізовано 32 відсотки м'яса (у живій вазі).

14.3. Впровадження елементів "більш чистого виробництва".

Під екологічно чистими технологіями розуміють технології - що забезпечують захист навколишнього середовища, мінімальний рівень забруднення, раціональне використання природних ресурсів, вторинну переробку значної частини відходів.

У Волинській області функціонує два підприємства з виробництва збагачених йодом напоїв: ТЗОВ «Йоданка» (мінеральна вода «Йоданка Павлівська» з вмістом природного компонента йоду) та «Йодіс Лазурна» виробництва ТЗОВ «Аква світ і К», а ТЗОВ «Волиньагропродукт» (м.Ківерці) виробляє хліб з виробництвом йодоказеїну.

Особлива увага приділяється питанням поліпшення харчування дітей, стану їх здоров'я. У всіх навчальних закладах в раціон дітей та підлітків включені продукти харчування, забезпечені йодом.

Розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 14 грудня 2015 року № 561 приватно-орендному сільськогосподарському підприємству ім.Шевченка с.Угринів Горохівського району Волинської області надано статус спеціальної сировинної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування. У березні 2012 року розпочато випуск молочної продукції під ТМ «УгринівМолоко». Для виготовлення молочної продукції використовуються лише натуральні на основі молочнокислих бактерій сухі французькі закваски «Даніско».

Єдиним в області «органічним» господарством є ТОВ «Старий Порицьк», що в Іваничівському районі, яке є членом Федерації органічного руху України. Господарство сертифіковане як таке, що продукує лише органічне зерно, молоко та м'ясо.

У ДП «Волиньстандартметрологія» функціонує лабораторія для перевірки харчових продуктів на вміст генетично модифікованих організмів.

Значна увага приділяється питанням підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. За 2017 рік на 24 підприємствах області впроваджено і сертифіковано 24 системи управління якістю.

Суть органічного виробництва полягає в тому, що виробники повністю відмовляються від застосування ГМО, антибіотиків, отрутохімікатів та мінеральних добрив. У результаті підвищується природна біологічна активність в ґрунті, нормалізується робота живих організмів, відновлюється баланс поживних речовин та відбувається приріст гумусу. Хоча продукція сільгосппідприємств, що дотримуються цього способу виробництва, є дорожчою, але вона корисніша для здоров'я.

14.4. Ефективність використання природних ресурсів

Відсутня належна ринкова оцінка природних ресурсів, і підвищена прибутковість природо експлуатуючих видів діяльності є результатом надмірної експлуатації природних ресурсів, за яку суспільство не отримує

еквівалентного відшкодування.

За останні роки в області значно зросло використання природного газу, вугілля та дизпалива. З метою зменшення використання традиційних видів палива та зменшення негативного впливу на середовище здійснювалася робота щодо залучення до паливно-енергетичного балансу області енергоносіїв з місцевих видів палива.

Після повної реконструкції відкрито фабрику з виробництва паливних гранул "Старовижівське паливо-торф". На підприємстві встановлено технологічне обладнання для виробництва 10 тисяч тонн паливних гранул в рік. Це дасть можливість забезпечити бюджетні заклади району та населення навколишніх сіл дешевим та екологічним паливом.

У Камінь-Каширському районі розпочало роботу підприємство "ЛІГНУМ ЕНЕРДЖІ", що виробляє паливні гранули і брикети з деревної біомаси. Загальна потужність підприємства – 7 тис. тонн в рік.

На виробничій базі державних підприємств "Володимир-Волинське лісомисливське господарство" та "Городоцьке лісове господарство" підприємством "ЕКОЕНЕРГОСИСТЕМ" організовано виробництво деревних пеллет потужністю 8,4 тис. тонн в рік.

14.5. Оцінка «життєвого циклу виробництва».

Оцінка життєвого циклу, як метод оцінювання екологічних аспектів продукції й потенційних впливів на навколишнє середовище, передбачає такі етапи:

- визначення цілей і змісту оцінки життєвого циклу;
- формування переліку вхідних і вихідних параметрів (інвентаризаційної відомості вхідних і вихідних матеріальних та енергетичних потоків) на стадіях життєвого циклу продукції, проведення необхідних розрахунків у рамках інвентаризаційного аналізу;
- оцінка потенційних впливів на навколишнє середовище, пов'язаних із вхідними й вихідними потоками речовини та енергії;
- інтерпретація результатів інвентаризаційного аналізу й аналізу впливів.

Ця оцінка також розглядає впливи на навколишнє середовище впродовж усього життєвого циклу продукції — одержання сировини, матеріалів, виробництво, експлуатація й утилізація в межах продукційної системи. Розглядаються і негативні впливи на населення, а також на стан екологічних систем.

Оцінка характеристик життєвого циклу використовується:

- для оцінки можливостей поліпшення екологічних аспектів продукції на різних стадіях життєвого циклу;
- під час прийняття рішень у промислових, державних і недержавних організаціях, під час стратегічного планування, встановлення пріоритетів, проектування чи реконструкції продукції або процесів;
- для вибору характеристик екологічності, у тому числі методів вимірювань;
- під час проведення маркетингових досліджень;

- під час екологічного маркування чи для складання заяви-декларації екологічної чистоти продукції.

Зміст, межі та рівень деталізації оцінки життєвого циклу залежать від об'єкта дослідження й передбачуваного використання результатів. Глибина та широта оцінки життєвого циклу продукції можуть суттєво відрізнятись, що більшою мірою залежить від цілей такої оцінки. У будь-якому випадку слід дотримуватися принципів і структури робіт, встановлених міжнародним стандартом ISO 14040.

В Україні діють свої національні екологічні стандарти, які розроблені відповідно до міжнародних. Зокрема, для оцінки життєвого циклу це ДСТУ ISO 14040:2004 „Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура». За допомогою цього методу оцінюють потенційні впливи на довкілля протягом усього життєвого циклу продукції.

До основних особливостей оцінки життєвого циклу продукції належать: системна й адекватна оцінка екологічних аспектів продукції на стадіях її життєвого циклу, тобто оцінка екологічних аспектів продуктивних систем, що являють собою модель життєвого циклу продукції — від одержання сировини, матеріалів до переробки або захоронення відходів;

- залежність глибини деталізації і часових меж оцінки життєвого циклу від поставлених цілей, і завдань;

- певні заходи щодо захисту конфіденційності й доречності використання результатів оцінки життєвого циклу залежно від їх передбачуваного застосування.

Зміст аналізу, якість даних, методологія та вихідні результати оцінки життєвого циклу продукції мають бути прозорими й зрозумілими. Процес оцінки життєвого циклу слід обговорювати, джерела даних - документувати.

15. Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища.

15.1. Національна та регіональна екологічна політика.

Державна екологічна політика, яку проводить Управління, базується на поєднанні вирішення економічних і екологічних проблем, створенні умов та безпосередньої участі в розв'язанні екологічних проблем на регіональному та місцевому рівнях.

Специфікою регіону є вкрай нерівномірне просторове поширення забруднення, викликане концентрацією промислового потенціалу, в основному, в обласному та районних центрах області, а також наявність цілої низки локальних екологічних проблем, розв'язання яких потребує посиленої уваги з боку місцевих органів влади та залучення значних фінансових ресурсів.

Волинь вважається в країні регіоном, де населення і влада традиційно дбають про збереження унікальних природних ландшафтів, раціональне використання ресурсів лісу, озер, боліт, надр, піклуються збереженням чистоти атмосфери і води.

У звітному періоді основна увага діяльності Управління була зосереджена на пріоритетних питаннях, передбачених річним планом заходів з виконання

покладених завдань на 2017 рік, згідно з політичними пріоритетами, стратегічними напрямками і завданнями щодо реалізації в області державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

15.2. Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки.

Удосконалювати систему управління у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки можливо за допомогою наступних дій: загальних, які здійснюють законодавчі, виконавчі і правові органи, та спеціальних, які здійснюються суб'єктами, що мають спеціальні повноваження відповідно до чинного законодавства.

До загальних дій належать:

1) законодавчо нормативного регулювання (формування й розвиток законодавчо-правової, нормативної сфер у галузі охорони довкілля; використання ресурсів навколишнього природного середовища; регулювання антропогенної діяльності тощо).

2) планування й прогнозування (розробка, затвердження, впровадження на практиці природоохоронних програм і проектів на основі системно-екологічного підходу; передбачення негативних та кризових ситуацій, планування природоохоронних заходів у всіх галузях економіки).

У відповідності до Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року в області у 2016 році було розроблено і затверджено регіональну екологічну програму «Екологія 2016-2020».

3) організація і координування – організація всіх видів робіт з екологічного менеджменту на різних рівнях та в установах; організація виконання запланованих природоохоронних рішень та дотримання екологічних нормативів; погодження інтересів держави й бізнесу в галузі охорони довкілля. Управління у сфері охорони довкілля покладено на управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації.

4) контролювання – проведення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства організаціями незалежно від форм власності на всіх рівнях. Здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства на території області покладено на державну екологічну інспекцію у області.

До спеціальних дій відносять:

1) розподіл і впорядкування навколишнього природного середовища та його ресурсів – планування, організація та контроль просторово-територіального устрою довкілля, виокремлення територій з особливим статусом охорони, надання об'єктів довкілля в оренду, лісовідновлення;

2) облік та статистична звітність – планування, ведення, оновлення, використання кадастрів природних ресурсів (сукупності кількісних, якісних та інших характеристик господарського, екологічного, правового стану природних ресурсів), формування і аналіз екологічної статистичної звітності;

3) нормування – розробка нормативів гранично-допустимих викидів і

скидів та інших видів шкідливого впливу, обґрунтування значень гранично допустимої концентрації (ГДК) для об'єктів довкілля;

4) моніторинг – проведення спостережень, збір та обробка інформації про стан довкілля суб'єктами моніторингу довкілля. Нині, моніторинг довкілля на регіональному рівні здійснюється понад 12 суб'єктами моніторингу довкілля, за своїми програмами і планами робіт, визначеними центральними органами виконавчої влади;

5) інформування громадськості, органів влади, суб'єктів бізнесу про стан навколишнього природного середовища, можливі ризики і загрози. Основними документами для інформування громадськості, що підлягають оприлюдненню, є Національна та регіональні доповіді про стан довкілля;

6) ліцензування – надання дозволів на здійснення певної діяльності: розвідка та експлуатація корисних копалин, економічно небезпечних видів діяльності;

7) стандартизація – розробка затвердження, гармонізація всіх видів нормативних документів, методик, термінології, значень ГДК, тощо;

8) аудит – незалежна оцінка аудиторськими фірмами відповідності екологічного стану, діяльності, систем управління якості, систем екологічного управління екологічним вимогам та розробка рекомендацій щодо поліпшення всіх видів діяльності організацій, що мають вплив на навколишнє середовище;

9) маркетинг – організація і спрямування діяльності установи, пов'язаної з екологічно орієнтованим попитом на товари і послуги, що сприяють збереженню якісного та кількісного рівня довкілля протягом усього життєвого циклу, зниження навантаження на навколишнє природне середовище, діяльність зі збереження середовища існування людини, генофонду біосфери, екологічне маркетування товарів.

15.3. Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства.

Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства здійснюється Державною екологічною інспекцією у Волинській області, інформація по проведеній роботі наведена у таблиці 15.1.

Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства

Таблиця 15.1.

№ з/п	Назва заходу	Одиниця виміру	2017
1	2	3	6
1	Кількість перевірених об'єктів контролю	од.	805
2	Кількість складених актів перевірок	од.	802
3	Кількість складених протоколів про адміністративне правопорушення		
3.1	усього	од.	1527
3.2	у тому числі передано для розгляду у судові органи	од.	7
4	Притягнуто до адміністративної відповідальності		
4.1	усього	осіб	1136

4.2	у тому числі у вигляді попередження	осіб	4
5	Стягнуто адміністративних штрафів	грн	181,926
6	Загальна сума розрахованих збитків		
6.1	усього	грн	3978,324
6.2	у т.ч. нанесених невстановленими особами	грн	6,950
7	Пред'явлено претензійно-позовних матеріалів	од./грн	139/3971,374
8	Стягнуто претензійно-позовних матеріалів	од./грн	139/1628,000
9	Кількість переданих до судових органів позовів для прийняття рішення про тимчасову заборону (зупинення) діяльності	од.	5
10	Кількість прийнятих судовими органами рішень про тимчасову заборону (зупинення) діяльності	од.	4
11	Передано матеріалів до правоохоронних органів:		
11.1	усього	од.	11
11.2	до органів прокуратури	од.	-
11.3	до органів МВС, СБУ, інших	од.	11
11.4	з ознаками кримінального правопорушення	од.	-
12	Відкрито кримінальних проваджень	од.	1
13	Кількість об'єктів, на яких виявлено перевищення		
13.1	лімітів забору води із водного об'єкта	од.	-
13.2	лімітів використання води із водного об'єкта	од.	-
13.3	лімітів скиду забруднюючих речовин у водний об'єкт	од.	-
13.4	нормативів граничнодопустимого скиду забруднюючих речовин із зворотними водами у водний об'єкт	од.	4
13.5	нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел в атмосферне повітря	од.	4
13.6	технологічних нормативів допустимого викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря	од.	-
13.7	лімітів та дозволів на спеціальне використання природних ресурсів на територіях та об'єктах	од.	-
13.8	лімітів на спеціальне використання мисливських тварин	од.	-
13.9	лімітів (квот) на спеціальне використання водних біоресурсів	од.	-
14	Внесено подань про припинення дії виданих дозволів	од.	-

15.4. Виконання державних цільових екологічних програм.

У 2017 році в області виконувались заходи по будівництву і реконструкції очисних споруд і полігонів твердих побутових відходів, по відродженню та підтриманню сприятливого гідрологічного стану річок, по боротьбі із шкідливою дією вод, спрямовані на виконання “Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року”. Разом з цим, вказані заходи передбачені “Регіональною екологічною програмою “Екологія 2016 – 2020”, затвердженою рішенням Волинської обласної ради від 10.02.2016 № 2/27.

Підставою для фінансування вказаних заходів були Закон України Про Державний бюджет України на 2017 рік”, переліки видатків місцевих бюджетів, місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, затверджені згідно чинного законодавства.

Підставою для фінансування вказаних заходів були Закон України “Про Державний бюджет України на 2017 рік”, переліки видатків місцевих бюджетів, місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, затверджені згідно чинного законодавства.

На виконання Загальнодержавної цільової програми розвитку водного

господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року у 2017 році органами виконавчої влади та підприємствами в області було заплановано виконання природоохоронних заходів на загальну суму 54074,588 тис. гривень. Фактично освоєно кошти в сумі 47632,838 тис. гривень, з яких:

- 42743,767 тис. гривень – на упорядкування споруд водовідведення на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах;
- 4300,0 тис. гривень – на будівництво та реконструкцію споруд оборотного водопостачання на об'єктах господарювання;
- 589,071 тис. гривень на виконання місцевих програм відродження малих річок і водойм.

На виконання заходів використані кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища (програма 2401270 “Здійснення природоохоронних заходів”), місцевих бюджетів, обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, кошти якого спрямовувалися у вигляді субвенцій місцевим бюджетам (КФКВ 7618800) та власні кошти підприємств.

За завданням “Упорядкування споруд водовідведення на об'єктах житлово-комунального господарства, господарських об'єктах, урбанізованих територіях”:

- за кошти державного фонду ОНПС розпочато будівництво каналізаційної мережі у західній частині смт Шацьк, селах Гаївка, Мельники та будівництво КОС, проведено розширення існуючої каналізаційної мережі смт Шацьк (прокладено 1170 м нових каналізаційних мереж до яких підключено 518 дворів та відновлено покриття вулиць, задіяних в каналізуванні, загальною площею 8000 м²);
- за кошти обласного фонду ОНПС у співфінансуванні з місцевими бюджетами проводилися роботи на 6 об'єктах (збудовано I чергу очисних споруд у с.Княгининок Луцького району, каналізаційно-насосну станцію з напірним колектором в с. Гірка Полонка Луцького району (прокладено 2760 метрів напірного колектора, встановлено 5 каналізаційних колодязів для ремонту, обслуговування системи каналізації, вузол обліку стічних вод та проведена врізка в існуючу систему міської каналізації), частково проведено реконструкцію системи водовідведення смт Цумань Ківерцівського району (потужністю 400 м³/добу), розпочато капітальний ремонт каналізаційної мережі та септиків-відстійників у м. Ківерці, відновлено каналізаційну систему у смт Турійськ та очисні споруди в ДНЗ смт Олика);
- за кошти бюджету м. Луцьк та власних коштів КП “Луцькводоканал” проводилися роботи на каналізаційно-очисних спорудах та каналізаційних мережах м. Луцька (проведено реконструкцію III черги КОС потужністю 40000 м³/добу, капітальний ремонт систем аерації КОС (120000 м³/добу), заміна насосного обладнання на 3 КНС та збудовані нові мережі водовідведення протяжністю 303 м п.);
- за кошти бюджету м. Луцьк проведено реконструкцію мереж зливової каналізації міста (протяжність 145,7 м п.);
- за кошти підприємства ПАТ “СКФ Україна” проведено будівництво та

реконструкцію оборотних систем виробничого водопостачання та систем послідовного і повторного використання води (використання води для технічних потреб 96000 м³/рік);

- заходи щодо запобігання забрудненню водних об'єктів інфільтраційними водами проведено на 2 підприємствах за власні кошти та на полігоні твердих побутових відходів м. Луцька за кошти міського бюджету.

За завданням “Виконання місцевих програм відродження малих річок і водойм” проводилися заходи з відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану на 9 водних об'єктах за кошти місцевих бюджетів (в тому числі: у м. Луцьку розчищено русло та річки Стир від мулу, аварійних дерев та побутового сміття на відрізьку 2,1 км та упорядковано прибережну смугу (пляж) протяжністю 200 м, в Любомльському районі облаштовано виток річки Прип'ять).

В результаті виконання запланованих робіт створюється можливість запобігання забрудненню навколишнього середовища (в тому числі водних об'єктів) стічними водами, побутовими відходами та недопущення попадання стічних вод на рельєф та у підземні водоносні горизонти, а також захищення від підтоплення повеневими і паводковими водами населених пунктів області.

15.5. Моніторинг навколишнього природного середовища.

На виконання Постанови КМУ від 30.03.1998р. № 391 та у відповідності з керівними документами Мінприроди України, розпорядженням голови Волинської обласної ради від 21 травня 2008 року № 19/29 затверджено Регіональну програму моніторингу довкілля.

Функціонування Волинської обласної системи моніторингу довкілля (ВОСМД) здійснюється на основі Угоди про спільну діяльність між суб'єктами ВОСМД, підписаної 8 лютого 2007 року.

Суб'єктами системи екологічного моніторингу в області є спеціально уповноважені органи міністерств й відомств, управління обласної державної адміністрації, підприємства, установи та організації, які в своєму складі мають відповідні лабораторії, що мають свідоцтва про атестацію на проведення вимірювань складових довкілля, зокрема:

1. Державна екологічна інспекція у Волинській області
2. Волинське обласне управління водних ресурсів
3. Волинський обласний центр з гідрометеорології
4. Західно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів
5. Головне управління Держпродспоживслужби у Волинській області
6. Волинська філія ДУ «Держгрунтохорона»
7. Північно-західна інспекція з ядерної та радіаційної безпеки Державної інспекції ядерного регулювання України
8. Головне управління Держгеокадастру у Волинській області
9. Волинське обласне управління лісового та мисливського господарства
10. ДУ «Волинська обласна фітосанітарна лабораторія».

Моніторинг довкілля на території області реалізується через незалежні відомчі мережі спостережень суб'єктів моніторингу, відповідно до своїх

функціональних завдань за відомчими програмами і планами робіт.

З метою удосконалення діяльності суб'єктів державної системи моніторингу довкілля, розгляду поточних питань, пов'язаних з проведенням моніторингу довкілля, на основі державної та регіональної програм моніторингу довкілля Розпорядженням Волинської обласної державної адміністрації від 22 серпня 2008 року № 297 утворено обласну Міжвідомчу комісію з питань моніторингу довкілля.

Моніторинг навколишнього природного середовища згідно Регламенту проводиться помісячно і поквартально.

Узагальнення результатів моніторингових спостережень (збір, обробка, систематизація та аналіз інформацій) від суб'єктів державної системи моніторингу довкілля здійснюється управлінням екології та природних ресурсів Волинської облдержадміністрації. Для інформування населення про стан довкілля узагальнені результати моніторингових спостережень суб'єктів моніторингу довкілля (інформаційно-аналітичні огляди про стан довкілля) регулярно раз на місяць висвітлюються на офіційному веб-сайті Волинської облдержадміністрації.

15.6. Державна екологічна експертиза.

Екологічна експертиза є одним з вирішальних факторів ефективного управління в галузі природоохоронної діяльності. Вона є одним з найважливіших механізмів екологічної безпеки.

Екологічна експертиза - вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці перед проектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища.

Експертиза спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Основними завданнями екологічної експертизи є визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності, організація комплексної, науково-обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи, а також, в першу чергу, встановлення об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства та оцінка впливу діяльності запроектованих об'єктів на стан навколишнього природного середовища.

Еколого-експертна діяльність регламентується Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про регулювання містобудівної діяльності», постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку» та Державними будівельними нормами ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при

проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд».

У відповідності до Закону України «Про перелік документів довільного характеру у сфері господарської діяльності» від 19.05.2011 року №3392-VI державна екологічна експертиза проводиться через Дозвільний центр департаменту «Центр надання адміністративних послуг у м. Луцьк».

У 2017 році управлінням екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації було розглянуто лише одні матеріали розділу оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) комплексу документації для експлуатації Замостівського родовища пісків в Маневицькому районі Волинської області.

Слід зауважити, що 18.12.2017 введено в дію Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» №2059-VIII від 23 травня 2017 року, в частині 4 статті 17 якого визначено, що Закон України «Про екологічну експертизу» втрачає свою чинність з моменту введення нового Закону, а в частині 3 визначено, що висновки державної екологічної експертизи, одержані до введення в дію Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», зберігають чинність та мають статус висновку з оцінки впливу на довкілля.

15.7. Економічні засади природокористування.

15.7.1. Економічні механізми природоохоронної діяльності.

На Волині, як в Україні в цілому, впроваджено основні засади економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності, базовими елементами якого є:

- екологічний податок;
- грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності;
- система фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів природоохоронних фондів різних рівнів (державного, обласного, місцевих);
- система рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів (водних, земельних, лісових, мінеральних, біологічних тощо).

Кошти від екологічного податку (за винятком радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк) зараховуються до державного і місцевих бюджетів згідно з Бюджетним кодексом України.

Основні напрямки використання коштів природоохоронних фондів вказують на основні екологічні проблеми нашого регіону – це охорона та покращення стану водних ресурсів та раціональне поводження з відходами.

В 2017 році надходження від сплати екологічного податку до спеціального фонду бюджетів усіх рівнів в області становить 8901,272 тис. гривень. З них:

- до державного бюджету - 1780,254 тис. гривень;
- до місцевого бюджетів - 7121,018 тис. гривень.

Цільові та інші добровільні внески підприємств, установ, організацій та

громадян в 2017 році відсутні.

Надходження рентних платежів за використання природних ресурсів до бюджетів усіх рівнів за 2017 рік характеризується наступними показниками:

Таблиця 15.1 (тис. гривень)

Назва ресурсу	Всього	в тому числі:	
		Державний бюджет	Місцевий бюджет
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, всього: в т.ч.	61418,5	20889,8	40528,7
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування	41779,6	20889,8	20889,8
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування)	19638,9	-	19638,9
Рентна плата за спеціальне використання води	6724,2	3362,1	3362,1
Рентна плата за користування надрами	69105,7	66410,8	2694,9
Плата за користування інших природних ресурсів	203,6	-	203,6
Земельний податок, орендна плата за землю	314406,9	-	314406,9
Плата за оренду водних об'єктів на території області, які знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення	180,8	180,8	-
Всього по області	452039,7	90843,5	361196,2

15.7.2. Стан фінансування природоохоронної галузі.

Природоохоронні фонди є цільовими фондами і використання їх коштів чітко визначено постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 №1147 «Про затвердження Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (зі змінами). Згідно цього переліку є 10 основних напрямків, на які використовуються кошти зазначених фондів.

Фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснювалось з державного та місцевих бюджетів, цільових фондів охорони навколишнього природного середовища, власних коштів підприємств, установ та організацій та залучених коштів.

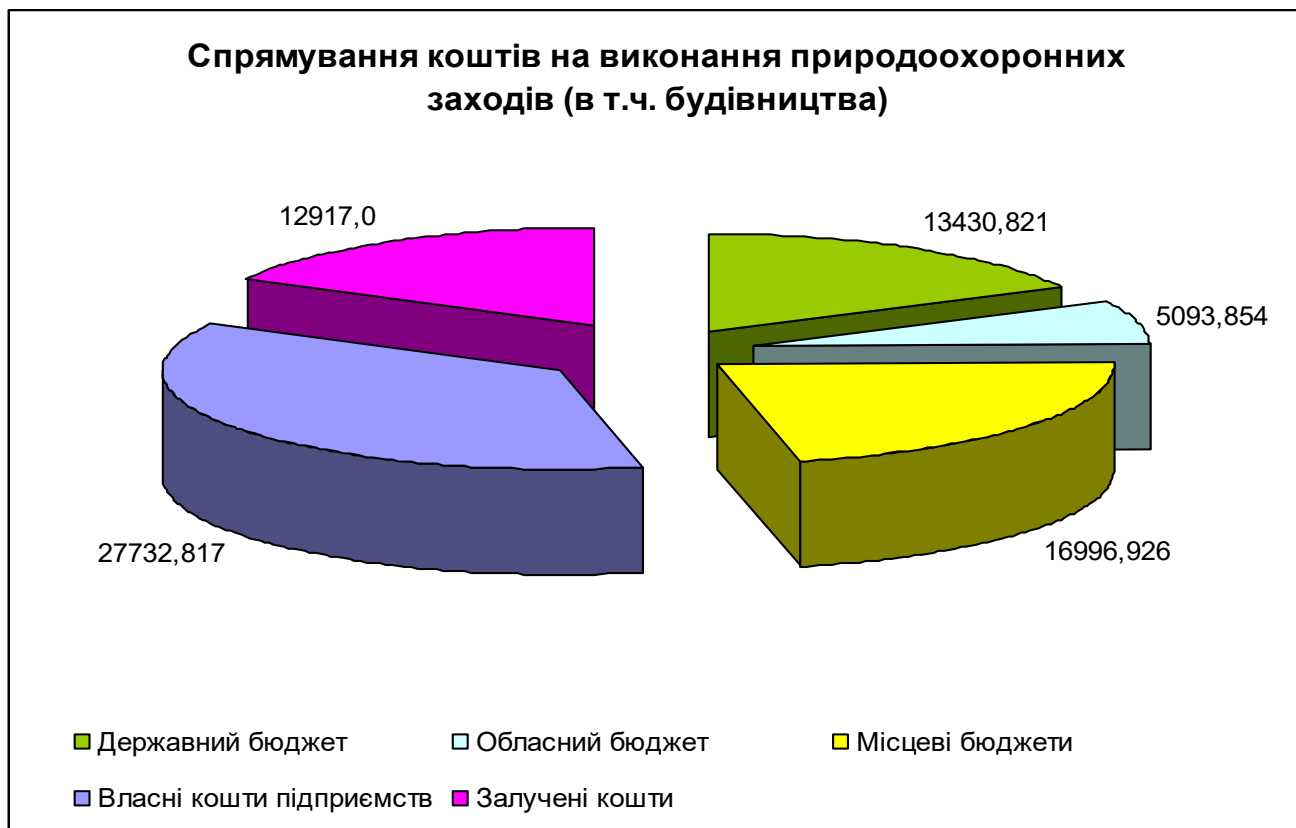
Природоохоронні заходи в області в 2017 році виконувались у відповідності до регіональних програм, що діють в області.

У відповідності до звітів, наданих об'єднаними територіальними громадами, райдержадміністраціями, міськвиконкомом та управліннями області, при запланованих коштах в сумі 90222,579 тис. гривень, фактичне

спрямування коштів бюджетів усіх рівнів на здійснення природоохоронних заходів в 2017 році становить 76171,418 тис. гривень (84%), в тому числі:

- коштів Державного бюджету – 13430,821 тис. гривень, тобто 63 % від інвестиційних намірів року (21302,654 тис. гривень), в тому числі 13430,821 тис. гривень - кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища;
- коштів обласного бюджету – 5093,854 тис. грн., тобто 78% від інвестиційних намірів року (6500,3 тис. гривень), в тому числі 4296,5 тис. гривень - кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища;
- коштів бюджетів міст та районів області – 16996,926 тис. гривень, тобто 86 % від інвестиційних намірів року (19604,916 тис. гривень), з них коштів міських, сільських та селищних фондів охорони навколишнього природного середовища - 1281,116 тис. гривень;
- коштів підприємств, установ та організацій – 27732,817 тис. гривень, тобто 98 % від інвестиційних намірів року (28297,709 тис. гривень).
- залучених коштів (кошти ЄС) – 12917,0 тис. гривень, тобто 89 % від інвестиційних намірів року (14517,0 тис. гривень).

При інвестиційних намірах року в сумі 49890,202 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на охорону і раціональне використання водних ресурсів, за 2017 рік фактичне освоєння коштів бюджетів усіх рівнів становить 40912,398 тис. гривень (82 %). З них:

- коштів Державного бюджету: при інвестиційних намірах року 11367,985 тис.

гривень фактично освоєно 6891,521 тис. гривень, тобто 61 %, з них 6891,521 тис. гривень коштів державного фонду охорони навколишнього природного середовища;

- коштів обласного бюджету: при інвестиційних намірах року 5589,5 тис. гривень фактично освоєно 4416,054 тис. гривень, тобто 79 %, з них 3618,7 тис. гривень коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища;

- коштів бюджетів міст та районів області: при інвестиційних намірах року в сумі 17172,517 тис. гривень фактично освоєно 14572,423 тис. гривень (85%), з них 212,256 тис. гривень - коштів міських, сільських та селищних фондів охорони навколишнього природного середовища;

- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року 15760,2 тис. гривень фактично освоєно 15032,4 тис. гривень (95%).

В 2017 році за кошти державного фонду ОНПС розпочато будівництво каналізаційної мережі у західній частині смт Шацьк, селах Гаївка, Мельники та будівництво КОС, проведено розширення існуючої каналізаційної мережі смт Шацьк (прокладено 1170 м нових каналізаційних мереж до яких підключено 518 дворів та відновлено покриття вулиць, задіяних в каналізуванні, загальною площею 8000 м²).

За рахунок коштів обласного фонду ОНПС у співфінансуванні з місцевими бюджетами проводилися роботи на 6 об'єктах (збудовано I чергу очисних споруд у с.Княгининок Луцького району, каналізаційно-насосну станцію з напірним колектором в с.Гірка Полонка Луцького району (прокладено 2760 метрів напірного колектора, встановлено 5 каналізаційних колодязів для ремонту, обслуговування системи каналізації, вузол обліку стічних вод та проведена врізка в існуючу систему міської каналізації), частково проведено реконструкцію системи водовідведення смт Цумань Ківерцівського району (потужністю 400 м³/добу), розпочато капітальний ремонт каналізаційної мережі та септиків-відстійників у м. Ківерці, відновлено каналізаційну систему у смт Турійськ та очисні споруди в ДНЗ смт Олика).

При інвестиційних намірах року в сумі 2813,468 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на охорону атмосферного повітря, в 2017 році фактичне освоєння власних коштів підприємств, установ і організацій становить 2745,868 тис. гривень (97 %).

За рахунок власних коштів підприємств проведено режимно-налагоджувальні роботи на газоспалювальному обладнанні, встановлено обладнання (приточно-витяжну систему вентиляції) з рекуперацією теплової енергії від печей відпалу та розроблено проект реконструкції гальванічної дільниці.

При інвестиційних намірах року в сумі 9253,283 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на охорону і раціональне використання земель, в 2017 році фактичне освоєння коштів бюджетів усіх рівнів становить 665,8 тис. гривень (100%). З них:

- коштів бюджетів міст та районів області: при інвестиційних намірах року в сумі 37,8 тис. гривень фактично освоєно 37,8 тис. гривень, тобто 100%;

- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року в сумі 628,0 тис. гривень фактично освоєно 628,0 тис. гривень (100 %).

При інвестиційних намірах року в сумі 4130,0 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на охорону і раціональне використання ресурсів тваринного світу, в 2017 році фактичне освоєння коштів бюджетів усіх рівнів становить 662,343 тис. гривень (16 %). З них:

- коштів обласного бюджету: при інвестиційних намірах року 100,0 тис. гривень фактично освоєно 100,0 тис. гривень, тобто 100% (коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища);

- коштів бюджетів міст та районів області: при інвестиційних намірах року в сумі 360,0 тис. гривень фактично освоєно 494,843 тис. гривень, тобто 137% (з них 20,0 тис. гривень кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища).

- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року 70,0 тис. гривень фактично освоєно 67,5 тис. гривень. (96 %).

За рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища виконувались заходи щодо зариблення озер аборигенними видами риб в Шацькому районі.

При інвестиційних намірах року в сумі 8320,253 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на охорону і раціональне використання природних рослинних ресурсів, в 2017 році фактичне освоєння коштів бюджетів усіх рівнів становить 8546,353 тис. гривень (103%). З них:

- коштів бюджетів міст та районів області (місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року в сумі 189,083 тис. гривень фактично освоєно 179,083 тис. гривень (95%);

- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року 8131,17 тис. гривень фактично освоєно 8367,27 тис. гривень. (103%).

При інвестиційних намірах року 2422,944 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на збереження природно-заповідного фонду, фактичне освоєння коштів становить 2642,944 тис. гривень (92 %). З них:

- коштів Державного бюджету (коштів державного фонду охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року 2401,944 тис. гривень фактично освоєно 2181,944 тис. гривень (91%);

- коштів обласного бюджету (коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року 230,0 тис. гривень фактично освоєно - 230,0 тис. гривень (100%);

- коштів бюджетів міст та районів області (місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року в сумі 11,0 тис. гривень фактично освоєно 11,0 тис. гривень (100%).

За кошти державного фонду охорони навколишнього природного середовища в сумі 2181,944 тис. гривень Ківерцівським національним природним парком "Цуманська пуца" розроблено проект організації території Ківерцівського національного природного парку "Цуманська пуца", охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, розпочаті роботи з виготовлення проекту землеустрою щодо

організації та встановлення меж території Ківерцівського національного природного парку “Цуманська пуца”, а також придбано адміністративну будівлю.

Відповідно до проекту «Оголошення природних територій зони Шацьких озер курортом державного значення» з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища профінансовано проведення бальнеологічних досліджень на суму 150,0 тис. гривень.

Також, були спрямовані кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на заходи щодо охорони тваринного світу і боротьби з браконьєрством.

При інвестиційних намірах року 21324,99 тис. гривень на виконання заходів, спрямованих на раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів, фактичне освоєння коштів бюджетів усіх рівнів становить 19915,39 тис. грн. (93%). З них:

- коштів Державного бюджету (коштів державного фонду охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року 5532,725 тис. гривень фактично освоєно 4357,356 тис. гривень (79%);
- коштів обласного бюджету: при інвестиційних намірах року 165,8 тис. гривень фактично освоєно 65,8 тис. гривень, тобто 39 %, з них 65,8 тис. гривень коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища;
- коштів бюджетів міст та районів області: при інвестиційних намірах року в сумі 1824,194 тис. гривень фактично освоєно 1691,455 тис. гривень, тобто 93 %, з них 848,455 тис. гривень коштів міських, сільських та селищних фондів охорони навколишнього природного середовища;
- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року 885,271 тис. гривень фактично освоєно 883,779 тис. гривень. (99%).
- залучених коштів (кошти ЄС) – 12917,0 тис. гривень, тобто 100 % від інвестиційних намірів року (12917,0 тис. гривень).

За рахунок коштів державного фонду охорони навколишнього природного середовища придбано спецтехніку та контейнери для збору побутових відходів для м. Каменя-Каширського та Павлівської ОТГ.

Кошти місцевих фондів ОНПС спрямовано на упорядкування та ліквідацію стихійних сміттєзвалищ в сумі 689,755 тис. гривень.

Також, були спрямовані кошти з місцевого бюджету на придбання спецтехніки для збору відходів (500,0 тис. гривень) та придбання контейнерів для роздільного збору твердих побутових відходів (607,0 тис. гривень).

На підприємствах м. Луцька проводилось видалення відходів за власні кошти в сумі 375,279 тис. гривень.

Що ж стосується питань екологічної освіти, пропаганди, інформаційного забезпечення та зв'язків з громадськістю, то при інвестиційних намірах року 434,922 тис. гривень фактично освоєно кошти в сумі 300,322 тис. гривень (69%). З них:

- коштів обласного бюджету (кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища): при інвестиційних намірах року 415,0 тис. гривень

фактично освоєно 282,0 тис. гривень, тобто 68%;

- коштів бюджетів міст та районів області: при інвестиційних намірах року в сумі 10,322 тис. гривень фактично освоєно 10,322 тис. гривень, тобто 100 % (кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища);
- власних коштів підприємств, установ і організацій: при інвестиційних намірах року 9,6 тис. гривень фактично освоєно 8,0 тис. гривень (83 %).

В 2017 році кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища в сумі 282,0 тис. гривень були використані на:

- виготовлення сигнального макету повноколірного ілюстрованого альбому-каталогу “Природно-заповідний фонд Волинської області”;
- виготовлення інтерактивної карти територій та об’єктів природно-заповідного фонду Волинської області;
- виготовлення інтерактивної карти водних об’єктів Волинської області;
- створення анімаційного ролика на екологічну тематику “Планета Неяшок”;
- виготовлення презентаційної поліграфічної продукції на екологічну тематику (буклети, брошури тощо).

Доцільно зауважити, що коштів на нове будівництво, технічне переозброєння діючих об’єктів, на наукові розробки та впровадження інноваційних технологій, результатом яких стане суттєве зниження антропогенного впливу на довкілля, на жаль не вистачає. І треба зазначити, що нині в Україні не існує ефективних механізмів мотивації підприємств - природокористувачів щодо найширшого впровадження екологічно орієнтованих інноваційних технологій.

15.8. Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

В області є ряд вимірювальних лабораторій, що мають свідоцтва про атестацію на проведення вимірювань складових довкілля (викиди в атмосферне повітря, поверхневих та зворотних вод, ґрунтів, відходів тощо). Серед них:

- Державна екологічна інспекція у області
- Волинський обласний центр з гідрометеорології
- Волинська філія ДУ «Держґрунтохорона»
- Головне управління Держпродспоживслужби у Волинській області.

15.9. Дозвільна діяльність у сфері природокористування.

Дозвільна діяльність управління екології та природних ресурсів Волинської облдержадміністрації у 2017 році характеризувалася наступними показниками:

- видано 51 дозвіл на спеціальне водокористування;
- видано 179 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;
- видано 160 документів величин фонових концентрацій забруднюючих речовин, визначених розрахунковим методом;
- розглянуто 179 звітів про інвентаризацію джерел викидів;

- розглянуто 179 звіти з матеріалами, у яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;
- укладено 29 договорів оренди водних об'єктів та надіслано на погодження в Держводагенство України;
- розглянуто та погоджено 1 індивідуальний технологічний норматив використання питної води;
- погоджено 50 наказів на проведення полювання на дичину користувачам мисливських угідь;
- видано 54 дозволи на спеціальне використання об'єктів рослинного світу;
- видано 4 дозволи на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;
- затверджено 3 реєстрових картки об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів;
- погоджено 15 заяв про наміри;
- затверджено 8 проектів нормативів ГДС.

15.10. Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля.

Наукові дослідження в галузі охорони довкілля здійснюють установи природоохоронного спрямування та наукові установи області. Крім того, підтримується співпраця з освітніми, державними та громадськими закладами.

Протягом 2017 року у вищих навчальних закладах області, в яких є кафедра «Екологія та охорона навколишнього середовища» проводився ряд наукових досліджень в галузі екології, які відображалися в монографіях, статтях, посібниках, науково-практичних конференціях.

У сучасних умовах в екологічному вихованні важливе значення має дослідницько-експериментальна робота. Дослідження – це процес, в якому людина відкриває нові знання про оточуючий світ.

Зокрема, колективом науковців Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна» підготовлено наукові та методичні матеріали до видання краснавччих екологічних карт області, а також розроблено та надіслано 5 молодіжних проектів екологічного спрямування на щорічний конкурс «Актуальні проблеми навчання та виховання молоді» та «Молодь: наука, духовність». Крім того, представниками закладу організовано науковий семінар «Рекреаційні ресурси Волинської області», який відбувся 15 квітня 2017 року.

Наукова діяльність кафедри екології та охорони навколишнього середовища Східноєвропейського національного університету ім.Лесі Українки охоплює широкий спектр напрямів організації та виконання науково-дослідної роботи, активну участь у міжнародних, всеукраїнських, регіональних та університетських науково-практичних конференціях; підготовку та видання монографій, науково-практичних рекомендацій, публікацій статей, встановлення наукових зв'язків з вищими закладами України і зарубіжжя; науково-дослідну роботу студентів. При випусковій кафедрі діють наукові лабораторії: гідро екологічних досліджень, екологоценотичних досліджень, моніторингу та прогнозування стану довкілля. Колектив кафедри має значний досвід у проведенні гідро екологічних досліджень. У 2017 році дослідження

проводились за такими темами: «Гідро-екологічний аналіз басейну річки Ізівка», «Екологічний аналіз стану водних об'єктів прикордонних територій (на прикладі озера Велимче Турійського району)», «Еколого-біологічна характеристика біорізноманіття басейну р.Велика Омелянівка в межах м.Луцька», «Еколого-біологічна характеристика біорізноманіття басейну р.Стир в межах м.Луцька», «Моніторинг екологічного стану поверхневих вод р.Луга», «Гідрохімічний аналіз природних вод р.Оконка», «Гідроморфологічна та гідрологічна характеристика р.Бистряк», «Моніторинг екологічного стану поверхневих вод р.Турія», «Оцінка якості водопостачання у м.Луцьк (мікрорайон ДПЗ)», «Моніторинг екологічного стану поверхневих вод р.Горинь», «Гідрохімічний аналіз природних вод р.Михайлівка», «Геоекологічний аналіз басейну р.Рудка».

На кафедрі проводяться екологоценотичні дослідження біорізноманіття за темами: «Організація лісового господарства в ДП «При бузьке лісове господарство» Волинської області», «Особливості створення дубово-соснових насаджень в лісостеповій частині Волинської області», «Особливості лісокультурної діяльності ДП «Ківерцівське ЛГ», «Еколого-статистичний аналіз діяльності Рівненського природного заповідника», «Національні та регіональні екологічні коридори Західного Полісся та прилеглих територій», «Еколого-економічний аналіз діяльності ДП «Горохівське ЛГ», «Екологічний аналіз лісових екосистем та структури земельних угідь Маневицького району», «Екологічний аналіз лісових екосистем та структури земельних угідь Швацького району», «Екологічний стан Новорудського лісництва Маневицького району», «Особливості застосування методів боротьби з шкідниками та хворобами лісу в ДП «Ратнівське ЛГ».

Окремий напрямок роботи науково-педагогічних працівників кафедри і студентів – моніторинг та прогнозування стану довкілля. У 2017 році дослідження цього напрямку були спрямовані на еколого-економічні аспекти ренатуралізації осушених земель Волинської області, розробка стратегії стійкого екологічно безпечного розвитку Рожищенського району, дослідження екологічного стану та шляхи оптимізації парку музею-садиби В'ячеслава Липинського в с.Затурці Волинської області, екологічний аналіз стану та процесів природного заростання териконів Нововолинського гірничо-промислового району.

Основними напрямками наукової роботи кафедри та лабораторій є: пошук і розробка нових матеріалів для альтернативних джерел енергії, ґрунтові ресурси Волинської області, вплив антропогенного навантаження на природні екосистеми Волинської області, трансформація антропогенно-змінених геосистем (на прикладі Волинської області), моніторинг якості поверхневих вод басейну річки Західний Буг, ландшафтно-екологічне планування територій, річкового басейну, геоекологічний аналіз Мізоцького кряжу і його змін під впливом природних та антропогенних чинників, еколого-економічні засади управління ландшафтами природоохоронних територій, фітоіндикація в системі моніторингу річок басейну Прип'яті в межах Волинської області.

Варто зазначити, що на кафедрі діє регіональна програма дослідження

«Природно-господарські ландшафти річково-басейнових систем Західного Полісся: моніторинг, ризику, оптимізація природокористування (0117U004199)». Крім того, на кафедрі функціонує екологічна студентська експедиція (ЕСЕ-2011, ЕСЕ-2012, ЕСЕ-2013, ЕСЕ-2014, ЕСЕ-2015, ЕСЕ-2016, ЕСЕ-2017).

15.12. Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

Проблеми екології в сучасному світі стали чи не найголовнішими після політичних. Характерною ознакою останніх років стало те, що ці проблеми вийшли за межі інтересів вузького кола спеціалістів-екологів на більш широкий загал. Внаслідок зростання інтересу до проблем довкілля та екології в цілому помітна тенденція до створення численних громадських організацій, клубів та об'єднань. На території області діють 29 громадських організацій природоохоронного спрямування (табл. 15.1).

Перелік громадських організацій, що діють на території області*

Таблиця 15.1

№ з/п	Організації	Юридична адреса
1	2	3
1	Добровільне об'єднання громадян Шацького району «Зелений край»	Шацький район, смт.Шацьк, вул.Нова, 2
2	Фонд розвитку Шацького району «Голубі озера»	Шацький район, смт. Шацьк, вул.50 років Перемоги, 3
3	Громадська організація «Екологія та Соціальний захист Волинської області»	м.Луцьк, пр.Соборності, 42/1
4	Товариство рибалок-спортсменів «Веселка»	Горохівський р-н, с.Колмів
5	Волинська асоціація сприяння охороні довкілля «Зубр»	м.Луцьк, вул.Мамсурова, 6/21
6	Громадська організація «Волинська асоціація орендарів водних об'єктів «Волинська риба»	м.Луцьк, проспект Волі, 39
7	Клуб Власників Робочих Собак «Піт Стар»	м.Луцьк, вул.Ветеранів, 13, кв.61а
8	Волинська обласна громадська організація “Чисте довкілля”	м. Луцьк, вул.Глушець, 49
9	Екологічна асоціація «Західне Полісся- заболочений край»	Маневицький р-н, с.Замостя, вул.Центральна, 1
10	Волинська обласна громадська організація “Рух за зелене майбутнє”	м. Луцьк, вул. Коперніка, 8а
11	Громадська організація «Європейський фонд сприяння рекреаційно-природознавчій, природоохоронній та гуманітарній діяльності «ФУТУРУС ХХІ»	м.Луцьк, вул.Маковського, 2г
12	Волинська обласна громадська організація «Агенція розвитку волинського села»	м.Луцьк, пр.Перемоги, 14, кім.69
13	Громадська організація «Волинське товариство захисту тварин»	м.Луцьк, б-р Дружби Народів, 15/163
14	Любешівська районна громадсько-екологічна організація «Світ навколо нас»	Любешівський район, смт.Любешів, вул.Бондаренка,47
15	Волинська обласна громадська організація «Еко-Волинь»	Волинська область, м. Ковель, вул. Драгоманова, 5

16	Турійська районна неприбуткова громадська організація «Екологічне садово-рибницьке товариство «ГОЛЕНДРИ»	Турійський р-н, с.Поляна, вул.Олександрівка, 9
17	Турійська районна громадська організація «Громада «ВЕРБИНА»	Турійський р-н, с.Туричани, вул.Миру, 2
18	Турійська районна Громадська організація «Дольські ініціативи»	Турійський р-н, с.Дольськ, вул.Центральна, 2
19	Камінь-Каширська районна громадська організація «Альтернатива»	Камінь-Каширський р-н, м.Камінь-Каширський, вул.Фрунзе,15
20	Волинська обласна громадська організація «Асоціація розвитку туризму Волині»	м.Луцьк, вул.Шевченка, 14
21	Маневицьке районне мисливське товариство «Троянівське»	Маневицький р-н, с.Троянівка, вул.Великого Жовтня, 1
22	Турійська районна громадська організація розвитку села «Добробут»	Турійський р-н, с.Тагачин, вул.Лісова, 60
23	Любешівська районна громадська організація Українського Товариства мисливців та рибалок	Любешівський р-н, смт.Любешів, вул.Поліська,2а
24	Іваничівська районна організація Товариства мисливців і рибалок	Іваничівський р-н, смт. Іваничі, вул. 8-го березня, 6
25	Маневицька районна організація Товариства мисливців і рибалок	Маневицький р-н, смт.Маневичі, вул.Горького, 7
26	Локачинська районна неприбуткова громадська організація «Екологічне садово-рибницько-мисливське товариство «Турія»	Локачинський р-н, с.Холопичі, вул.Нова,1
27	Волинська обласна громадська організація «Прибужанська екологічна ліга»	Іваничівський р-н, смт.Іваничі, вул.Грушевського, 33
28	Шацьке районне товариство мисливців і рибалок	Шацький р-н, смт.Шацьк, вул.Незалежності, 132
29	Громадська організація «Мисливсько-рибальський клуб «Стохід-Козацький»	Ковельський р-н, с.Підріжжя, вул. Хутірська, 9

* за інформацією Головного територіального управління юстиції у Волинській області на підставі даних з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

15.12.1. Діяльність громадських екологічних організацій.

В своїй діяльності екологічні громадські неурядові організації спонукають виконавчі органи влади та місцеве самоврядування враховувати екологічні права громадян, дбати про майбутнє громади і області, яке напяму залежить від стану природного середовища.

Громадські об'єднання Волинської області традиційно спрямовують свої зусилля на покращання екологічного стану, сприяння втіленню засад сталого (збалансованого) розвитку, а також активно співпрацюють у цьому напрямку з управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації та іншими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Діяльність громадських екологічних організацій області спрямована на розв'язання регіональних екологічних проблем.

На території Волинської області зареєстровані і діють 29 громадських природоохоронних організацій - осередків загальнодержавного та місцевого значення.

Природоохоронні організації приймали участь у заходах місцевого та національного рівня (семінари, семінари-практикуми, виставки, прес-конференції, фестивалі, табори та ін.)

Вже більше п'яти років підряд проводиться акція «Чисте місто», яка триває в області протягом весняно-осіннього періоду, про хід та результати якої інформують місцеві ЗМІ.

Активісти екологічного руху цікавляться різними проблемами і виступають з цікавими ініціативами.

Однією з найактивніших в своїй діяльності є Волинська обласна організація «Всеукраїнська екологічна ліга», котра виконала у 2017 році усі визначені та заплановані на рік заходи. Серед них:

- організація виставки екологічних робіт «Свій голос віддаю на захист природи», на якій було зібрано понад 90 експонатів екологічного спрямування;

- розроблення нових навчальних курсів «Екологічна безпека в туризмі» та «Туристичне краєзнавство» відповідно до вимог ступеневої екологічної освіти;

- підготовка 3 навчальних посібників: «Основи екології», «Екологічний туризм», «Безпека життєдіяльності».

- надіслання 2 публікацій до «Екологічного вісника» (м. Київ) про актуальність краєзнавчої роботи серед молоді та результати поїздки до Звірівського заказника;

- прийняття до складу ВОО протягом звітного періоду 44 членів ВЕЛ зі складу студентів інституту та інших навчальних закладів області;

- участь у засіданнях громадської ради при УЕПР.

Для популяризації діяльності здобутків учнівської молоді та кращого досвіду педагогів важливим є участь у Всеукраїнських та організація обласних виставок.

15.12.2. Діяльність громадських рад.

Громадська рада є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, який створений для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійсненні громадського контролю за діяльністю державної екологічної інспекції у області, налагодженні ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, для врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; при здійсненні державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду; за екологічною та радіаційною безпекою під час імпорту, експорту та транзиту вантажів і транспортних засобів; поводженням з відходами і небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами.

Протягом 2017 року діяльність Громадської ради здійснювалась у відповідності до Положення про Громадську раду та затверджених нею планів роботи. Громадська рада з питань охорони навколишнього природного середовища діє при Державній екологічній інспекції у Волинській області. До складу Ради входять представники громадських організацій екологічного

спрямування та мешканці області.

Протягом 2017 року проведено 4 засідання, на яких розглянуто актуальні для нашого краю питання збереження та відтворення природних ресурсів Волині. А саме: результати здійснення Держекоінспекцією у Волинській області державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища за 2017 рік, екологічна ситуація на Ковельській філії ДП «Укрветсанзавод», екологічний аудит стану очисних споруд міста Луцьк, концепція реформування системи природоохоронного контролю тощо.

15.13. Екологічна освіта та інформування.

Основною метою екологічної освіти на сьогодні є формування екологічної свідомості та культури особистості дітей, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї, як за національне багатство, гармонізація стосунків у системі «людина-суспільство-природа».

З метою пропаганди природничих знань, залучення широких верств населення до природоохоронної діяльності, активізації роботи з екологічного виховання виходять передачі природничого циклу по місцевому радіо та телебаченню.

Використовуючи засоби масової інформації, залучається до природоохоронної роботи учнівська молодь, доросле населення області, знайомиться з екологічними негараздами, розповідає про кращий досвід роботи.

Плідна співпраця управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації налагоджена із вищими навчальними закладами області. Працівники вищих навчальних закладів беруть участь у роботі семінарів, є науковими керівниками учнівських науково-дослідницьких робіт. Налагоджена співпраця з громадськими екологічними організаціями області, які проводять цікаві масові заходи (конкурси, акції, операції).

Навчання у гуртках здійснюється диференційовано, з використанням різних організаційних форм роботи, містить теоретичну і практичну частини. Враховуючи специфіку і матеріальну базу установ природничого спрямування, переважна частина навчальних програм відведена на практичні заняття, які проводяться на навчально-дослідній земельній ділянці, квітниках, куточках живої природи.

Практичний досвід позашкільних закладів засвідчує, що стійкому інтересові або схильності до відповідної галузі біологічних, екологічних і сільськогосподарських знань сприяє дослідницька діяльність юннатів. Дослідництво формує глибоку зацікавленість до об'єктів і явищ природи, закономірностей розвитку рослинного і тваринного світу на конкретних місцевих прикладах.

Позашкільні навчальні заклади області пошуково-розвивальну функцію реалізують у тісній взаємодії зі школами, вузами, науково-дослідними інститутами.

Становлення екологічної свідомості учнів, виховання особистої

відповідальності за стан довкілля – важлива складова частина гармонійного та всебічного розвитку особистості, що активно здійснюється шляхом еколого-натуралістичної роботи.

Великого значення набуває профільне навчання, яке спрямоване на виявлення зацікавленості учня у поглибленні знань з природничого напрямку, набуття навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової роботи.

Невід’ємною частиною навчально-виховного процесу є виїзні форми навчання (походи, екскурсії, екологічні експедиції, польові екологічні практики). З метою виховання в учнів почуття єдності з природою, відповідальності за стан її збереження, залучення школярів до громадської діяльності, спрямованої на захист оточуючого середовища проводиться робота на природоохоронних територіях.

У 2017 році вихованці гуртків Ківерцівського районного еколого-натуралістичного центру під керівництвом педагогів провели декілька екологічних експедицій: «Дослідження видового різноманіття рослин східної околиці міста Ківерці», «Дослідження життя лісової водойми в заповідному урочищі «Ківерцівське», «До чистих джерел».

Отже, вивчення природи рідного краю, виховання любові до навколишнього середовища є одним із пріоритетних напрямів у роботі з юннатами області.

Для юннатів молодшого шкільного віку найбільш ефективними є проведення занять в ігровій формі: вікторини, брейн-ринги, спектаклі, сюжетно-рольові ігри.

Однією з нетрадиційних форм роботи з юннатами є створення та робота на екологічних стежках. Маршрут екологічної стежки вибирається з урахуванням навчально-виховних завдань, віковим складом учнів. Важливою особливістю маршруту є його інформативність. Працюючи на екологічній стежці, учні не тільки знайомляться з видовим складом рослин і тварин, але і виконують різну корисну роботу природоохоронного характеру: очищають територію, джерела, підгодовують та приваблюють птахів, тощо.

Цікавою формою роботи є польові екологічні практикуми, екологічні експедиції, що дають можливість залучати учнів до цілеспрямованої дослідницької діяльності з вивчення навколишнього середовища. Об’єктами дослідження є різноманітні елементи живої та неживої природи. Проводяться комплексні екскурсії заповідними місцями, практична природоохоронна робота.

З метою виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей, підвищення зацікавленості школярів до поглибленого вивчення навчальних дисциплін проводяться турніри.

У Волинській області дослідницьку роботу з квітництва учні проводять на колекційних ділянках квітів, у парниках, теплицях, в кутку живої природи, кабінетах біології. Тематика дослідницьких робіт досить різноманітна. Вона включає дослідництво з квітництва відкритого та закритого ґрунту, декоративного садівництва.

На базах окремих лісогосподарських підприємств обладнано кабінети шкільних лісництв з метою створення оптимальних умов для проведення навчальних та практичних занять з лісового господарства, організації дослідницької роботи, здійснення допрофесійної підготовки юних лісівників, залучення їх до участі у Всеукраїнських конкурсах та операціях.

Варто зазначити, що управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації також здійснюється робота щодо формування екологічної освіти населення та обізнаності про стан довкілля. За його сприяння та співфінансування створено тизер анімаційного екологічного серіалу «Планета Неявок» від студії ІМАГО. Анімація покликана підвищити екологічну свідомість громадян та візуально показати вплив кожного вчинку на екологію планети Земля.

З метою формування екологічної освіти населення слід виділити наступні заходи, які проводились управлінням екології та природних ресурсів облдержадміністрації:

- виготовлення інтерактивної карти територій та об'єктів природно-заповідного фонду з метою зацікавлення широкого кола громадян, в тому числі молоді, у процесі формування дбайливого ставлення до природи;
- виготовлення друкованої поліграфічної продукції на екологічну тематику (брошури та буклети);
- проведення природоохоронних кампаній та акцій («екотолок» тощо) з громадськими активістами області, на яких систематично обговорюються актуальні питання щодо збереження та невиснажливого ставлення до екосистеми.

15.14. Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється на основі :

- Меморандуму про співпрацю між Волинською обласною державною адміністрацією та адміністрацією Люблінського воєводства в галузі охорони середовища і обмеження транскордонних забруднень від 22.09.2006 року;

- Соглашения о взаимодействии между государственным управлением экологии и природных ресурсов в Волынской области Украины и Брестским областным комитетом природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь от 22.12.2004 г.*

- Тресторонній проект ЮНЕСКО „Транскордонний біосферний резерват Західне Полісся” (Білорусь-Польща-Україна) від 28.10.2011 р.

* мовою оригіналу.

15.14.1. Європейська та Євроантлантична інтеграція.

Одним з напрямків зовнішньополітичного курсу України є європейська інтеграція - тобто створення передумов для набуття членства України в ЄС, поетапна реалізація стратегічного курсу України на вступ до ЄС.

Важливим у зовнішній політиці нашої держави і області у контексті євроінтеграції, зокрема, є забезпечення ефективного розвитку відносин із

країнами - сусідами. Волинь має налагодженні партнерські зв'язки, у тому числі у галузі охорони довкілля, з рядом регіонів іноземних країн. Найбільш тісно область співпрацює з Республікою Польща а саме з воєводством Люблінським. Поряд з тим, область розвиває двостороннє міжрегіональне співробітництво з Брестською областю Республіки Білорусь.

Важливою є участь представників влади області у міжнародних конференціях, форумах тощо. Зокрема, 15 листопада 2017 року в рамках німецько-українських тижнів було проведено Міжнародний Форум «Зелена економіка: інноваційний шлях розвитку регіону», яким охоплено понад 150 учасників.

15.14.2. Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності програм/проектів зовнішньої допомоги.

В рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» до другого етапу відбору подано повну аплікаційну форму великого інфраструктурного проекту «Покращення екологічної ситуації у Шацькому національному природному парку шляхом каналізування населених пунктів навколо озера Світязь». Загальною метою проекту є модернізація системи збору, переробки та викиду стічних вод в районі Швацьких озер з метою покращення екологічної, санітарно-епідеміологічної ситуації та якості надання оздоровчих послуг на території транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». Серед запланованих заходів проекту:

- 1) будівництво каналізаційної мережі у західній частині смт Шацьк, с.Гаївка, с.Мельники та будівництво каналізаційних очисних споруд;
- 2) будівництво каналізаційної мережі та системи очистки стічних вод у с.Світязь;
- 3) будівництво каналізаційної мережі та системи очистки стічних вод у с.Пульмо.

У результаті реалізації проекту спостерігатиметься покращення санітарно-епідеміологічний стан в районі Швацьких озер (шляхом зниження рівня забруднюючих речовин в стічних водах), покращення доступу населення транскордонного регіону до системи санаторно-курортного лікування, зниження рівня сезонної захворюваності, пов'язаної із забрудненням водою, зниження рівня безробіття транскордонних територій внаслідок зростання туристичної привабливості резервату «Західне Полісся».

Загальна вартість проекту – 6 499 998, 00 євро. Проект перебуває на розгляді Європейської комісії.

Окрім того, в рамках Програми «Білорусь-Україна» реалізується проект «Транскордонні водні інспектори: на шляху до спільного моніторингу і використання водних ресурсів басейну річки Прип'ять», загальний бюджет якого становить 277 800,00 євро. Мета проекту – сприяння спільному моніторингу і управлінню білорусько-українськими транскордонними річковими і водними ресурсами, а також створення спільних транскордонних систем громадського моніторингу та управління малими річками і водними ресурсами басейну річки Прип'ять в Пінському (Білорусь) і Любешівському

(Україна) районах. Заходами проекту передбачено:

- проведення тренінгів, транскордонних моніторингових візитів, транскордонних кампаній по очистці водойм, а також літнього табору для волонтерів;
- придбання компактної лабораторії для тестування води із витратними матеріалами для визначення кількості фосфатів, нітратів, нітратного азоту, аміачного азоту, температури, твердості води для ШЕК;
- придбання ехолота, лазерного дальноміра, оксиметра, байдарки та комплектуючих, а також туристичного спорядження;
- реконструкція берега річки Коростинка.

15.14.3. Двостороннє та багатостороннє співробітництво.

У рамках двостороннього та багатостороннього співробітництва представники області протягом 2017 року брали участь у міжнародних заходах та форумах, спрямованих на поглиблення міжрегіональної співпраці у сфері екології та охорони навколишнього природного середовища. До прикладу, представники вертикалі влади взяли участь у засіданні робочої українсько-білоруської групи щодо питань експлуатації Білоозерської водоживильної системи у 2017 році в рамках виконання Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про спільне використання і охорону транскордонних вод, яка відбулась 20-22 вересня 2017 року в с.Комарове Ратнівського району Волинської області.

4 жовтня 2017 року на засіданні V Координаційної ради транскордонного Українсько-Білорусько-Польського біосферного резервату «Західне Полісся» за участі представників управління екології та природних ресурсів відбулось обговорення стану виконання рішення Протоколу щодо подальшого співробітництва в рамках діючої Угоди між Урядом України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Польщі.

Варто зазначити, що в рамках міжнародних угод область співпрацює з воєводським інспектором охорони навколишнього природного середовища в м.Люблін делегатури в м.Замость (Республіка Польща) та Брестським обласним комітетом природних ресурсів і охорони навколишнього середовища (Республіка Білорусь).

Згідно угоди щоквартально проводиться обмін інформацією між Держекоінспекцією у Волинській області та воєводським інспектором по результатах досліджень гідрохімічних показників (по 24 показниках) р.Західний Буг в точках відбору, зосереджених в с.Литовеж Іваничівського району, м.Устилуг Володимир-Волинського району, с.Ягодин Любомльського району (Україна) та в місцевостях Крилув, Зосін, Хородло (Республіка Польща).

15 листопада 2017 року представники органів влади, бізнесу та громадськості взяли участь у Міжнародному форумі «Зелена економіка: інноваційний шлях розвитку регіону» за спільної організації облдержадміністрації з Програмою сприяння зеленій модернізації української економіки, що виконується GIZ. Зустріч відбулась у форматі обміну досвідом

та знаннями, налагодження нових контактів та впровадження провідних ініціатив.

Висновки

Підсумовуючи вищезгадане, можна вважати, що основними екологічними проблемами області сьогодення залишаються:

- забруднення та нераціональне використання водних ресурсів: недостатньо ефективно працюють очисні споруди підприємств області, в основному комунальних; високий рівень зношеності комунальних та відомчих мереж водогонів та каналізації, недосконалість системи приладового обліку споживання води; не встановлені межі водоохоронних зон та прибережних смуг більшості водотоків області; відсутність інструментального обліку забору та використання води та води, що скидається у поверхневі водойми у значній кількості водокористувачів; відсутність державного обліку артезіанських свердловин;

- забруднення атмосферного повітря пересувними джерелами забруднення у більшості міст та районних центрів області;

- необхідність технічного переозброєння діючих об'єктів, проведення наукових розробок та впровадження інноваційних технологій, результатом яких стане суттєве зниження антропогенного впливу на довкілля;

- забруднення території побутовими та виробничими відходами, а саме невідповідність більшості звалищ побутових відходів існуючим екологічним вимогам, низький ступінь утилізації ресурсоцінних відходів; накопичення відходів, у тому числі небезпечних, на території підприємств області.

Таким чином, пріоритетними напрямками діяльності на наступний рік визначено:

- 1) в галузі дозвільного природокористування: видача дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу та здійснення заходів в рамках запровадження концепції регулювання охорони атмосферного повітря; подальше вдосконалення нормування гранично допустимого скидання забруднюючих речовин в поверхневі водойми;

- 2) в галузі управління відходами: здійснення заходів щодо організації в області збирання ресурсоцінних компонентів побутових відходів та їх утилізації; запровадження системи роздільного збирання побутового сміття;

- 3) в галузі заповідної справи: забезпечення послідовного розширення та впорядкування мережі природно-заповідного фонду, винесення меж територій

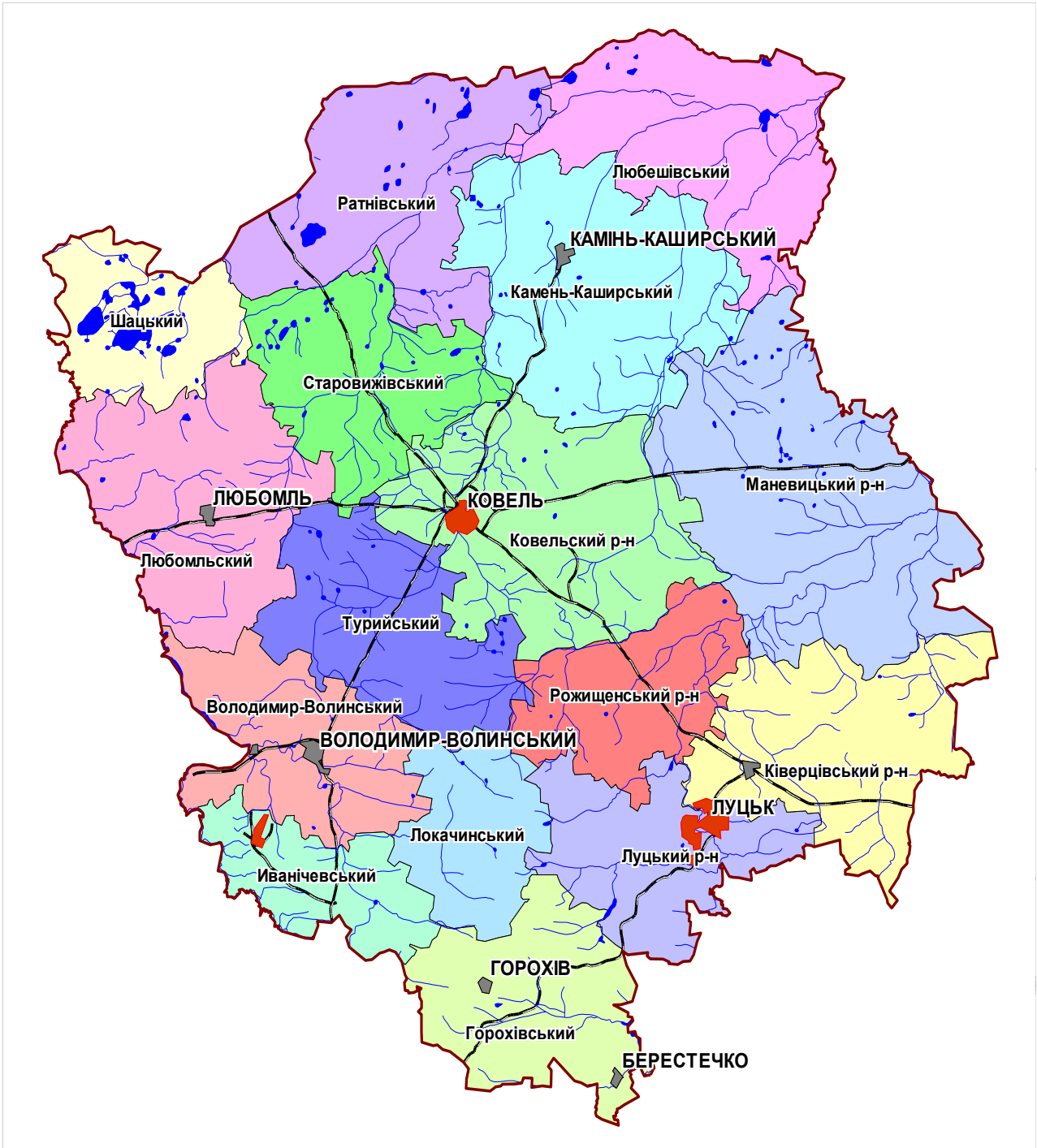
та об'єктів природно-заповідного фонду в натуру, розбудова регіональної екомережі області;

4) в галузі економіки природокористування: посилення контролю за цільовим використанням коштів місцевих природоохоронних фондів; стимулювання природоохоронної ресурсозберігаючої діяльності суб'єктів господарювання;

5) в галузі моніторингу довкілля, екологічної освіти і зв'язків з громадськістю: інформування широкого загалу населення про стан довкілля, формування екологічної культури та свідомості громадян з метою відновлення пріоритетів екологічно чистого середовища.

ДОДАТКИ

1. Карта Волинської області.

СТРУКТУРА

Регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2017 рік

Вступне слово	
1. Загальні відомості	3
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості території	
1.2 Соціальний та економічний розвиток країни	
2. Атмосферне повітря	8
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	
2.1.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами	
2.1.2 Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря у містах	
2.1.3 Основні забруднювачі атмосферного повітря (за галузями економіки)	
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря	
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах	
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	
2.5 Використання озоноруйнівних речовин	
2.6 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	
2.7 Заходи, спрямовані на покращення стану атмосферного повітря	
3. Зміна клімату	17
3.1. Тенденції зміни клімату	
3.2. Національна система оцінки антропогенних викидів та абсорбції парникових газів	
3.3. Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	
4. Водні ресурси	25
4.1 Водні ресурси та їх використання	
4.1.1 Загальна характеристика	
4.1.2 Водозабезпеченість територій та регіонів	
4.1.3 Водокористування та водовідведення	
4.2 Забруднення поверхневих вод	
4.2.1 Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	
4.2.2 Основні забруднювачі водних об'єктів (за галузями економіки)	
4.2.3 Транскордонне забруднення поверхневих вод	
4.3 Якість поверхневих вод	
4.3.1 Оцінка якості вод за гідрохімічними показниками	
4.3.2 Гідробіологічна оцінка якості вод та стан гідробіоценозів	
4.3.3 Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	
4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод	

4.4	Якість питної води та її вплив на здоров'я населення	
4.5	Заходи щодо покращення стану водних об'єктів	
5.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	37
5.1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	
5.1.1	Загальна характеристика	
5.1.2	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	
5.1.3	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	
5.1.4	Формування національної екомережі	
5.1.5	Біобезпека та поведження з генетично модифікованими організмами	
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	40
5.2.1	Загальна характеристика рослинного світу	
5.2.2	Охорона, використання та відтворення лісових ресурсів	42
5.2.3	Стан використання природних недеревних рослинних ресурсів	
5.2.4	Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	
5.2.5	Адвентивні види рослин	
5.2.6	Стан зелених насаджень	
5.2.7	Заходи щодо збереження рослинного світу	
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	53
5.3.1	Загальна характеристика тваринного світу	
5.3.2	Стан і ведення мисливського та рибного господарств	
5.3.3	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	
5.3.4	Інвазивні види тварин	
5.3.5	Заходи щодо збереження тваринного світу	
5.4	Природоохоронні території та об'єкти	74
5.4.1	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	
5.4.2	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	
5.4.3	Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина	
5.5	Стан рекреаційних ресурсів та розвиток курортних зон	81
5.6	Туризм	86
6.	Земельні ресурси і ґрунти	89
6.1	Структура та використання земельних ресурсів	
6.1.1	Структура та динаміка основних видів земельних угідь	
6.1.2	Стан ґрунтів	91
6.1.3	Деградація земель	
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси	
6.3	Охорона земель	

6.3.1.	Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення	
6.4	Оптимізація використання та охорона земель	
7.	Надра	95
7.1.	Мінерально-сировинна база	
7.1.1.	Стан та використання мінерально-сировинної бази	
7.2.	Система моніторингу геологічного середовища	
7.2.1.	Підземні води: ресурси, використання, якість	
7.2.2.	Екзогенні геологічні процеси	
7.3.	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	
7.4.	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	
8.	Відходи	104
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	
8.3	Використання відходів як вторинної сировини	
8.4	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	
8.5	Державне регулювання в сфері поведження з відходами	
9.	Екологічна безпека	110
9.3	Радіаційна безпека	
9.3.1.	Стан радіаційного забруднення території України	
10.	Промисловість та її вплив на довкілля	115
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	
10.2	Вплив на довкілля	
10.2.1	Гірничодобувна промисловість	
10.2.2	Металургійна промисловість	
10.2.3	Хімічна та нафтохімічна промисловість	
10.2.4	Харчова промисловість	
10.3	Заходи з екологізації промислового виробництва	
11.	Сільське господарство та його вплив на довкілля	120
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	
11.2	Вплив на довкілля	
11.2.1	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	
11.2.2	Використання пестицидів	
11.2.3	Екологічні аспекти зрошення та осушення земель	
11.2.4	Тенденції в тваринництві	
11.3	Органічне сільське господарство	
12.	Енергетика та її вплив на довкілля	125
12.1	Структура виробництва та використання енергії	
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	
12.3	Вплив енергетичної галузі на довкілля	
12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	
13.	Транспорт та його вплив на довкілля	129

13.1	Транспортна мережа України	
13.1.1	Структура та обсяги транспортних перевезень	
13.1.2	Склад парку та середній вік транспортних засобів	
13.2	Вплив транспорту на довкілля	
13.3	Заходи щодо зменшення впливу транспорту на довкілля	
14.	Збалансоване виробництво та споживання	132
14.1.	Тенденції та характеристика споживання	
14.2	Структурна перебудова та екологізація економіки	
14.3	Впровадження елементів «більш чистого виробництва»	
14.4	Ефективність використання природних ресурсів	
14.5	Оцінка «життєвого циклу виробництва»	
15.	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	137
15.1	Національна та регіональна екологічна політика	
15.2	Удосконалення системи управління та нормативно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки	
15.3	Державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства	
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм	140
15.5	Моніторинг навколишнього природного середовища	
15.6	Державна екологічна експертиза	
15.7	Економічні засади природокористування	144
15.7.1	Економічні механізми природоохоронної діяльності	
15.7.2	Стан фінансування природоохоронної галузі	
15.9	Дозвільна діяльність у сфері природокористування	
15.10	Екологічний аудит	
15.11	Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони довкілля	
15.12	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля	152
15.12.1	Діяльність громадських екологічних організацій	
15.12.2	Діяльність громадських рад	
15.13	Екологічна освіта та інформування	
15.14	Міжнародне співробітництво у галузі охорони довкілля	
15.14.1	Європейська та євроатлантична інтеграція	
15.14.2	Залучення міжнародної технічної допомоги та координація діяльності програм /проектів зовнішньої допомоги	
15.14.3	Двостороннє та багатостороннє співробітництво	
	Висновки	161
	Додатки	162